

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Ειδίκευση « Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»

Διπλωματική Εργασία

Τι Είναι ο Υβριδικός Πόλεμος (Hybrid Warfare) και Κατά Πόσο τα Γεγονότα Μεταξύ Ρωσίας – Κριμαίας Συνιστούν Περίπτωση Υβριδικού Πολέμου

Επιβλέπων Καθηγητής
Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Σπουδάστρια
Αλεξάνδρα Παρσαλίδου (ΑΜ: 1216Μ028)

Αθήνα 2017

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ, τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Παρσαλίδου Κ. Αλεξάνδρα

«Στους πολυαγαπημένους μου γονείς καθώς και στην αδερφή μου, για την αμέριστη στήριξη τους, καθ' ότι χάρη στις δικές τους θυσίες εγώ κατάφερα να σπουδάσω αυτό που ονειρευόμουν. Είναι λοιπόν το λιγότερο που θα μπορούσα να κάνω για αυτούς».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
ΜΕΡΟΣ Ι : Θεωρητικό πλαίσιο.....	9
Κεφάλαιο 1 ^ο : Αποκρυπτογραφώντας τον υβριδικό πόλεμο.....	9
1.1. Ορισμοί.....	9
1.2. Αίτια εμφάνιση όρου.....	13
1.3. Προσδιοριστικά χαρακτηριστικά.....	16
1.3.1. Φύση του χαρακτήρα.....	16
1.3.2. Υβριδικοί αντίπαλοι.....	17
1.3.3. Μέσα και Πεδίο εφαρμογής.....	23
Κεφάλαιο 2 ^ο : Υβριδικός Πόλεμος: Ένα πάζλ πολέμων.....	29
2.1. Σύνθετος/Μεικτός Πόλεμος	29
2.2. Ασύμμετρος Πόλεμος	34
2.3. Συμβατικός Πόλεμος & Μη Συμβατικός Πόλεμος.....	36
2.4. Ακανόνιστος/ Παράτυπος Πόλεμος.....	38
2.5. Απεριόριστος Πόλεμος.....	39
Κεφάλαιο 3ο : Ο πόλεμος είναι πάντα πόλεμος.....	41
3.1. Η φύση του πολέμου: Μία σταθερή μεταβλητή.....	42
3.2. Ο χαμαιλέοντας του 21ου αιώνα.....	45
3.3. Υβριδικός πόλεμος (war) ή..πόλεμος(warfare);.....	46
Κεφάλαιο 4 ^ο : Ένα παλαιό φαινόμενο, με σύγχρονη μορφή.....	48
Κεφάλαιο 5 ^ο : Ο υβριδικός πόλεμος και η θεωρία του Generation War.....	52

5.1. Πρώτης γενιάς πόλεμος.....	52
5.2. Δεύτερης γενιάς πόλεμος.....	53
5.3. Τρίτης γενιάς πόλεμος.....	54
5.4. Τέταρτης γενιάς πόλεμος.....	55
ΜΕΡΟΣ II: Περιπτωσιολογική μελέτη.....	58
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η ρωσική στρατηγική σκέψη στη διεξαγωγή του υβριδικού πολέμου.....	58
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η σημασία του ουκρανικού εδάφους για την Ρωσία.....	69
Κεφάλαιο 3 ^ο : Προσαρτώντας την Κριμαία δια της υβριδικής οδού.....	75
3.1. Μια γνώριμη τακτική από παλιά.....	76
3.2.Επιδιωκόμενοι σκοποί μέσω του υβριδικού πολέμου.....	79
3.3.Το χρονικό του πολέμου και τα εφαρμοσμένα μέσα.....	85
3.4. Οριστικοποίηση της προσάρτησης.....	96
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η στάση της Διεθνούς Κοινωνίας έναντι του ρωσικού υβριδικού πολέμου και η ρωσική νομική ρητορική.....	98
Συμπεράσματα.....	104
Βιβλιογραφία.....	105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον 21^ο αιώνα, επικρατεί εντόνως στους ακαδημαϊκούς κύκλους η συζήτηση περί του λεγόμενου υβριδικού πολέμου, η οποία ανέκυψε κυρίως μετά από τα γεγονότα στο ουκρανικό έδαφος, τα οποία εκκίνησαν το 2013. Ως όρος άρχισε να τίθεται στις διάφορες συζητήσεις από την νέα χιλιετία και έπειτα, ιδίως μετά την διεξαγωγή του πολέμου του Λιβάνου το 2006. Ωστόσο, θεωρείται ότι οι ρωσικές ενέργειες στο ουκρανικό έδαφος, συνιστούν ένα πρότυπο εφαρμογής ενός πολέμου υβριδικού τύπου, καθώς τα μέσα και οι τακτικές δεν υπάγονται στο πλαίσιο ενός ‘‘ολοφάνερου’’ και παραδοσιακά γνώριμου πολέμου, διαφέροντας ταυτοχρόνως από άλλους πολέμους, οι οποίοι διαπιστώθηκε ότι και εκείνοι φέρουν χαρακτηριστικά υβριδικού πολέμου. Στον αντίποδα, υπάρχουν επιχειρήματα τα οποία αντικρούουν την άποψη αυτή, μιας και δεν αποδέχονται καν το όρο ‘‘υβριδικός πόλεμος’’ ή ότι η Ρωσία επιδόθηκε στην άσκηση κάποιου τύπου ‘‘υποχθόνιου’’ πολέμου. Αποτέλεσμα αυτού είναι να έχει ξεκινήσει εδώ και χρόνια ένας κύκλος συζητήσεων και αντιπαραθέσεων, συμβάλλοντας κατ’ αυτό τον τρόπο στην διερεύνηση και στην κατανόηση του όρου αυτού. Σκοπός λοιπόν της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι να εξετασθεί και να κατανοηθεί το θεωρητικό πλαίσιο του υβριδικού πολέμου και εν συνεχεία να επιδιωχθεί η εφαρμογή του θεωρητικού αυτού πλαισίου σε μία περιπτωσιολογική μελέτη, και συγκεκριμένα στην περίπτωση Ρωσίας-Κριμαίας (2013-2014).

Στο Πρώτο Μέρος της εργασίας, διερευνάται το θεωρητικό πλαίσιο του υβριδικού πολέμου. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο επιδιώκεται η αποκρυπτογράφηση του όρου, μέσω της αναζήτησης απαντήσεων στα ερωτήματα, ‘‘τι είναι ο υβριδικός πόλεμος;’’, ‘‘ποια τα αίτια εμφάνισης του;’’ ‘‘ποια τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του;’’. Απαντώντας στα ερωτήματα αυτά, τίθενται οι βάσεις προκειμένου να γίνει εξ αρχής κατανοητό ότι επρόκειτο για ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο είναι σαν ένα πάζλ, αποτελούμενο από διάφορα ‘‘κομμάτια’’ πολέμου. Αυτός είναι ο σκοπός και του δεύτερου κεφαλαίου λοιπόν, δηλαδή να διερευνηθούν οι διάφοροι τύποι πολέμων οι οποίοι εντοπίζονται σε αυτό το συνονθύλευμα μέσω των και τακτικών που ονομάζεται υβριδικός πόλεμος. Μελετώντας όμως τους διάφορους τύπους πολέμου οι οποίοι συναποτελούν ουσιαστικά των υβριδικό πόλεμο, κατανοείται ότι επρόκειτο για ένα περίπλοκο και πολυδιάστατο φαινόμενο, αλλά γίνεται αντιληπτό επίσης ότι η φύση του πολέμου, είτε του υβριδικού είτε κάποιου άλλου τύπου, δεν αλλάζει. Έτσι στο

τρίτο κεφάλαιο διεξάγεται μία βιβλιογραφική έρευνα αναφορικά με τις θεωρίες πολέμου που έχουν διατυπωθεί στην πάροδο των χρόνων, προκειμένου να κατανοηθεί εάν η φύση του υβριδικού πολέμου ή γενικότερα των πολέμων μεταβάλλεται και εξελίσσεται. Εν συνεχεία της σκέψης αυτής, ακολουθεί το τέταρτο κεφάλαιο όπου μέσω της παράθεσης διαφόρων παραδειγμάτων, επιδιώκεται να τεκμηριωθεί ότι εν τις πράγμασι, η φύση του πολέμου δεν αλλάζει και ότι ο υβριδικός πόλεμος συνιστά ένα παλαιό φαινόμενο με σύγχρονη μορφή, μιας και οι διάφορες θεωρίες πολέμου φαίνεται να ανταποκρίνονται στην ουσία του υβριδικού οικοδομήματος. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο, διατυπώνονται οι θεωρίες περί κατηγοριοποίησης του πολέμου ανά γενιές, με σκοπό να γίνει αντιληπτή η σταδιακή εξέλιξη του πολέμου, το πώς δηλαδή αναπροσαρμόζεται στην εκάστοτε εποχή και στο εκάστοτε περιβάλλον. Μετά το πέρας των πέντε αυτών κεφαλαίων ακολουθεί το Δεύτερο Μέρος, η περιπτωσιολογική μελέτη.

Η περιπτωσιολογική μελέτη αφορά τα γεγονότα μεταξύ Ρωσίας-Κριμαίας τα οποία είχαν ως απότοκο την εδαφική προσάρτηση της κριμαϊκής χερσονήσου από την Ρωσία. Σκοπός είναι να διερευνηθεί εάν η θεωρία περί του υβριδικού πολέμου, ανταποκρίνεται στις ενέργειες που σημειώθηκαν στην γεωγραφική περιοχή της Κριμαίας την χρονική περίοδο 2013-2014. Η επιλογή της περίπτωση αυτής, έγκειται στο ότι συνιστά άξιον προσοχής το πώς η Ρωσία κατάφερε μέσα σε ένα μήνα περίπου, να προσαρτήσει την Κριμαία, χωρίς ουσιαστικά δύναμη πυρός. Στο πρώτο κεφάλαιο λοιπόν, διερευνάται η ρωσική στρατηγική σκέψη που εφαρμόστηκε στα γεγονότα στη Κριμαία, ώστε να διαπιστωθεί εάν η Ρωσία αντιλαμβανόταν τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά και την φύση του υβριδικού πολέμου. Εν συνεχεία, στο δεύτερο κεφάλαιο, αναδεικνύεται η σημασία του ουκρανικού εδάφους για την Ρωσία και στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται το χρονικό σημείο και τα εφαρμοσμένα μέσα από πλευράς της Ρωσίας, ώστε να απαντηθεί το ερώτημα “εάν η Ρωσία διεξήγαγε εν τέλει υβριδικό πόλεμο”. Το Δεύτερο Μέρος ολοκληρώνεται με το τέταρτο κεφάλαιο, όπου διερευνάται η αντίδραση της Διεθνούς Κοινότητας ως προς τα γεγονότα αυτά και από την άλλη η νομική ρωσική ρητορική, προκειμένου να γίνει κατανοητό το πώς η Ρωσία μπόρεσε να υποστηρίξει τις διάφορες ενέργειες της στο κριμαϊκό έδαφος.

Ο υβριδικός πόλεμος ενέχει πολλές ερμηνείες και προσδιορισμούς, λόγω της σύνθετης και περίπλοκης μορφής του. Άλλωστε ο πόλεμος από μόνος του συνιστά ένα ζήτημα που απασχόλησε και θα συνεχίσει να απασχολεί τους ακαδημαϊκούς

κύκλους και τις Διεθνείς Σχέσεις, μιας και όσο εξελίσσεται η εποχή, εξελίσσονται και οι θεωρίες πολέμου.

ΜΕΡΟΣ Ι

Θεωρητικό Πλαίσιο

Κεφάλαιο 1^ο : Αποκρυπτογραφώντας τον Υβριδικό Πόλεμο

«η θολότητα των τρόπων πολέμου, η θολότητα για το ποιος πολεμάει, και ποιες τεχνολογίες ασκούνται, παράγει ένα ευρύ φάσμα ποικιλίας και πολυπλοκότητας, το οποίο ονομάζουμε υβριδικό πόλεμο»¹

Η έννοια του πολέμου, ανέκαθεν συνιστούσε ένα φαινόμενο πολύπλοκο. Αυτή η συνθετότητά του τον καθιστά πόλο έλξης για τους ακαδημαϊκούς και τους στρατιωτικούς στοχαστές ως προς την ερμηνεία και την ανάλυσή του. Δεν σημαίνει ότι ο πόλεμος σε κάθε χρονική περίοδο φέρει τα ίδια χαρακτηριστικά και στοιχεία. Αντιθέτως ο Carl Von Clausewitz υποστήριζε ότι ο πόλεμος σε κάθε χρονική περίοδο φέρει και την δική του ανεξάρτητη θεωρία². Στον 21^ο αιώνα, στις συζητήσεις περί πολέμου, οι όροι “υβριδικός πόλεμος”, “υβριδική απειλή”, “υβριδικός αντίπαλος”, φαίνεται να μονοπωλούν το ενδιαφέρον, καθώς επρόκειτο για μια μορφή πολέμου, η οποία όσο περίπλοκη είναι άλλο τόσο και επικίνδυνη, λόγω της αμφίρροπης μορφής του. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου, είναι να γίνει κατανοητό το φαινόμενο του υβριδικού πολέμου, μέσω της αποκρυπτογράφησης του.

1.1.Ορισμοί

Ως έννοια δεν υπάγεται σε έναν κοινά παγκοσμίως αποδεκτό ορισμό. Αυτό οφείλεται στον υβριδικό χαρακτήρα του, ο οποίος προσαρμόζεται, αναπροσαρμόζεται και αλλάζει όψεις ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό διεξαγωγής του από συγκεκριμένους δρώντες, σε ένα συγκεκριμένο πεδίο μάχης. Επομένως επρόκειτο για έναν πόλεμο περίπλοκο και πολυδιάστατο. Μέσω συζητήσεων και αντιπαραθέσεων μεταξύ των ακαδημαϊκών και των στρατιωτικών στοχαστών, ο όρος άρχισε να αποδίδεται εννοιολογικά και να ερμηνεύεται με διαφορετικό τρόπο. Ορισμένοι επί παραδείγματι μέσω του όρου “υβριδικός πόλεμος” επιδίωξαν να προσδιορίσουν

¹ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 14

² Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army, σ. 1

πολέμους, στους οποίους δεν διέκριναν κάποια σαφήνεια ως προς τον χαρακτήρα τους. Για παράδειγμα εάν υπήρχε συνδυασμός εντός του ίδιου πεδίου μάχης, συμβατικών και μη συμβατικών, άτακτων μέσων και τεχνικών. Γενικότερα, ο όρος φαίνεται να λαμβάνει διάφορες ερμηνείες, χωρίς να επέρχεται ένας κοινά αποδεκτός ορισμός και χρησιμοποιείται με διαφορετικό τρόπο.³ Ωστόσο, όλοι αυτοί οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί έχουν τον ίδιο παρανομαστή: Ο υβριδικός πόλεμος είναι ένας πόλεμος ‘‘θολούρας’’. Είναι ένας πόλεμος όπου *«οι συμβατικές και οι άτακτες δυνάμεις, οι μαχόμενοι και οι άμαχοι, ακόμα και οι φυσικές και οι εικονικές διακρίσεις της σύγκρουσης αναμειγνύονται»*⁴.

Ως προς την ετυμολογική του απόδοση, υβριδικός σημαίνει κάποιος ο οποίος *«αποτελείται από δύο στοιχεία διαφορετικής φύσεως και τα οποία είναι ενωμένα μεταξύ τους συνήθως με αντικανονικό-αφύσικο ή ασυνήθιστο τρόπο»*⁵. Ένα παράδειγμα από την καθημερινή μας ζωή είναι τα υβριδικά αυτοκίνητα, τα οποία οφείλουν την λειτουργία τους στην συνύπαρξη δύο μηχανισμών προώθησης διαφορετικής φύσεως, τον ηλεκτροκινητήρα και τον βενζινοκινητήρα. Μέσω αυτού του απλοϊκού παραδείγματος, γίνεται κατανοητό ότι ο υβριδικός πόλεμος, συνιστά ένα σμίλευμα διαφορετικών χαρακτηριστικών και στοιχείων, συμβατικότητας και μη συμβατικότητας, τα οποία συνυπάρχουν και εφαρμόζονται ταυτοχρόνως.

Αυτή η συνύπαρξη αποτυπώνεται και στους διάφορους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς. Ένας από τους κύριους εκφραστές του υβριδικού πολέμου είναι ο Frank. G. Hoffman, οι θεωρίες του οποίου αποτελούν πηγή έμπνευσης και για άλλους μελετητές. Σύμφωνα λοιπόν με τον Hoffman, *«οι υβριδικοί πόλεμοι ενσωματώνουν ένα φάσμα διαφορετικών μέσων πολέμου, περιλαμβάνοντας συμβατικές ικανότητες, ακανόνιστες τακτικές και σχηματισμούς, τρομοκρατικές ενέργειες, περιλαμβάνοντας αδιάκριτη βία και εξαναγκασμό και εγκληματική διαταραχή»*⁶. Αποδομώντας τον ορισμό αυτό, διαπιστώνεται ότι επρόκειτο για μία μορφή πολέμου

³ Radin Andrew (2017), *Hybrid warfare in the Baltics : threats and potential responses*, Santa Monica, California, RAND Corporation, σ. 5

⁴ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 33

⁵ Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

⁶ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 14

πολύπλευρη και πολυσύνθετη, η οποία οφείλει την ύπαρξή της στην σύγκλιση των διαφόρων μέσων και στοιχείων⁷.

Ο υβριδικός πόλεμος, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «ένα κοκτέιλ συμβατικών στρατιωτικών ικανοτήτων, ανταρσιών, τρομοκρατίας, ανταρτοπολέμου, οργανωμένου εγκλήματος, κυβερνοπόλεμου και εξελιγμένης στρατιωτικής τεχνολογίας. Μάλιστα, σε αυτού του είδους πολέμου μπορεί περιληφθούν και οι παραβιάσεις διεθνών νόμων περί πολέμου και συχνά περιλαμβάνονται και μη κρατικοί δρώντες και οργανώσεις, οι οποίες υποστηρίζονται από κράτη με αμφίβολη ατζέντα»⁸. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι στον υβριδικό πόλεμο η διάκριση του επιτιθέμενου και των συμμαχιών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών είναι δυσδιάκριτη. Υπάρχει η περίπτωση κρατών, τα οποία μπορεί να στηρίζουν μια μη κρατική οντότητα, όπως λόγω χάρη μια αντάρτικη ομάδα ή μια εγκληματική οργάνωση, μέσω χρηματοδότησης, παροχής στρατιωτικών όπλων ή και άρτια εκπαιδευμένων στρατιωτικών δυνάμεων⁹. Αυτό σαφώς γίνεται διότι εξυπηρετεί κρατικά οφέλη. Σε αυτό το σημείο, αποδεικνύεται ότι ο κρατικός δρών, πολλές φορές μπορεί να μην είναι σαφής, να μην φαίνεται, αλλά να στηρίζει εμμέσως άλλους δρώντες οι οποίοι φαίνονται. Μία άλλη περίπτωση είναι το κράτος να υποστηρίζεται από ακανόνιστες δυνάμεις, όπως στην περίπτωση των Πολιτοφυλακών των Κούρδων και των Σιιτών στο Ιράκ¹⁰. Όπως και στον προηγούμενο ορισμό, έτσι και σε αυτόν διαπιστώνεται, ότι ο υβριδικός πόλεμος συνιστά ένα κράμα στοιχείων τα οποία δρουν ταυτοχρόνως, λαμβάνοντας ποικίλες μορφές. Ωστόσο, δεν σημαίνει ότι το κάθε συστατικό αυτού του κράματος λαμβάνει τον ίδιο βαθμό σημαντικότητας σε κάθε μορφή και φάση του πολέμου. Άλλοτε μπορεί τα πρωτεία να τα φέρει μια τρομοκρατική ενέργεια και άλλοτε κάποιο από τα μέσα του κυβερνοπόλεμου, όπως η προπαγάνδα. Αυτό εξαρτάται από το ποιο στοιχείο είναι ποιο αποτελεσματικό στην εκάστοτε φάση του πολέμου. Επομένως, οι υβριδικές απειλές καταφέρνουν να συνδυάζουν τα χαρακτηριστικά των τακτικών και των ακανόνιστων δυνάμεων. Αυτό σημαίνει ότι την μία στιγμή μπορεί να λειτουργήσουν ως τακτικές ένοπλες δυνάμεις ενός εθνικού

⁷ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 28

⁸ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University, σ. 3

⁹ Miller Michael (17/2/2015), *Hybrid Warfare :preparing for future conflict*, U.S.A. Air University, σ.13

¹⁰ Ibid, σ. 9

κράτους, ενώ μία άλλη στιγμή, όταν θα το επιτάσσει ο επιδιωκόμενος στόχος, θα λάβουν την μορφή τρομοκρατικών εγκληματικών ενεργειών¹¹.

Ο Nathan Freier, ο οποίος είναι ένας από τους δημιουργούς του υβριδικού οικοδομήματος, ορίζει ότι υπάρχουν τέσσερις τρόποι σύγκρουσης: ο παραδοσιακός ο ακανόνιστος, η καταστροφική τρομοκρατία και ο καταστροφικός πόλεμος. Υποστηρίζει λοιπόν ότι «υβριδικός είναι ο πόλεμος, όπου ο δράν εφαρμόζει δύο από τους τέσσερις τρόπους πολέμου»¹². Και σε αυτή την απόδοση του ορισμού, διακρίνεται αυτή η συνθετότητα, με την διαφορά ότι προσδιορίζονται επ' ακριβώς τέσσερις τρόποι πολέμου που θα πρέπει να εφαρμοστούν ώστε να υφίσταται ο υβριδικός πόλεμος.

Επρόκειτο για μία μορφή πολέμου λοιπόν, η οποία περιλαμβάνει στο ευρύτερο φάσμα της «έναν συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών, φανερών ή συγκεκριμένων ενεργειών με απώτερο σκοπό την πρόκληση ασάφειας αναφορικά με την φύση, τον στόχο και την προέλευση αυτών των ενεργειών»¹³. Άλλος ένα ορισμός λοιπόν ο οποίος συνάδει με τους προηγούμενους ως προς τον ρευστό και ακανόνιστο χαρακτήρα του. Αυτή ακριβώς η φύση του χαρακτήρα του, καθιστά δύσκολη την ακριβή του απόδοση και τον προσδιορισμό του.

Αποτελεί, ένα σύνολο διαφορετικών στοιχείων το οποίο φιγουράρει εντόνως τις τελευταίες δεκαετίες στα ακαδημαϊκά debate. «Μία συγχώνευση διαφορετικών μεθόδων και θεωριών πολέμου σε διαφορετικά επίπεδα, σε διαφορετικές σφαίρες και τομείς-ειδικά στους γνωστικούς και ηθικούς- από ένα μείγμα δράντων, διαταγμένων στον χρόνο και τον χώρο για την επίτευξη στόχων σε όλα τα επίπεδα του πολέμου»¹⁴.

Συμπερασματικά, ο όρος δεν έχει έναν κοινά αποδεκτό προσδιορισμό, ωστόσο ο ευρύτερος κύκλος των αναλυτών τον προσδιορίζουν ως μία τάση πρόκλησης και απειλής ως προς την Δύση¹⁵. Γίνεται αντιληπτό ως ένα φαινόμενο, το οποίο θα

¹¹ Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army, σ. 4

¹² Hoffman G. Frank (1/10/2009), *Hybrid VS Compound War*, *Armed forces Journal*, [διαθέσιμο]: www.armedforcesjournal.com

¹³ Anderson Jon Joel (2015), *Hybrid Operations: Lessons from the past*, *E.U. Institute for Security Studies*, Brief Issue, σ. 1. [διαθέσιμο]: http://publications.europa.eu/resource/ellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

¹⁴ Lasica T. Daniel (2009), *Strategic Implications of Hybrid War : A theory of victory*, Kansas, School of Advanced Military Studies, σ. εισαγωγή

¹⁵ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), *What is Hybrid Warfare*, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 1 [διαθέσιμο] :

διακρίνει τους μελλοντικούς πολέμους, για αυτό άλλωστε υπάρχει και επιτακτική ανάγκη εννοιολογικής απόδοσης του. Όπως συμβαίνει σε όλους τους όρους, είτε αναπροσαρμοσμένους είτε νέους, έτσι και στην έννοια του υβριδικού πολέμου έχει ασκηθεί κριτική. Συγκεκριμένα, έχει κατηγορηθεί για έλλειψη εννοιολογικής διαύγειας και αυτό επειδή, προκειμένου να εξηγηθεί και να κατανοηθεί διερευνάται ως επί των πλείστον υπό την οπτική του εχθρού, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται ο ορισμός και η σημασία σύμφωνα με το θέμα της ανάλυσης. Επιπροσθέτως, έχει χαρακτηριστεί ως μία «λέξη- κλειδί», με περιορισμένη αναλυτική αξία η οποία εν κατακλείδι δεν περιγράφει κάτι καινούργιο και συγχέει την παραδοσιακή διάκριση μεταξύ ειρήνης και πολέμου¹⁶. Συνεπώς επρόκειτο για έναν όρο αμφιλεγόμενο, ο οποίος γίνεται όλο και πιο δημοφιλής μέσω αυτών των αντιπαραθέσεων.

1.2. Αίτια εμφάνισης όρου

Η έναρξη της συζήτησης περί του όρου “υβριδικός πόλεμος”, τοποθετείται χρονικά στα μέσα της πρώτης δεκαετίας της νέας χιλιετίας.¹⁷ Συγκεκριμένα έλαβε αναγνώριση ως όρος το 2006, όταν η Hezbollah σημείωσε ορισμένες απτές επιτυχίες έναντι των Ισραηλινών Αμυντικών Δυνάμεων, κατά την διάρκεια του δεύτερου πολέμου του Λιβάνου.¹⁸ Εκ τότε, ο όρος “υβριδικός” μονοπόλησε τις συζητήσεις των στρατιωτικών στοχαστών, περί των σύγχρονων και μελλοντικών πολέμων, μιας και άρχισε να προωθείται ως η βάση για σύγχρονες στρατιωτικές στρατηγικές¹⁹. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο όρος να αρχίσει να εμφανίζεται σε επίσημες κυβερνητικές αναφορές καθώς και σε άρθρα και πολιτικούς λόγους, όπως για παράδειγμα έγινε στις Η.Π.Α. Επίσης, άρχισε να υιοθετείται ως έννοια και σε στρατιωτικά δόγματα. Σύμφωνα με τον συνταγματάρχη Leslie F. Brown, οι Αμερικανικές Κοινές Δυνάμεις Διοικήσεως (United States Joint Forces Command) για παράδειγμα, είχαν αποδώσει

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cull_en.pdf

¹⁶ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 1 [διαθέσιμο] :

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cull_en.pdf

¹⁷ Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

¹⁸ Bachmann Sacha-Dominik & Gunneriusson Hakan (2015), Hybrid wars: The 21st Century’s new threats to global peace and security, *South African Journal of Military Studies*, Vol. 43, No.1, σ. 78

¹⁹ Puyvelde Van Damien (2015), Hybrid war-does it even exist?, *NATO Review magazine*, [διαθέσιμο]: <https://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN>

ήδη από το 2009 έναν ορισμό σε αυτή την νέα απειλή. Συγκεκριμένα, προσδιόρισαν τις υβριδικές απειλές ως «κάθε αντίπαλο, ο οποίος ταυτοχρόνως και προσαρμοστικά εφαρμόζει ένα προσαρμοσμένο μίγμα συμβατικών, άτακτων, τρομοκρατικών και εγκληματικών μέσων ή δραστηριοτήτων στο επιχειρησιακό πεδίο»²⁰. Το 2011 επίσης, ο όρος υβριδική απειλή κωδικοποιήθηκε στο επιχειρησιακό δόγμα των Αμερικανικών Δυνάμεων (Field Manual 3-0 Operations C-1), ως «ο ποικίλος και δυναμικός συνδυασμός των τακτικών δυνάμεων των παράτυπων εγκληματικών στοιχείων ή ο συνδυασμός αυτών των δυνάμεων και των στοιχείων που είναι όλα ενωμένα, για την επίτευξη αμοιβαίων, επωφελών αποτελεσμάτων»²¹. Ωστόσο διευκρινίζεται ότι ως όρος δεν έχει καταχωρηθεί ούτε έχει πιστοποιηθεί επίσημα από το NATO ή από τις Αμερικανικές ένοπλες Δυνάμεις. Παρόλο αυτά, διακρίνεται μία συνεχής αναφορά της έννοιας από τα υψηλόβαθμα στελέχη του NATO και των Η.Π.Α., όταν αναφέρονται κυρίως στις ρωσικές ενέργειες²². Τονίζεται ότι δεν είναι μόνο οι Αμερικανικές δυνάμεις που έχουν κωδικοποιήσει την έννοια της υβριδικής απειλής και αναφέρονται σε αυτή. Ένα άλλο παράδειγμα, συνιστά ο Βρετανικός στρατός ο οποίος μάλιστα, προκειμένου να προσδιορίσει την δογματική του σκέψη επί της έννοιας, βασίστηκε εν πολλοίς στις ερμηνείες του Hoffman. Το 2010, το Βρετανικό Υπουργείο Άμυνας στο έγγραφο που εξέδωσε με τίτλο ‘‘Ο μελλοντικός χαρακτήρας της σύγκρουσης’’, διατύπωσε ότι οι μελλοντικές συγκρούσεις θα είναι υβριδικές²³. Αναφορά στον υβριδικό χαρακτήρα των μελλοντικών συγκρούσεων, έχει κάνει αντίστοιχα και ο Αυστραλιανός στρατός.²⁴ Επομένως, δεν είναι ένας όρος μη γνώριμος. Απλώς δεν είναι επισήμως αναγνωρισμένος. Αυτό οφείλεται στην ίδια την φύση του πολέμου και στο ότι υπάρχουν κριτικές οι οποίες δεν αναγνωρίζουν καν την ύπαρξη του πολέμου αυτού. Ουσιαστικά είναι ένας όρος διαφορούμενος.

Μετά λοιπόν από το 2006, ο όρος ξεκίνησε να απασχολεί εντόνως τους διάφορους στοχαστές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hoffman «η άμορφη Hezbollah αποτελεί την εκπρόσωπο της ανάδυσης της υβριδικής απειλής»²⁵. Εύλογα ανακύπτει το

²⁰ Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army, σ. 4

²¹ Fleming P. Brian (2011), *The hybrid threat concept :Contemporary War, military planning and the advent of unrestricted operational art*, Kansas, School of Advanced Military Studies, σ. 2

²² Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

²³ Fleming P. Brian (2011), *The hybrid threat concept :Contemporary War, military planning and the advent of unrestricted operational art*, Kansas, School of Advanced Military Studies, σ. 21

²⁴ Ibid, σ. 22

²⁵ Hoffman G. Frank (2009), *Hybrid Warfare and Challenges*, *Small Wars Journal*, Issue 52, σ. 37, [διαθέσιμο] : www.ndupress.ndu.edu

ερώτημα, “Γιατί τότε; Τι ήταν αυτό που ώθησε τον όρο να αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων;”. Σε μία σύντομη ανασκόπηση στο παρελθόν και λαμβάνοντας υπόψη τους επικρατέστερους ορισμούς περί του υβριδικού πολέμου, διαπιστώνετε ότι στο γεωγραφικό πεδίο των Βαλκανίων στην εποχή μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, υπήρχαν δυνάμεις άτακτες και συντελούνταν ανταρτοπόλεμοι.²⁶ Επομένως, η έννοια της ασυμμετρίας δεν ήταν κάτι άγνωστο στους θεωρητικούς κύκλους. Επίσης, το 2001 οι Η.Π.Α δέχθηκαν επίθεση από μία τρομοκρατική οργάνωση, την Al Qaeda, μετά το καταστροφικό χτύπημα της οποίας και γεννήθηκε μία νέα μορφή πολέμου, ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις διακρίνονται στοιχεία του υβριδικού πολέμου. Ωστόσο, αυτό που διαχωρίζει την περίπτωση της Hezbollah, είναι «το έντονο στοιχείο της πολυδιάστασης, της επιχειρηματικής ολοκλήρωσης και της εκμετάλλευσης του τομέα πληροφοριών σε τέτοιο βαθμό».²⁷ Συγκεκριμένα, ο Ralph Peters εξηγώντας τον τρόπο πολέμου των μελών της Hezbollah και την δράση τους αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «τα μαχητικά της Hezbollah ήταν ένα υβρίδιο ανταρτών και τακτικών στρατευμάτων»²⁸. Στη χρονική διάρκεια του πολέμου, οι δύο αντίπαλες πλευρές χρησιμοποίησαν συμβατικές τακτικές και όπλα. Ωστόσο, ο μη κρατικός τρομοκρατικός δρών η Hezbollah, άρχισε να προσβάλλει και μη στρατιωτικούς στόχους ώστε να αναγκάσει τις ισραηλινές δυνάμεις να προβούν σε άμεση και γενικευμένη ανταπόκριση, σηματοδοτώντας την προσθήκη του ασύμμετρου στοιχείου. Επιπροσθέτως, χρησιμοποιήθηκε ο παράγοντας της τεχνολογίας και συγκεκριμένα, συντελέστηκε δράση στο τομέα πληροφοριών (πληροφοριακός πόλεμος) καθώς και κυβερνοεπιθέσεις χαμηλής κλίμακας (κυβερνοπόλεμος), με στόχο την καταστροφή των επικοινωνιακών υποδομών του αντιπάλου.²⁹ Επομένως ήταν ένας πόλεμος αποτελούμενος από μία συνύπαρξη συμβατικών και ασύμβατων δυνάμεων. Το πραγματικό πλεονέκτημα της Hezbollah, το οποίο συνέβαλε στην αντίσταση της έναντι ενός πολύ καλά εξοπλισμένου κρατικού δρώντα, ήταν «η πολυτέλεια να είναι σε θέση να προετοιμάσει το έδαφος και τις τακτικές έναντι ενός

²⁶ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 35

²⁷ Ibid

²⁸ Peters Ralph (2009), *Lessons from Lebanon :The new model, terrorist army*, *Armed Forces Journal*, σ. 39, [διαθέσιμο] : www.armedforcesjournal.com

²⁹ Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

συγκεκριμένου αντιπάλου»³⁰. Κατ' αυτό τον τρόπο, ένας μη κρατικός δρών κατάφερε να αντισταθεί επιτυχώς έναντι ενός ισχυρού κρατικού δρώντα, ενισχύοντας τόσο το γόητρο όσο και την ιδεολογία του. Κατάφερε ουσιαστικά να «συνδυάσει τα στοιχεία του πολέμου σε ένα κοκτέιλ υβριδικού πολέμου και να τα χρησιμοποιήσει ως πολλαπλασιαστή δύναμης προς όφελός του»³¹. Αποτέλεσε λοιπόν ένα «πρότυπο αποτελεσματικού υβριδικού αντιπάλου»³². Εκ τότε ακολούθησαν και άλλοι πόλεμοι υβριδικού τύπου όπως για παράδειγμα, η σύγκρουση το 2008-2009 στη Γάζα μεταξύ Ισραήλ και Hammas, το 2008 η Ρωσική επέμβαση στη Γεωργία και το αποκορύφωμα αυτών, το οποίο υπάγεται στη μελέτη της παρούσας έρευνας, είναι η ‘‘επέμβαση’’ και προσάρτηση της Κριμαίας από την Ρωσία το 2014 (Μέρος II).

1.3. Προσδιοριστικά χαρακτηριστικά

1.3.1. Φύση του χαρακτήρα

Ο υβριδικός πόλεμος, διακρίνεται από πολυτροπικότητα και πολυπαραγοντικότητα³³. Ως εκ τούτου, δεν ενέχει μαύρο ή λευκό προσδιορισμό, αλλά συνιστά «το νέο χρώμα πολέμου, το γκρι»³⁴. Αυτό υποδηλώνει ότι δεν κατηγοριοποιείται ως κάτι σαφές και δεν υπάγεται σε ένα συγκεκριμένο φάσμα είτε ‘‘λευκό’’ είτε ‘‘μαύρο’’, αλλά είναι κάτι ενδιάμεσο. Αυτός ο ενδιάμεσος προσδιορισμός υποδεικνύει και την φύση του υβριδικού πολέμου, η οποία αφορά την έννοια του συγκερασμού, της «σύζευξης συνδυαστικών συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων προβολής ισχύος σε ένα ενιαίο σχήμα»³⁵. Στη δράση της Hezbollah ένα από τα βασικά γνωρίσματα ήταν, το πόσο οργανωμένη ήταν ως προς την δράση και τα μέσα που διέθετε. Χαρακτηριστικά, ο Jonathan Figchel στη μελέτη του αναφορικά με την δράση της Hammas και της Hezbollah ανέφερε ότι η Hezbollah συνιστούσε «την πρώτη ένοπλη ανοργάνωτη κίνηση θραυσμάτων η οποία

³⁰ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 39

³¹ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University, σ. 35

³² Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 40

³³ Hoffman G. Frank (2009), *Hybrid Threats : Reconceptualizing the evolving character of modern conflict*, *Strategic Forum*, No.240, σ.5, [διαθέσιμο] : <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>

³⁴ Thiele D. Ralph (2015), *The new color of war-Hybrid Warfare and Partnership*, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No383, σ. 10, [διαθέσιμο] : https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf

³⁵ Χατζόπουλος Γιάννης (22/5/2016) ,Ο υβριδικός πόλεμος, όπλο των αναθεωρητικών δυνάμεων, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο]: www.neapolitiki.gr

διέθετε στρατηγικά όπλα»³⁶. Μάλιστα, δεν περιορίστηκε μόνο σε εδαφικές δυνάμεις, αλλά χρησιμοποίησε και άλλα μέσα όπως αντιπλοικούς πυραύλους C802 και αντιαρματικά πυραυλικά συστήματα³⁷. Αυτός ακριβώς ο συνδυασμός, σκιαγραφεί και τον υβριδικό-ακανόνιστο χαρακτήρα του πολέμου αυτού, ο οποίος προσδιορίζεται από ευελιξία, περιπλοκότητα και ρευστότητα³⁸. Επρόκειτο λοιπόν για μία μορφή ανάμειξης και σύγκλισης μέσων και στοιχείων οδηγώντας στο βασικό χαρακτηριστικό του, την “θολούρα”. Όπως αναφέρει και ο Hoffman «οι υβριδικές απειλές αναμειγνύουν την θνησιμότητα της κρατικής σύγκρουσης με το φανατικό ή παρατεταμένο θάρρος ή με τον ακανόνιστο πόλεμο»³⁹. Συνεπώς, ο εκάστοτε δρών χρησιμοποιεί ότι διαθέσιμα μέσα κατέχει, χωρίς περιορισμούς σε κανόνες προκειμένου να επιτύχει τον σκοπό του. Άλλωστε, όπως χαρακτηριστικά είχε δηλώσει ένας Κινέζος αξιωματούχος «ο πρώτος κανόνας του πολέμου χωρίς περιορισμούς, είναι ότι δεν υπάρχουν κανόνες».⁴⁰

1.3.2 Υβριδικοί Αντίπαλοι

Ο υβριδικός πόλεμος διεκπεραιώνεται από κρατικές οντότητες (state actors), από μη κρατικές (non-state actors) είτε από μία συνδυαστική δράση μεταξύ τους.⁴¹ Αυτό σημαίνει ότι και ο επιτιθέμενος αλλά και ο αμυνόμενος δεν είναι απαραίτητο να αποτελούν οντότητες ίδιας μορφής. Μπορεί σε έναν υβριδικό πόλεμο να υπάρχει μία οργάνωση τρομοκρατική ή μία ομάδα ανταρτών, επί παραδείγματι, και να επιτίθεται σε μία κρατική οντότητα, την οποία μάλιστα μπορεί να πλήξει και πολύ σοβαρά, όπως απέδειξαν και τα γεγονότα στο Λίβανο το 2006. Συνεπώς οι εμπλεκόμενες οντότητες, χρησιμοποιούν κάθε δυνατό μέσο συνδυαστικά ώστε να αποδυναμώσουν τον αντίπαλο και να επιτύχουν τον πολιτικό τους σκοπό⁴². Στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου, σημασία δεν έχει εάν ο επιτιθέμενος είναι υπερδύναμη ή είναι μικρό κράτος

³⁶ Fighel Jonathan (21/8/2006), Hamas and the Hizbullah experience, *Institute for Counter-Terrorism*, [διαθέσιμο] : www.ict.org.il

³⁷ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 37-38

³⁸ Παούνης Νικόλαος (28/6/2017), Υβριδική Σύγκρουση: περιγραφή και χαρακτηριστικά. Η απόφαση του ΝΑΤΟ(Συνδιάσκεψη Ουαλίας), *Αθηνά : Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων*, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

³⁹ Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Threats : Reconceptualizing the evolving character of modern conflict, *Strategic Forum*, No.240, σ.5, [διαθέσιμο] : <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>

⁴⁰ Nye Joseph (10/2/2015), Ο πόλεμος στον 21^ο αιώνα, *Το Βήμα*, [διαθέσιμο] : www.tovima.gr

⁴¹ Williamson S. Steven (2009), *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, U.S.A., United States Army War College, σ. 22

⁴² Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed forces Journal* , [διαθέσιμο]: www.armedforcesjournal.com

ή εάν είναι τρομοκρατική οργάνωση, αλλά το πώς συνδυάζει και αξιοποιεί τα μέσα που διαθέτει, τα οποία πολλές φορές δεν είναι φανερά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Galkins Kaspars «οι κρατικοί αλλά και οι μη κρατικοί δρώντες μπορεί να απειλήσουν ακόμα και το NATO, ακόμα και χωρίς να διαθέτουν σημαντικούς πόρους τους οποίους μπορεί κανείς να δει ή να αγγίξει».⁴³ Αυτό αποδεικνύει και πάλι τον ακανόνιστο χαρακτήρα του πολέμου αυτού, μιας και τα μέσα μπορεί να μην είναι ορατά, χειροπιαστά. Παράδειγμα ενός τέτοιου άυλου μέσου αλλά άκρως σημαντικού, είναι η χρήση προπαγάνδας και παραπληροφόρησης. Σύμφωνα λοιπόν με τον Hoffman, υβριδικός αντίπαλος είναι αυτός ο οποίος «ταυτόχρονα και προσαρμοστικά, εφαρμόζει ένα συντηγμένο μίγμα συμβατικών όπλων, ακανόνιστων τακτικών, τρομοκρατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς στο πεδίο της μάχης, προκειμένου να επιτύχει τον πολιτικό του σκοπό»⁴⁴. Επομένως ο υβριδικός αντίπαλος, επιδιώκει την νίκη μέσω της συγχώνευσης των μη συμβατικών τακτικών με τα πιο φονικά μέσα τα οποία διαθέτει, ώστε να σημειώσει στρατηγικές επιτυχίες και να επιτύχει τον πολιτικό του σκοπό. Άλλωστε όπως έλεγε και ο Carl Von Clausewitz, προσδιορίζοντας την ιδιότητα του πολέμου, «ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα»⁴⁵. Αυτή η ιδιότητα του πολέμου λοιπόν, βρίσκει ανταπόκριση και στην περίπτωση του υβριδικού πολέμου.

Ο προσδιορισμός του υβριδικού δρώντα, δεν είναι εύκολος διότι αρκετές φορές δεν υπάρχει σαφήνεια ως προς το ποιος δρα και ποιος φέρει την υπαιτιότητα των ενεργειών. Για άλλη μια φορά διακρίνεται η “θολούρα” του πολέμου. Οι υβριδικοί δρώντες διακρίνονται σε κρατικές οντότητες –states- και σε μη κρατικές –non states-, οι οποίοι δρώντες διαχωρίζονται εν συνεχεία, με βάση «την πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ισχύ, καθώς και από την πολιτική τους φιλοδοξία, ειδικά εκείνες που έχουν διεθνή εμβέλεια»⁴⁶. Αναφορικά λοιπόν με τις κρατικές οντότητες, επέρχονται οι εξής κατηγοριοποιήσεις :

⁴³ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 13

⁴⁴ Αστρεϊνίδης Μανώλης (14/10/2009), Η εξέλιξη του υβριδικού πολέμου, Αθήνα : *Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου όπλων*, σ. 6-7, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

⁴⁵ Κολλιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 141

⁴⁶ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 14

➤ Αποτυχημένα κράτη (Failed States)

Ο όρος “αποτυχημένα κράτη”, κυριάρχησε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 στους ακαδημαϊκούς και πολιτικούς κύκλους, εξ αφορμής της κατάρρευσης του διπολικού συστήματος και του επερχόμενου ασταθούς περιβάλλοντος. Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου λοιπόν, ο όρος θεωρήθηκε ως ένας νομιμοποιητικός λόγος επέμβασης της Διεθνούς Κοινότητας στο εσωτερικό των κρατών, τα οποία διακατέχονταν από αναρχία και αναγνωρίζονταν ως αποτυχημένα κράτη. Σκοπός των παρεμβάσεων αυτών ήταν η αποκατάσταση της τάξης και η εγκαθίδρυση της ειρήνης και της δημοκρατίας⁴⁷. Επρόκειτο για κράτη όπου η κυβέρνηση δεν έχει αποτελεσματικό έλεγχο επί της εδαφικής περιοχής, δεν μπορεί να προσφέρει εσωτερική ασφάλεια ούτε να αποκαταστήσει την τάξη, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί η αναρχία. Συνδυαστικά με την απουσία της αποτελεσματικής εσωτερικής κυβέρνησης, οι εσωτερικές κρατικές δομές όπως το σύστημα υγείας ή το σύστημα παιδείας δεν λειτουργούν.⁴⁸ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτυχημένου κράτους είναι η Σομαλία και το Αφγανιστάν, όπου παρενέβησαν οι Η.Π.Α, καθώς η άναρχη εσωτερική κατάσταση των κρατών αυτών θεωρήθηκε απειλητική ως προς την σταθερότητα και την ασφάλεια του διεθνούς συστήματος. Αυτή η επέμβαση όμως δεν σημαίνει πως πάντοτε θα είναι επιτυχημένη, διασφαλίζοντας μία δημοκρατική έννομη τάξη και ένα επιτυχημένο peace-building. Ένα παράδειγμα επέμβασης χωρίς όμως πετυχημένο απότοκο είναι η περίπτωση της Σομαλίας.

Τα αποτυχημένα αυτά λοιπόν κράτη, μπορεί να δράσουν ως υβριδικοί αντίπαλοι, χάρη των επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης αλλά και της ανάπτυξης της τεχνολογίας και των επικοινωνιών, καθώς όλα αυτά συνδυαστικά συμβάλλουν στο να μην μένουν απομονωμένα από άλλες γεωγραφικές περιοχές ή από άλλα κράτη. Επομένως, τα κράτη αυτά, όντας αποτυχημένα παρέμεναν στο περιθώριο κάτι το οποίο άλλαξε με την παγκοσμιοποίηση δίνοντας τους την δυνατότητα να αποκτούν προηγμένα τεχνολογικά μέσα. Χαρακτηριστικά ο Robert Cooper αναφερόμενος στις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, διατυπώνει αναφορικά με τα κράτη ότι, «Από τον 19^ο αιώνα, ο κόσμος είχε και πάλι *terra nullius* ζώνες χάους, οι οποίες τα προγενέστερα χρόνια ήταν απομονωμένα από τον κόσμο, αλλά τώρα στις μέρες μας, ακόμα και χωρίς νόμο ή τάξη μπορούν να διαθέτουν διεθνή αεροδρόμια, όπως η

⁴⁷ Χειλά Ειρήνη (2013), *Οι διεθνείς συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 82, 144-145

⁴⁸ Bond S. Margaret (2007), *Hybrid war: a new paradigm for stability operations in failing states*, U.S.A., U.S. Army War College, σ.4-6

Σομαλία, το Αφγανιστάν και η Λιβερία»⁴⁹. Οι περιπτώσεις αυτές των κρατών, λόγω της εσωτερικής τους κατάστασης προσέφεραν πρόσφορο έδαφος στην τρομοκρατία, στο διεθνές έγκλημα και στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, συνιστώντας υβριδικές απειλές⁵⁰.

➤ Αναδυόμενες Δυνάμεις (Raising Powers)

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, επήλθε ένα πολύ-πολικό διεθνές σύστημα όπου σταδιακά, ανέκυψαν δυνάμεις οι οποίες παρουσίαζαν αυξανόμενη οικονομική, πολιτική και στρατιωτική δύναμη την οποία δεν διέθεταν προηγουμένως. Λόγω λοιπόν αυτής της ανάπτυξής τους άρχισαν να διεκδικούν και μεγαλύτερη κυριαρχία στο διεθνές προσκήνιο. Χαρακτηριστικά, τις τελευταίες δεκαετίες συζητιέται η αναδυόμενη Κίνα αλλά και η Ινδία, οι οποίες δεν προτίθενται να ενταχθούν ως απλά μέρη στο NATO, δείχνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την πρόθεσή τους για αλλαγές στη παγκόσμια τάξη. Συνεπώς, τα αναδυόμενα κράτη προκειμένου να αυξήσουν την κυριαρχία τους, επιδίδονται και στη χρήση υβριδικών μέσων, συνιστώντας κατ' επέκταση υβριδικές απειλές κυρίως για το Βόρειο-Ατλαντικό Σύμφωνο. Χαρακτηριστικά, η Κίνα έχει αναπτύξει δραστηριότητες οι οποίες ενέχουν στοιχεία υβριδικότητας, επιδιώκοντας την αλλαγή της υφιστάμενης παγκόσμιας τάξης. Αυτό διαφαίνεται επί παραδείγματι, από την έντονη συμπεριφορά της στην Νότια Κινεζική θάλασσα. Έχει χρησιμοποιήσει δυνάμεις θαλάσσιας ακτοφυλακής με σκοπό να παρεμποδίσει τις ξένες έρευνες, την ενεργειακή ανάπτυξη καθώς και τις εμπορικές αλιευτικές δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό να επεκτείνει και να παγιώσει τις περιοχές τις οποίες θεωρεί κινεζικές, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος κλιμάκωσης της βίας⁵¹, προκειμένου να προασπίσει τα συμφέροντά της.

➤ Κράτη που διεκδικούν την επανάκτηση του status ισχύος τους

Υπάρχουν κράτη τα οποία σταδιακά, άρχισαν να χάνουν την θέση ισχύος τους στο διεθνές ή στο περιφερειακό σύστημα, και επιδιώκουν μέσω της χρήσης του υβριδικού πολέμου να επανακτήσουν το προγενέστερο status τους. Οι λόγοι αποδυνάμωσης ενδεχομένως να είναι μία οικονομική κρίση ή μία εσωτερική πολιτική

⁴⁹ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 14

⁵⁰ Ibid, σ. 14-16

⁵¹ Hoffman G. Frank (22/3/2017), *The evolution of hybrid warfare and key challenges*, Santa Monica, Calif, RAND Corporation, σ. 3-4

αστάθεια. Εφόσον στον 21^ο αιώνα, ένα κράτος προκειμένου να διεκδικήσει κυριαρχία στο διεθνές προσκήνιο δεν καταφεύγει άμεσα σε πολέμους και συγκρούσεις αιματοχυσίας, θα εκμεταλλευτεί τα σύγχρονα μέσα. Επομένως, ο υβριδικός πόλεμος θα λειτουργήσει ως ένα εργαλείο ανέλιξης δίχως να διεξάγει έναν παραδοσιακά, γνώριμο πόλεμο. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η Ρωσία, η οποία έχει καταφέρει μέσω των προσφερόμενων υβριδικών μέσων και στοιχείων, να αποκτήσει μια όλο και αυξανόμενη ισχύ, την οποία δεν διέθετε στο παρελθόν σε τέτοιο βαθμό.⁵² Οι ενέργειες της για παράδειγμα, στο ουκρανικό έδαφος όπως αυτές λαμβάνουν χώρα από το 2013 έως και σήμερα, αποδεικνύουν ότι η Ρωσία είναι αποφασισμένη να προασπίσει τα συμφέροντά της και να μην περιθωριοποιηθεί από την Δύση, επιλέγοντας την διεξαγωγή ενός σύγχρονου πολέμου.

Η δεύτερη κατηγορία δρώντων αφορά τους μη κρατικούς δρώντες, “non-states actors”. Στην έννοια του non-state εμπίπτουν τρομοκρατικές οργανώσεις, θρησκευτικοί φονταμενταλιστές, οργανώσεις οργανωμένου εγκλήματος καθώς και παραστρατιωτικές οργανώσεις, οι οποίες υποστηρίζουν συγκεκριμένες πολιτικές δυνάμεις και απειλούν τις αρχές της Διεθνούς Τάξης, όπως για παράδειγμα την δημοκρατία. Για τους δρώντες αυτούς, οι υβριδικές συγκρούσεις συνιστούν μια ευκαιρία να βλάψουν τον αντίπαλο, καταστρέφοντας το κοινωνικό του οικοδόμημα χωρίς όμως να διαφαίνονται ξεκάθαρα ως υπαίτιοι. Σκοπός τους λοιπόν είναι να ενεργήσουν κατά έναν τρόπο που θα τους προστατέψει από μια βαριά τιμωρία⁵³. Εάν δεν υπάρχουν αποδείξεις περί της δράσης, δεν θα μπορέσει να αποδοθεί και τιμωρία. Ο στόχος όμως θα έχει επιτευχθεί.

Οι υβριδικοί αυτοί δρώντες, φέρουν δύο βασικά χαρακτηριστικά. Κατά πρώτης διακρίνονται από εξαιρετική στρατιωτική πολυπλοκότητα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της επιτυχημένης ανάπτυξης σύγχρονων οπλικών συστημάτων, όπως για παράδειγμα αντιαρματικοί πύραυλοι, προηγμένα τεχνολογικά μέσα αλλά και τακτικές, τα οποία φάνταζαν ανέφικτα να αποκτηθούν από ένα μη κρατικό δρώντα⁵⁴. Παρόλο αυτά, έχουν καταφέρει να αποκτήσουν αυτά τα προηγμένα μέσα και καταφέρνουν να συνδυάζουν στο ίδιο πεδίο μάχης τις σύγχρονες συμβατικές τεχνικές και ικανότητες

⁵² Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 17-18

⁵³ Ibid, σ. 18

⁵⁴ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), *What is Hybrid Warfare*, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 2 [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cull_en.pdf

με τις μη συμβατικές, άτακτες και παράνομες δεξιότητες. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η δυνατότητα κατοχής τέτοιων μέσων οφείλεται εν πολλοίς στην παγκοσμιοποίηση και στην ανάπτυξη αλληλεξαρτήσεων. Το δεύτερο χαρακτηριστικό των μη κρατικών υβριδικών δρώντων, είναι η ικανότητα επέκτασης της δραστηριοποίησης πέρα από το καθαρά στρατιωτικό πεδίο, καθώς επίσης και η αυξανόμενη σημασία των μη στρατιωτικών όπλων. Είναι ευρέως γνωστό ότι οι σύγχρονες τρομοκρατικές οργανώσεις, βασίζουν εν πολλοίς την δράση τους στον πόλεμο πληροφοριών και στη χρήση προηγμένων τεχνολογικών μέσων προκειμένου να ασκήσουν προπαγάνδα, βιντεοσκοπώντας επί παραδείγματι απάνθρωπες εγκληματικές ενέργειες. Έτσι στέλνουν το μήνυμά τους, διαμηνύοντας την ιδεολογία τους και προκαλώντας ένα κύμα φόβου και ανασφάλειας. Οι μη κρατικοί παίκτες μάλιστα πολλές φορές αλληλοεπικαλύπτονται μεταξύ τους, επιδεινώνοντας την υφιστάμενη σύγχυση στο πεδίο της μάχης. Επί παραδείγματι, η παλαιότερη αντάρτικη ομάδα της Λατινικής Αμερικής, οι επαναστατικές ένοπλες ομάδες της Κολομβίας, έχουν συμμαχήσει με καρτέλ ναρκωτικών⁵⁵.

Είτε πρόκειται για κρατικό είτε για μη κρατικό παίκτη, λαμβάνονται υπόψη οι υφιστάμενες συνθήκες, οι οποίες θα διευκολύνουν την δράση του. Αυτό σημαίνει επί παραδείγματι, πως ένας ιδανικός στόχος του υβριδικού παίκτη είναι εκείνος ο οποίος είναι στρατιωτικά ασθενέστερος. Είτε διακρίνονται στο εσωτερικό του εντάσεις και συγκρούσεις με σκοπό την άσκηση πίεσης στην πολιτική ηγεσία, είτε υπάρχουν θρησκευτικά ή πολιτισμικά κατάλοιπα. Τέλος, μπορεί να υπάρχουν κοινά εθνικά στοιχεία μεταξύ του επιτιθέμενου και αυτού που δέχεται την επίθεση, όπως είναι η γλώσσα και η θρησκεία⁵⁶. Η Ρωσία επί παραδείγματι, εκμεταλλεύτηκε τα κοινά γλωσσικά και θρησκευτικά στοιχεία με τους κατοίκους της Κριμαίας, ώστε να μπορέσει να διεισδύσει στο εσωτερικό της Ουκρανίας, κινητοποιώντας τον πληθυσμό. Το ίδιο φαίνεται ότι επιδιώκει να κάνει και στις Βαλτικές χώρες.

Συγκρίνοντας τις δύο κατηγορίες υβριδικών δρώντων, ανακύπτουν ομοιότητες αλλά και διαφορές. Η βασική διαφορά τους έγκειται στο ότι οι κρατικοί δρώντες-state actors- διαθέτουν συνήθως, ένα ευρύτερο φάσμα προηγμένων εργαλείων, τα οποία μπορούν εύκολα να συνδυάζουν ταυτόχρονα και ο συγκερασμός αυτός να είναι αποτελεσματικός. Οι μη κρατικές οντότητες δεν διαθέτουν, συνήθως, αυτόν τον

⁵⁵ Nye Joseph (10/2/2015), Ο πόλεμος στον 21^ο αιώνα, *Το Βήμα*, [διαθέσιμο] : www.tovima.gr

⁵⁶ Manea Octavian (6/2/2016), The Strategy of Hybrid Warfare, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο] : www.smallwarsjournal.com

συγκεντρωτικό χαρακτήρα ούτε ένα αντίστοιχο φάσμα μέσων. Επιπροσθέτως, διαφέρουν ως προς τα μέσα που μπορεί να επικαλεσθούν. Για παράδειγμα, είναι πιθανότερο μία κρατική οντότητα και όχι μία μη κρατική, να καταφύγει στον διπλωματικό εξαναγκασμό. Η κύρια ομοιότητα των δύο ειδών των υβριδικών δρώντων έγκειται στο τρόπο εφαρμογής των διαθέσιμων μέσων έναντι των ευπαθειών που παρουσιάζει ο αντίπαλος, με σκοπό την δημιουργία αποτελεσμάτων συνεργασίας⁵⁷. Σκοπός λοιπόν, είναι η αποδυνάμωση του αντιπάλου μέσω της χρήσης συμβατικών και μη συμβατικών μέσων. Άλλωστε, όπως έχει τονισθεί και ανωτέρω, ο υβριδικός πόλεμος συνιστά ένα κράμα μέσων και στοιχείων, έναν συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών τακτικών. Ο υβριδικός δρών λοιπόν, είναι ένας «επαγγελματίας μιας απεριόριστης επιχειρησιακής τέχνης, η οποία συνδυάζει εύστοχα τακτικές και ακανόνιστες δυνατότητες εντός μίας ενιαίας επιχειρησιακής δύναμης»⁵⁸, εντός ενός ενιαίου πλαισίου, όπως προαναφέρθηκε. Υπογραμμίζεται ότι στον υβριδικό πόλεμο, υπάρχει συνδυασμός τακτικών και άτακτων μέσων, συμβατικών και μη συμβατικών δυνάμεων είτε επρόκειτο για κρατική οντότητα είτε για μη κρατική. Όπως αναφέρει και ο Hoffman, «Οι μη κρατικοί δρώντες, μπορεί να χρησιμοποιούν κατά κύριο λόγο ακανόνιστες μορφές πολέμου-irregular-, αλλά θα υποστηρίζουν σαφώς και την ενθάρρυνση και την συμμετοχή σε συμβατικές συγκρούσεις, εάν αυτές εξυπηρετούν τους τελικούς σκοπούς τους. Ομοίως, οι κρατικές οντότητες μπορεί να συμμετάσχουν σε παράτυπες, μη συμβατικές συγκρούσεις αντί για συμβατικού τύπου πόλεμο ώστε να πετύχουν τον σκοπό τους»⁵⁹.

1.3.3. Μέσα και Πεδίο εφαρμογής

Οι υβριδικές απειλές, διαθέτουν ένα ευρύ φάσμα εργαλείων όπως, «συμβατικές ικανότητες, άτακτες, ακανόνιστες τακτικές και σχηματισμούς, τρομοκρατικές ενέργειες, όπως λόγω χάρη ο εξαναγκασμός, και η αδιάκριτη βία και εγκληματική καταστροφή»⁶⁰. Τα μέσα αυτά, είτε νόμιμα είτε παράνομα, εφαρμόζονται ταυτοχρόνως επιχειρησιακά και τακτικά εντός του κύριου πεδίου μάχης ώστε να επιτευχθούν αποτελέσματα

⁵⁷ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 4 [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf

⁵⁸ Fleming P. Brian (2011), *The hybrid threat concept :Contemporary War, military planning and the advent of unrestricted operational art*, Kansas, School of Advanced Military Studies, σ. 1-2

⁵⁹ Ibid, σ. 16

⁶⁰ Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Threats : Reconceptualizing the evolving character of modern conflict, *Strategic Forum*, No.240, σ.5, [διαθέσιμο] : <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>

συνεργασίας τόσο στην φυσική όσο και στη ψυχολογική διάσταση της σύγκρουσης. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να επιτευχθούν σε όλα τα επίπεδα του πολέμου.⁶¹ Σκοπός του δράντα είναι να προκαλέσει μία ασάφεια στον αντίπαλο, ώστε να μην μπορεί να κατανοήσει ποιος δρα, με ποιο τρόπο, πού στοχεύει, πώς θα δράσει. Κατ' αυτό τον τρόπο υπονομεύει την διαδικασία λήψης αποφάσεων του αντιπάλου.⁶² Προκαλείται λοιπόν, μία σκόπιμη αβεβαιότητα/ασάφεια. Σύμφωνα με τον Andrew Mumford, ως ασάφεια προσδιορίζονται «οι εχθρικές ενέργειες, στις οποίες ένα κράτος δύσκολα μπορεί να προσδιορίσει ένα χαρακτηριστικό ή δημοσίως να τις προσδιορίσει ως καταναγκαστική βία»⁶³. Με ποιο τρόπο μπορεί να επιτευχθεί αυτή η σκόπιμη ασάφεια η οποία δυσκολεύει την δράση του υβριδικού παίκτη; Για παράδειγμα, με την απόκρυψη των ενεργειών του, μέσω της χρήσης πληρεξούσιων, μη καταλογιστέων ευθυνών δυνάμεων (π.χ. όπως στην Κριμαία, little green men) ή επιθέσεων (επίθεση στον κυβερνοχώρο, πόλεμος πληροφοριών), είτε μέσω μη στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίες δεν είναι προσδιορισμένες (λόγω χάρη, να μην φέρουν διακριτικό)⁶⁴. Με αυτό τον τρόπο οι δράστες κρύβονται πίσω από ένα προσωπίο, με αποτέλεσμα ο πραγματικός δράστης να μη κατηγορηθεί, έστω και εάν υπάρχουν υποψίες για το ποιος είναι, διότι δεν υπάρχουν αποδείξεις. Το αποκορύφωμα της σύγχυσης αυτής επέρχεται όταν τα κράτη στηρίζουν μη κρατικές οντότητες ή αντίστοιχα τρομοκρατικές ομάδες στηρίζουν ένα κράτος, όπως εξηγήθηκε προηγουμένως. Σε εκείνη την περίπτωση δεν είναι σαφές ποιος συμμαχεί με ποιόν, και εν τέλει εάν υπάρχει πόλεμος ή ειρήνη. Και αυτό γιατί η υβριδική απειλή, «δεν αναγνωρίζει τα συμβατικά όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου και ενοποιεί τον πόλεμο με την μη εμπόλεμη κατάσταση, σε μία ενιαία και αδιαίρετη γκρίζα ζώνη»⁶⁵. Άλλωστε, ο υβριδικός πόλεμος συνιστά το νέο χρώμα πολέμου.

⁶¹ Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Threats : Reconceptualizing the evolving character of modern conflict, *Strategic Forum*, No.240, σ.5, [διαθέσιμο] : <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>

⁶² Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 2 [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf

⁶³ Mumford Andrew & McDonald Jack (2014), *Ambiguous Warfare*, Report produced for the DCDC

⁶⁴ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 1-2 [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf

⁶⁵ Χατζόπουλος Γιάννης (22/5/2016) ,Ο υβριδικός πόλεμος, όπλο των αναθεωρητικών δυνάμεων, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο]: www.neapolitiki.gr

Κατά την διάρκεια της υβριδικής αναμέτρησης, χρησιμοποιούνται όλοι οι διαθέσιμοι πόροι καθώς και τα αποθέματα ισχύος του δρώντος. Συγκεκριμένα, συνδυάζονται συμβατικές και ανορθόδοξες επιχειρήσεις, χρησιμοποιούνται πολιτικά μέσα, όπως ο διπλωματικός εξαναγκασμός ή ο οικονομικός αποκλεισμός (όπου σε αυτή την περίπτωση η σύγκρουση λαμβάνει πολιτικό-οικονομική διάσταση), πληροφοριακά μέσα, όπως η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση, η άσκηση πίεσης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τέλος, η χρήση μορφών κυβερνο-άμυνας (κυβερνοπόλεμος). Λόγω λοιπόν αυτής της συνύπαρξης και της εφαρμογής των συμβατικών, άτακτων και μη συμβατικών μέσων, αποδίδεται ο υβριδικός χαρακτήρας στον πόλεμο, όπου δεν διαχωρίζονται ξεκάθαρα τα διάφορα επίπεδα στα οποία συντελείται⁶⁶.

Ο υβριδικός πόλεμος, λόγω της πολυτροπικότητάς του, εφαρμόζεται ταυτοχρόνως σε πολλαπλά επίπεδα. Συμπιέζει τα παραδοσιακά επίπεδα ενός πολέμου το τακτικό, το επιχειρησιακό και το στρατηγικό, με αποτέλεσμα να επιταχύνει τον ρυθμό στο στρατηγικό και τακτικό επίπεδο πολύ πιο γρήγορα, από ότι ένας συμβατικός δρών θα μπορούσε. Αυτό σημαίνει ότι τα μέσα δεν εφαρμόζονται ξεχωριστά σε κάθε επίπεδο, αλλά υπάρχει μία πολλαπλή εφαρμογή σε πεδία παραδοσιακά αλλά και πεδία τα οποία δεν εντάσσονται στα πεδία του παραδοσιακού πολέμου. Επί παραδείγματι, τα παραδοσιακά πεδία μάχης όπως το έδαφος, ο αέρας και η θάλασσα συνοδεύονται από άλλα πεδία κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά ή του κυβερνοχώρου. Υπάρχει δηλαδή μία συνδυαστική δράση. Η χρήση λοιπόν μη στρατιωτικών μέσων, οικονομικών, ενεργειακών ή πληροφορικής συμβάλλουν στο να μειωθεί η ανάγκη προσφυγής στη χρήση στρατιωτικής δύναμης⁶⁷. Για αυτό το λόγο δεν δίνεται έμφαση μόνο στη χρήση στρατιωτικών μέσων στα στρατηγικά πεδία μάχης, κάτι που σημαίνει ότι οι στρατιωτικές οργανώσεις δεν θα πρέπει να αγνοούν σε καμία περίπτωση και το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Peter Mansoor, στο στρατηγικό επίπεδο, οι δρώντες πιθανώς να επιλέγουν την στήριξη κινήσεων εξέγερσης με συμβατικές δυνάμεις με σκοπό την αποδυνάμωση του αντιπάλου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι όταν η Γαλλία συμμάχησε με την Αμερική

⁶⁶ Παούνης Νικόλαος (28/6/2017), Υβριδική Σύγκρουση: περιγραφή και χαρακτηριστικά. Η απόφαση του ΝΑΤΟ(Συνδιάσκεψη Ουαλίας), *Αθηνά : Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων*, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

⁶⁷ Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, σ. 3 [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf

το 1778 προκειμένου να αποδυναμώσει την Βρετανία. Στο επιχειρησιακό επίπεδο, ο διοικητής μπορεί να χρησιμοποιήσει άτακτες δυνάμεις προκειμένου να παρέμβει στις γραμμές επικοινωνίας του εχθρού ή να τον αποτρέψει να χρησιμοποιήσει μαζικές δυνάμεις. Τέτοια είναι η περίπτωση της επιχείρησης που εφήρμοσε ο στρατηγός Nathanael Greene στο Νότο κατά την περίοδο της Αμερικανικής Επανάστασης το 1780-1781. Αναφορικά με το τακτικό επίπεδο, εδώ μπορούν οι τακτικές και οι άτακτες δυνάμεις να συμμετάσχουν τακτικά κατά περίπτωση, όπως συνέβη το 1781 στη μάχη του Cowpens.⁶⁸ Συνεπώς στους υβριδικούς πολέμους, «οι διάφορες δυνάμεις-μέσα συγχέονται σε μία δύναμη, σε ένα συγκρουσιακό πεδίο»⁶⁹. Αντιθέτως, στους παραδοσιακά γνώριμους πολέμους δεν υπάρχει αυτή η σύγχυση. Όταν εντοπίζονται και τακτικά και άτακτα στοιχεία στο στρατηγικό επίπεδο, αυτά συντελούνται σε διαφορετικά θέατρα επιχειρήσεων είτε λαμβάνουν ευδιάκριτα διαφορετικό σχηματισμό. Στην περίπτωση ωστόσο του υβριδικού πολέμου δεν συμβαίνει κάτι αντίστοιχο, αφού σκοπίμως συντελείται αυτή η μίξη και η αλληλοεπικάλυψη των πεδίων. Ο υβριδικός αντίπαλος, μέσω της σύνδεσης των διαφόρων μέσων και τακτικών, δεν αποσκοπεί στο να επέλθει μία σταδιακή εξέλιξη και να δημιουργηθεί μία συμβατική δύναμη, η οποία θα δώσει μία αποφασιστική μάχη. Αντιθέτως, επιζητά την νίκη μέσω της «*συγχώνευσης των ακανόνιστων τακτικών και των πιο φονικών μέσων, προκειμένου να επιτύχει τον πολιτικό του σκοπό*»⁷⁰. Συνεπώς, επρόκειτο για συμμετρικές και ασύμμετρες επιχειρήσεις, όπου δεν δίνεται έμφαση μόνο στα οπλικά συστήματα αλλά σε ολόκληρο το φάσμα ενός πολέμου, και στην φυσική και στην εννοιολογική του διάσταση. Δεν δύναται ο υβριδικός πόλεμος να είναι επιτυχημένος, εάν για παράδειγμα δεν υπάρχει ανταπόκριση από τον πληθυσμό. Η ανταπόκριση αυτή μπορεί να επέλθει λόγω χάρη, μέσω της προπαγάνδας και της κατευθυνόμενης ενημέρωσης⁷¹. Αναφορικά με τον πληθυσμό και τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει, διακρίνονται τρία πεδία μάχης σύμφωνα με τον John McCuen: ο πληθυσμός της ζώνης σύγκρουσης, ο τοπικός πληθυσμός της οντότητας που διεξάγει τον υβριδικό πόλεμο και ο πληθυσμός της διεθνούς κοινότητας. Αυτά τα πεδία μάχης, αποδίδουν το ασύμμετρο στοιχείο στον

⁶⁸ Mansoor R. Peter (2012), *Hybrid Warfare in History*, Cambridge University Press, σ. 3, [διαθέσιμο] : http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

⁶⁹ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies σ. 29

⁷⁰ Ibid, σ. 29-30

⁷¹ McCuen J. John (2008), *Hybrid Wars*, *Military Review*, σ. 107-108, [διαθέσιμο] : www.au.af.mil

υβριδικό πόλεμο και τον καθιστούν πιο περίπλοκο ⁷². Συνεπώς, για να είναι επιτυχημένος ο υβριδικός πόλεμος, πρέπει να έχει πετύχει σε ολόκληρο το φάσμα του πολέμου. Συνιστά μία μορφή πολέμου όπου «τα επιμέρους στοιχεία του συνδέονται με τρόπο αόριστο, όμως τα στοιχεία αυτά συναποτελούν το όλον». ⁷³

Συνοψίζοντας λοιπόν τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του υβριδικού πολέμου, επέρχονται οι εξής παρατηρήσεις:

- ο Επρόκειτο για μία μορφή πολέμου με ετερογενές χαρακτήρα, όπου περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα εργαλείων. Τα εργαλεία αυτά πέρα από εξελιγμένα οπικά συστήματα, είναι και τα τεχνολογικά μέσα, οι εγκληματικές δραστηριότητες, η άσκηση οικονομικών πιέσεων, τα ανθρωπιστικά και θρησκευτικά μέσα και οι επιχειρήσεις προπαγάνδας και παραπληροφόρησης.

- ο Συντελείται και από κρατικούς και από μη κρατικούς δρώντες. Οι μη κρατικοί δρώντες λαμβάνουν διάφορες μορφές, όπως εγκληματικές οργανώσεις, τρομοκρατικές ή αντάρτικες ομάδες, οι οποίες μπορεί να στηρίζονται από κρατική οντότητα μέσω μίας συναλλαγματικής σχέσης σπόνσορα-πελάτη είτε μέσω μίας σχέσης διαμεσολάβησης. Άλλοτε, μπορεί τα ίδια τα κράτη να δρουν κατά τρόπο υβριδικό, όταν προκαλείται ασάφεια κατά την διεκπεραίωση των επιχειρήσεων, μέσω άτακτων δρώντων οι οποίοι δεν φέρουν εθνόσημο για παράδειγμα αλλά είναι επαρκώς εξοπλισμένοι και οργανωμένοι σαν κανονικός στρατός.

- ο Τέλος, οι υβριδικοί παίκτες δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένα γεωγραφικά πεδία, αλλά υπάρχει ένας συγκερασμός μέσω παραδοσιακών και πολυδιάστατων, και στο φυσικό πεδίο αλλά και στο εννοιολογικό. ⁷⁴ Η κατευθυντήρια γραμμή στην εφαρμογή της στρατηγικής της πολιτικής ανατροπής είναι «η απομόνωση και η αποδυνάμωση του αντιπάλου, μέσω της εξουδετέρωσης της νομιμότητάς του σε πολλαπλά επίπεδα». ⁷⁵ Άλλωστε, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα. Και αυτό ισχύει σε όλους τους πολέμους, ακόμα και στον υβριδικό πόλεμο.

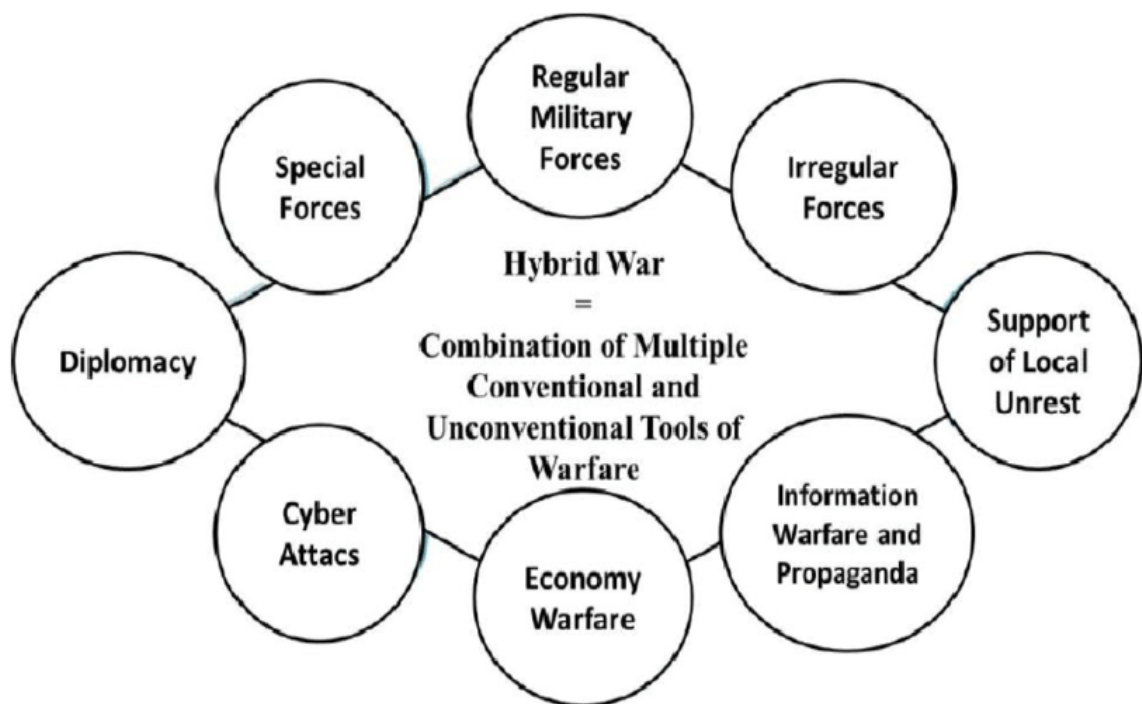
⁷² McCuen J. John (2008), Hybrid Wars, *Military Review*, σ. 107 [διαθέσιμο] : www.au.af.mil

⁷³ Thiele D. Ralph (2015), The new color of war-Hybrid Warfare and Partnership, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No383, σ. 4, [διαθέσιμο] : https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf

⁷⁴ Thiele D. Ralph (2015), The new color of war-Hybrid Warfare and Partnership, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No383, σ. 3-4, [διαθέσιμο] : https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf

⁷⁵ Thiele D. Ralph (2015), The new color of war-Hybrid Warfare and Partnership, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No383, σ. 3 [διαθέσιμο] : https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf

Εν κατακλείδι, επρόκειτο για έναν πόλεμο ο οποίος διακρίνεται για την ρευστή και ευέλικτη φύση του. Συντελείται σύγκλιση μέσων, στοιχείων και χαρακτηριστικών κάτι που σημαίνει πως δεν πρόκειται για ένα “εφεύρημα του 21^{ου} αιώνα” ούτε συνιστά “παρθενογένεση”, όπως θα εξετασθεί στη συνέχεια της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Αντιθέτως είναι ένα σμίλευμα, τακτικών, μέσων και στοιχείων. Το πολύπλευρο αυτό φαινόμενο, είναι ο υβριδικός πόλεμος.

76

⁷⁶ Pikner Ivo (2016), Military Concepts and Hybrid War, *Forum Scientiae Oeconomia*, Vol. 4, Special Issue No. 1

Κεφάλαιο 2^ο : Υβριδικός πόλεμος : Ένα πάζλ πολέμου

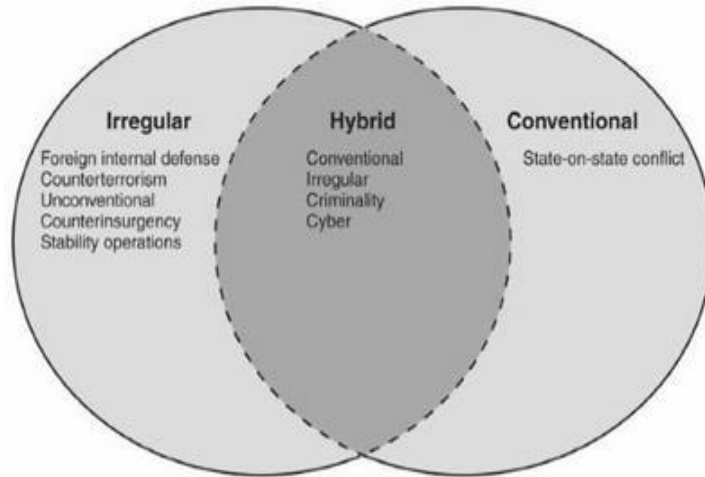
«Οι υβριδικές απειλές προκύπτουν μέσω διαφόρων άλλων τύπων απειλών και μορφών πολέμου και χρησιμοποιούν διαφορετικές πηγές προκειμένου να επιτύχουν τον πολιτικό τους σκοπό⁷⁷»

Λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση του πρώτου κεφαλαίου ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό του υβριδικού πολέμου αλλά και την απόδοση των χαρακτηριστικών του, γίνεται σαφές ότι επρόκειτο για έναν πόλεμο ο οποίος συνιστά ένα αμάλγαμα άλλων μορφών πολέμων και χαρακτηριστικών. Σαφώς περιλαμβάνει και σύγχρονα μέσα όπως ο πόλεμος στον κυβερνοχώρο και ο πόλεμος πληροφοριών, αλλά ως επί το πλείστον εφαρμόζει μορφές και μέσα ήδη υφιστάμενα. Για το λόγο αυτό άλλωστε δεν συνιστά μία καινοτομία της σύγχρονης εποχής, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια, αλλά αποτελεί έναν παραδοσιακά γνώριμο πόλεμο, με σύγχρονες τεχνικές. Λειτουργεί τρόπον τινά σαν ομπρέλα, *«περιλαμβάνοντας μία ευρύτερη ποικιλία υφιστάμενων δυσμενών καταστάσεων και δράσεων, όπως για παράδειγμα την τρομοκρατία, τη μετανάστευση, την πειρατεία, την διαφθορά, την εθνοτική σύγκρουση και ούτω καθεξής»⁷⁸*. Συνεπώς, ο υβριδικός πόλεμος καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα πολέμων, το οποίο πρέπει να προσδιορισθεί ώστε να κατανοηθεί απόλυτα ως προς την σύνδεσή του με αυτούς τους άλλους τύπους πολέμων. Τις τελευταίες δεκαετίες, μελετώνται στους στρατιωτικούς θεωρητικούς κύκλους διάφοροι τύποι πολέμων, όπως ο ασύμμετρος πόλεμος (asymmetrical warfare), ο άτακτος (irregular warfare), ο συμβατικός (conventional warfare), ο απεριόριστος πόλεμος (unrestricted warfare) και ο σύνθετος/μεικτός πόλεμος (compound warfare)⁷⁹. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να μελετηθούν οι πόλεμοι αυτοί ώστε να προσδιορισθεί και η σύνδεση με τον υβριδικό πόλεμο.

⁷⁷ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 8

⁷⁸ Ibid, σ. 9

⁷⁹ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University, σ. 7

80

2.1. Σύνθετος/Μεικτός Πόλεμος (*Compound Warfare*)

Ένας από τους κύριους αναλυτές της έννοιας του σύνθετου/μεικτού πολέμου, είναι ο Thomas Huber, ο οποίος διατυπώνει την θεωρία του στο βιβλίο “*Compound Warfare: That Fatal Knot*”. Ως όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις περίπλοκες συγκρούσεις όπου οι άτακτες και οι τακτικές δυνάμεις λειτουργούν συγχρόνως⁸¹. Συνεπώς, σύνθετος/μεικτός πόλεμος είναι «η ταυτόχρονη χρήση των τακτικών ή των κύριων δυνάμεων με την άτακτη ή την αντάρτικη δύναμη έναντι του αντίπαλου». Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι, ο δράν αυξάνει την στρατιωτική του ισχύ μέσω της ταυτόχρονης εφαρμογής τόσο της συμβατικής όσο και της μη συμβατικής δύναμης⁸².

Ο συνδυασμός αυτός αποδίδεται λειτουργικά επιτυχώς προσφέροντας στρατηγικό πλεονέκτημα, μιας και λόγω της συνδυαστικής δράσης αξιοποιούνται τα πλεονεκτήματα της εκάστοτε εμπλεκόμενης δύναμης. Συγκεκριμένα, οι ακανόνιστες δυνάμεις επιτίθενται σε αδύναμες περιοχές και αναγκάζουν τον αντίπαλο να διασπείρει τις δυνάμεις ασφαλείας του. Η συμβατική δύναμη από την άλλη, λειτουργεί κυρίως ως ώθηση στον αντίπαλο ώστε να συσπειρωθεί για να αμυνθεί ή να

⁸⁰ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University, σ. 9

⁸¹ Huber Thomas(2004), *Compound Warfare, that Fatal Knot*, Kansas, U.S. Army Command and General Staff College Press, University Press of the Pacific, σ.1

⁸² Ibid

συγκεντρωθεί μαζικά για μία αποφασιστική εχθρική επιχείρηση⁸³. Επομένως, ο συνδυασμός αυτός αναγκάζει τον αντίπαλο και να συσπειρώνει τις δυνάμεις του και να τις διασκορπίζει την ίδια στιγμή⁸⁴. Αμφότερες οι εμπλεκόμενες δυνάμεις, τακτικές και άτακτες, λειτουργούν υπό μία κοινή καθοδήγηση, δηλαδή υπάρχει στρατηγικός συντονισμός, ώστε να εκπληρώσουν την κοινή τους στόχευση, συμπληρώνοντας η μία την άλλη, αλλά δρώντας σε διαφορετικά πεδία⁸⁵. Η άτακτη δύναμη παραδείγματος χάρη, προσφέρει πλεονεκτήματα στην τακτική δύναμη παρέχοντας δυνατότητα πρόσβασης σε πηγές τροφοδότησης της βασικής στρατιωτικής δύναμης, είτε επιταχύνει την μεταφορά τροφίμων από την εδαφική της επικράτεια. Αντίστοιχα αρνείται την παροχή τροφής και πόρων στον εχθρό και απαγορεύει την διέλευση από το έδαφός της. Επίσης, μπορεί να ενισχύει το δυναμικό της κύριας δύναμης, παρέχοντας δικές της μαχητικές δυνάμεις. Συμπερασματικά, βοηθάει την κύρια τακτική δύναμη μέσω παροχής πληροφοριών, εφοδίων και μαχητών, ενώ ταυτοχρόνως αρνείται να προσφέρει την αντίστοιχη βοήθεια στον εχθρό. Από την άλλη, και η τακτική δύναμη εξασφαλίζει πλεονεκτήματα στις τοπικές άτακτες δυνάμεις. Για παράδειγμα, μπορεί να εξοπλίζει τους αντάρτες με όπλα, με στρατιωτική εκπαίδευση ή χρηματικούς πόρους. Επίσης, μπορεί να διευκολύνει την δράση των ανταρτών εντός της τοπικής κοινωνίας έναντι του αντιπάλου, δίνοντας τους στρατιωτικές πληροφορίες για το πώς και το πού να δράσουν, ώστε να καλυφθεί η συνολική δράση⁸⁶. Συνεπώς η ουσία του σύνθετου πολέμου έγκειται σε αυτή την ταυτόχρονη δράση των επιμέρους δυνάμεων υπό μία ενοποιημένη διοίκηση ώστε να επιτευχθεί ο κοινά προσδιορισμένος σκοπός⁸⁷.

Σύμφωνα με τους αναλυτές υπάρχει μία πλειάδα μεγάλων πολέμων, οι οποίοι φέρουν τον χαρακτήρα του σύνθετου/μεικτού πολέμου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Αμερικανικής Επανάστασης (1775-1783), όπου στο μεγαλύτερο μέρος του πολέμου η πιο συμβατική δύναμη του Washington λειτούργησε ως η κύρια δύναμη, ως ο κορμός του πολέμου, ενώ παράλληλα η εκστρατεία της Νότιας

⁸³ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 20

⁸⁴ Huber Thomas(2004), *Compound Warfare, that Fatal Knot*, Kansas, U.S. Army Command and General Staff College Press, University Press of the Pacific, σ. 22

⁸⁵ Hoffman G. Frank (2009), *Hybrid Warfare and Challenges*, *Small Wars Journal*, Issue 52, σ. 36, [διαθέσιμο] : www.ndupress.ndu.edu

⁸⁶ Huber Thomas(2004), *Compound Warfare, that Fatal Knot*, Kansas, U.S. Army Command and General Staff College Press, University Press of the Pacific, σ. 1-2

⁸⁷ Cruceru Valeria(2014), *On Contemporary warfare : short review of specific concepts*, Bucharest, Romania, Military Art and Science, National Defense University, σ. 233

Καρολίνας βασίστηκε στην δράση πολιτοφυλακής και ανταρτών μαχητών⁸⁸. Μία άλλη περίπτωση σύνθετου/μεικτού πολέμου είναι ο πόλεμος του Βιετνάμ(1955-1975). Η πλευρά των κομμουνιστών χρησιμοποίησε και συμβατικές και άτακτες δυνάμεις υπό μία κοινή καθοδήγηση, υπό την ηγεσία του Βορείου Βιετνάμ, οδηγώντας μετά από έναν μακροχρόνιο πόλεμο την Αμερικανική πλευρά και τους Νότιο-Βιετναμέζους σε ολοκληρωτική ήττα⁸⁹. Συγκεκριμένα, οι μη συμβατικές άτακτες τακτικές των Viet Cong τέθηκαν μαζί με τις πιο συμβατικές δυνάμεις του στρατού του Βορείου Βιετνάμ. Τόσο η Αμερικανική πλευρά, όσο και η πλευρά των Κομμουνιστών διέθεταν προηγμένα οπικά συστήματα. Ωστόσο, καταλυτικό ρόλο έπαιξε η συμβολή των άρτια εκπαιδευμένων στελεχών και των μικρών πολεμικών ομάδων, οι οποίες επιδίωξαν μέσω της πολιτικής πίεσης και της πειθούς να επηρεάσουν τον πληθυσμό. Στο σημείο αυτό λοιπόν, ήταν πολύ σημαντική η συμβολή των αντάρτικων δυνάμεων, καθώς παρείχαν μεγάλη υποστήριξη στην κύρια δύναμη από το Βόρειο Βιετνάμ⁹⁰. Το αποτέλεσμα αυτού του στρατηγικού συντονισμού, ήταν να επέλθει ασάφεια μεταξύ συμβατικών και μη συμβατικών προσεγγίσεων, με αποτέλεσμα για πολλά χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου οι Αμερικανοί να αναλωθούν σε συζητήσεις προκειμένου να προσδιορίσουν το είδος του πολέμου όπου συμμετείχαν και εν τέλει ηττήθηκαν⁹¹. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η εισβολή του Ναπολέοντα στην Ισπανία, όπου από την μία υπήρχαν οι Βρετανικές συμβατικές δυνάμεις, οι οποίες αμφισβητούσαν τον έλεγχο του στις κύριες πόλεις της Ισπανίας, ενώ ταυτοχρόνως οι Ισπανοί αντάρτες παρενοχλούσαν με επιτυχημένο τρόπο τις γραμμές επικοινωνίας του.⁹² Και σε αυτή τη περίπτωση, όπως και στις προαναφερόμενες διακρίνεται ένας επιτυχημένος συντονισμός μεταξύ των συμβατικών και των μη συμβατικών, άτακτων δυνάμεων όπου η κάθε πλευρά δρα στο δικό της πεδίο μάχης αλλά συμβάλει στην επίτευξη της συνολικής επιχείρησης.

Στο σημείο αυτό, έγκειται και η διαφορά με τον υβριδικό πόλεμο. Στον σύνθετο/μεικτό πόλεμο, οι άτακτες δυνάμεις αξιοποιούνται σε συνεργασία με τις τακτικές δυνάμεις, αλλά σε διαφορετικά πεδία μάχης. Η χρήση των άτακτων

⁸⁸ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 20

⁸⁹ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University,σ. 9-10

⁹⁰ Ibid, σ. 10

⁹¹ Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed forces Journal* , [διαθέσιμο]:

www.armedforcesjournal.com

⁹² Ibid

δυνάμεων εξυπηρετεί την εξασφάλιση οικονομίας δυνάμεων, ώστε να πλήξει τον αντίπαλο. Κατ' αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται μία στρατηγική εξάντλησης/εξουθένωσης έναντι του αντιπάλου⁹³. Όπως τονίζει και ο Hoffman για τους σύνθετους πολέμους, οι άτακτες δυνάμεις «εφαρμόζονται ώστε να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες με σκοπό να επιτύχουν οι συμβατικές δυνάμεις. Οι δυνάμεις αυτές δρουν σε διαφορετικά θέατρα επιχειρήσεων ή μέρη του πεδίου μάχης, αλλά δεν αναμειγνύονται ούτε συνδυάζονται στη μάχη»⁹⁴. Αντιθέτω, οι υβριδικοί πόλεμοι «έχουν ένα μεγάλο βαθμό επιχειρησιακής και τακτικής συνεργασίας ή ανάμειξης»⁹⁵. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει μόνο μία βασική συμβατική δύναμη και ότι οι άτακτες δυνάμεις λειτουργούν απλώς συνεργατικά ως προς αυτή, αλλά όλες οι δυνάμεις γίνονται ένα. Άλλωστε, κατέστη σαφές στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι το χαρακτηριστικό του υβριδικού πολέμου είναι η ανάμειξη, ο συνδυασμός όλων των μέσων και των τακτικών σε τέτοιο βαθμό όπου δεν υπάρχει διαύγεια των πεδίων μάχης, μιας και εφαρμόζονται συνεργατικά στο ίδιο πεδίο, την ίδια στιγμή. Αυτό σημαίνει, ότι οι σύνθετοι πόλεμοι δεν διακατέχονται από τον ίδιο βαθμό περιπλοκότητας με τους υβριδικούς πολέμους, όπου στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, συντελείται ένας συγκερασμός των μέσων και των τακτικών εντός του ίδιου πεδίου σύγκρουσης⁹⁶.

Ωστόσο, ο υβριδικός πόλεμος συνδέεται με τον μεικτό/σύνθετο πόλεμο καθώς αποτελεί υποσύνολό του, σύμφωνα με τον Hoffman. Διακρίνει μία ομοιότητα μεταξύ του υβριδικού και του σύνθετου πολέμου και αυτή έγκειται στο ότι, «στους σύνθετους/μεικτούς πολέμους, οι τακτικές και οι άτακτες δυνάμεις βρίσκονται υπό μία ενοποιημένη καθοδήγηση και χρησιμοποιούνται για έναν κοινό στρατηγικό σκοπό, ο οποίος είναι η εξάντληση του συμβατικού αντιπάλου προκειμένου να υποστηριχθεί η κύρια αποστολή της τακτικής, συμβατικής δύναμης»⁹⁷. Και στην περίπτωση των υβριδικών πολέμων υπάρχει μία ενιαία οργάνωση και ένας συντονισμός ως προς την

⁹³ Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army, σ. 8

⁹⁴ Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed forces Journal*, [διαθέσιμο]: www.armedforcesjournal.com

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Warfare and Challenges, *Small Wars Journal*, Issue 52, σ. 36, [διαθέσιμο] : www.ndupress.ndu.edu

⁹⁷ Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed forces Journal*, [διαθέσιμο]: www.armedforcesjournal.com

δράση των εκάστοτε δυνάμεων, ώστε να επιτευχθεί ο κοινός πολιτικός στόχος⁹⁸. Εν τέλει καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «ο σύνθετος πόλεμος είναι συνηθέστερος τύπος πολέμου και ότι οι υβριδικές απειλές συνιστούν απλώς ένα υποσύνολο του σύνθετου πολέμου, στο οποίο ο βαθμός συνεργασίας και ανάμειξης προκύπτει στα χαμηλότερα επίπεδα. Επίσης, διακρίνεται ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός αυτός, τόσο η υβριδική πτυχή αυξάνεται ως προς την συχνότητά της»⁹⁹.

Συνεπώς, ο υβριδικός πόλεμος έχει διαφορές με τον σύνθετο, ιδίως ως προς το ότι στον υβριδικό πόλεμο δεν διακρίνονται τα όρια μεταξύ των πεδίων μάχης καθώς επίσης και ως προς το ότι το τρίπτυχο του πολέμου στους μεικτούς πολέμους δεν αλλάζει σε αντίθεση με τον υβριδικό. Ωστόσο υπάρχουν και ομοιότητες, ιδίως ως προς την έννοια του συγκερασμού των δυνάμεων. Ουσιαστικά ο υβριδικός πόλεμος καθίσταται υποσύνολο του σύνθετου πολέμου, καθώς υιοθετεί την κατευθυντήριά του ιδεολογία ως προς την εφαρμογή των μέσων και των τακτικών.

2.2. Ασύμμετρος Πόλεμος (Asymmetrical Warfare)

Ασύμμετρος είναι ο πόλεμος ο οποίος εφαρμόζεται από ένα αδύναμο παίκτη έναντι του ισχυρότερου αντιπάλου του. Αυτό σημαίνει ότι σε αυτού του τύπου την σύγκρουση, οι εμπλεκόμενοι διαφέρουν είτε ως προς το μέγεθος είτε ως προς τους διαθέσιμους πόρους. Παρά το γεγονός ότι είναι ανόμοιοι μεταξύ τους όμως, εμπλέκονται σε μία κοινή σύγκρουση, η οποία επί παραδείγματι μπορεί να αφορά μία διασυνοριακή διαφορά ή την αντίσταση μίας μικρότερης δύναμης έναντι της αποικιακής κυριαρχικής δύναμης. Επίσης, υπάρχει η περίπτωση της ασύμμετρης σύγκρουσης όταν μειοψηφικές ομάδες επαναστατούν κατά της πλειοψηφίας διεκδικώντας λόγω χάρη περισσότερους διαθέσιμους πόρους ή ισότιμη κυριαρχία¹⁰⁰. Συγκεκριμένα, ο αδύναμος παίκτης ο οποίος εφαρμόζει τον ασύμμετρο πόλεμο μέσω μη συμβατικών και παράτυπων μέσων και τακτικών επιδιώκει να χτυπήσει τον ισχυρότερο από αυτόν αντίπαλο στα αδύναμά του σημεία. Για τον λόγο αυτό, τα βασικά χαρακτηριστικά σε αυτόν τον τύπο πολέμου είναι το απρόβλεπτο, το αιφνίδιο και το μη αναμενόμενο. Στόχος λοιπόν, είναι να παρεμποδισθεί ο ισχυρός αντίπαλος

⁹⁸ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 28

⁹⁹ Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed forces Journal*, [διαθέσιμο]: www.armedforcesjournal.com

¹⁰⁰ Strong Carol & Gillum Joshua (2011), *Unraveling the Gordian Knot of strategic U.S. Military engagement : asymmetrical relationships, unconventional means and international conflict*, Berlin, Germany, Institute for Cultural Diplomacy, σ. 6-7

να εφαρμόσει επιτυχώς την ισχύ του και να αναγκαστεί να δράσει σε δυσμενείς για αυτόν συνθήκες¹⁰¹. Ο Robert Tomes, περιγράφει τον ασύμμετρο πόλεμο ως ένα φαινόμενο όπου «οι διαθέσιμοι πόροι των δύο μαχόμενων πλευρών διαφέρουν ως προς την ουσία, και στην πάλη αλληλεπιδρούν και πετυχαίνουν να εκμεταλλευτούν η μία πλευρά τις αδυναμίες της άλλης. Αυτή η μεταξύ τους πάλη περιλαμβάνει συχνά στρατηγικές και τακτικές του μη συμβατικού πολέμου, όπου ο αδύναμος παίκτης πετυχαίνει να χρησιμοποιήσει μία στρατηγική με την οποία αντισταθμίζει τις ελλείψεις που έχει σε ποιότητα και ποσότητα»¹⁰². Στην διάρκεια του υβριδικού πολέμου λοιπόν, εντοπίζονται μεταξύ άλλων και στοιχεία ασύμμετρων συγκρούσεων. Συγκεκριμένα, η ασύμμετρη απειλή περιλαμβάνει λόγω χάρη, την τρομοκρατία, τις μη συμβατικές τακτικές, τον ανταρτοπόλεμο, τον πληροφοριακό πόλεμο ή τον πόλεμο στον κυβερνοχώρο, στοιχεία τα οποία διακρίνονται στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου.

Στην περίπτωση του συμμετρικού πολέμου αντιθέτως, οι εμπλεκόμενες πλευρές δεν παρουσιάζουν μεγάλη απόκλιση ως προς το μέγεθός τους ή τους διαθέσιμους πόρους τους. Για αυτό το λόγο δεν υπάρχει μεγάλος βαθμός εφαρμογής μη συμβατικών, άτακτων δυνάμεων όπως στην περίπτωση του ασύμμετρου πολέμου, στον οποίο η δύναμη με την λιγότερη ισχύ ή το μικρότερο μέγεθος θα εφαρμόσει οποιοδήποτε μέσο διαθέτει προκειμένου να ισορροπήσει την θέση της συγκριτικά με του αντιπάλου¹⁰³. Ένα παράδειγμα συμμετρικού πολέμου είναι η περίοδος του Ψυχρού πολέμου, με την κυριαρχία των δύο υπερδυνάμεων όπου η μία λειτουργούσε ως εξισορροπητικός μοχλός στην άλλη. Για αυτό το λόγο το διεθνές σύστημα τότε χαρακτηριζόταν ως διπολικό και μάλιστα διακρινόταν από σταθερότητα.

Στο πλαίσιο λοιπόν του υβριδικού πολέμου, διακρίνονται ορισμένες ασύμμετρες απειλές, όπως η χρήση μη συμβατικών, ακανόνιστων ακόμα και παράνομων τακτικών και μέσων. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η δράση και η συνεργασία τρομοκρατικών οργανώσεων με το κράτος. Αυτό συνιστά μία ασύμμετρη απειλή. Στοιχεία που διαπερνούν λοιπόν τον ασύμμετρο πόλεμο, όπως η χρήση αντάρτικων ομάδων και μη συμβατικών τακτικών εντοπίζονται και κατά την διάρκεια του υβριδικού πολέμου. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι στο υβριδικό πόλεμο δεν υπάρχουν μόνο ασύμμετρες

¹⁰¹ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A., National Defence University, σ. 8

¹⁰² Tomes Robert(2004), *Relearning counterinsurgency warfare*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 3

¹⁰³ Strong Carol & Gillum Joshua(2011), *Unraveling the Gordian Knot of strategic U.S. Military engagement : asymmetrical relationships, unconventional means and international conflict*, Berlin, Germany, Institute for Cultural Diplomacy, σ. 5-6

απειλές ή μόνο συμμετρικές. Από τη στιγμή που συνδυάζονται τακτικά και άτακτα, συμβατικά και μη συμβατικά μέσα, έτσι περιλαμβάνονται ασύμμετρες και συμμετρικές απειλές.

2.3. Συμβατικός (Conventional) & Μη Συμβατικός Πόλεμος (Unconventional Warfare)

Στην προσπάθεια προσδιορισμού των χαρακτηριστικών του υβριδικού πολέμου στο πρώτο κεφάλαιο, πολλάκις έγινε αναφορά στη χρήση συμβατικών και μη συμβατικών μέσων. Επομένως, ο υβριδικός πόλεμος συνδέεται και με αυτόν τον τύπο πολέμου και με τα συνακόλουθα χαρακτηριστικά του.

Συμβατικός είναι ο πόλεμος όπου οι εμπλεκόμενες κρατικές οντότητες, δραστηριοποιούνται χρησιμοποιώντας τις τακτικές τους δυνάμεις και τα εθνικά τους στρατεύματα προκειμένου να πλήξουν τον αντίπαλο και να επιτύχουν τον πολιτικό ή στρατηγικό τους σκοπό. Το χαρακτηριστικό λοιπόν γνώρισμα, είναι ότι στο πλαίσιο της σύγκρουσης ακολουθούνται οι κανόνες του πολέμου και μάλιστα αναμένεται να τηρούνται και από τον αντίπαλο¹⁰⁴. Συνιστά έναν από τους συνηθέστερους τύπους σύγκρουσης μεταξύ των κρατών και διακρίνεται από σαφήνεια και διαύγεια τόσο ως προς την χρήση και την εφαρμογή των μέσων όσο και ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Επιπροσθέτως, υπάρχει η δυνατότητα εμπλοκής της Διεθνούς Κοινότητας σε περίπτωση παραβίασης των διεθνών κανόνων, η οποία και μπορεί να μεσολαβήσει ώστε να λήξει η σύγκρουση μέσω συνθηκολόγησης. Γενικότερα, η διαπραγμάτευση και η συνθηκολόγηση εφαρμόζονται ως τρόποι λήξης των εχθροπραξιών, μιας και ο στόχος δεν είναι η ολοκληρωτική καταστροφή του αντιπάλου. Ακόμα και εάν δεν πετύχει τον τελικό σκοπό η μία πλευρά εξ ολοκλήρου αλλά τον επιτύχει εν μέρει, επί παραδείγματι, και βρίσκεται σε προνομιακή θέση, οδηγείται στη σύναψη μίας ειρηνευτικής συνθήκης, χωρίς να επιζητά την ολοσχερή καταστροφή του αντιπάλου.¹⁰⁵ Γενικότερα οι συμβατικοί πόλεμοι, όπως ο πόλεμος της Κορέας, ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ, έληξαν με την επιστροφή στο προγενέστερο στρατηγικό status quo. Παρόλο που υπάρχουν περιπτώσεις συμβατικού πολέμου όπου το έδαφος πέρασε σε άλλη κυριαρχία, κάθε κρατική οντότητα μετά το πέρας το πολέμου

¹⁰⁴ Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare-Just a twist of compound warfare?*, Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A. , National Defence University, σ. 7

¹⁰⁵ Strong Carol & Gillum Joshua(2011), *Unraveling the Gordian Knot of strategic U.S. Military engagement : asymmetrical relationships, unconventional means and international conflict*, Berlin, Germany, Institute for Cultural Diplomacy, σ. 9-10

συνέχισε να έχει κατά πολλούς την ίδια οικονομική, πολιτική και κοινωνική υπόσταση και ισχύ, με αυτή που είχε πριν εισέλθει στον πόλεμο¹⁰⁶. Συνεπώς, δεν συντελείται μία εξ ολοκλήρου αλλαγή του υφιστάμενου στρατηγικού status quo μετά την λήξη του συμβατικού πολέμου.

Ο μη συμβατικός πόλεμος βρίσκεται στο ακριβώς αντίθετο άκρο, μιας και μετά το πέρας του πολέμου επέρχονται καθηλωτικές αλλαγές. Μέσω του μη συμβατικού πολέμου ουσιαστικά, μπορεί μία οντότητα να αλλάξει τις ισορροπίες και να πλήξει την ισχυρή εγκαθιδρυμένη δύναμη¹⁰⁷. Παραδείγματα μη συμβατικών πολέμων είναι η επανάσταση των κομμουνιστών στη Κίνα, ο πόλεμος ανεξαρτησίας της Αλγερίας και ο πόλεμος Αφγανιστάν-Σοβιετικής Ένωσης την δεκαετία του 1980. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, συντελέστηκαν αλλαγές στις εμπλεκόμενες εδαφικές περιοχές ως προς την πολιτική, οικονομική και κοινωνική δύναμη. Συνεπώς, ο μη συμβατικός πόλεμος διαφέρει ριζικά από τον συμβατικό διότι *«περιλαμβάνει δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούνται με σκοπό να δώσουν τη δυνατότητα δράσης σε ένα κίνημα αντίστασης ή να πραγματοποιηθεί εξέγερση προκειμένου να εξαναγκάσει, να διαταράξει ή να ανατρέψει μια κυβέρνηση ή να καταλάβει την εξουσία λειτουργώντας μέσω ή υπό μία υπόγεια βοηθητική και αντάρτικη δύναμη σε μια άρρητη περιοχή»*¹⁰⁸. Επομένως, δεν επρόκειτο για συγκρούσεις όπου υπάρχει σαφήνεια, διαύγεια και σεβασμός των διεθνών κανόνων και αρχών. Αντιθέτως, διεξάγονται επιχειρήσεις με σκοπό *«την διασπορά φόβου στην καρδιά του αντιπάλου»*¹⁰⁹. Αυτό κατ' επέκταση σημαίνει ότι δεν λαμβάνονται υπόψη επί παραδείγματι τα ανθρώπινα δικαιώματα. Χρησιμοποιούνται μη συμβατικές τακτικές όπως τα χημικά όπλα, η πυρηνική τεχνολογία και γενικότερα διεξάγονται δραστηριότητες από ομάδες ανταρτών, οι οποίες επικαλούνται εθνικές, θρησκευτικές ή πολιτικές αξίες διεξάγοντας ουσιαστικά προπαγάνδα και καλώντας τον λαό να επαναστατήσει. Συνεπώς, στο πλαίσιο μίας μη συμβατικής σύγκρουσης δεν υφίσταται σαφήνεια και διαύγεια ούτε ως προς τον σκοπό ούτε ως προς τα

¹⁰⁶ Hammes X. Thomas (2005), *Insurgency : Modern warfare evolves into a fourth generation*, *Strategic Forum*, No.214, σ. 2, [διαθέσιμο] :

<https://pdfs.semanticscholar.org/f385/144d46980c5bd284a9f27bd52e35aeb2b1a8.pdf>

¹⁰⁷ Hammes X. Thomas (2005), *Insurgency : Modern warfare evolves into a fourth generation*, *Strategic Forum*, No.214, σ. 2, [διαθέσιμο] :

<https://pdfs.semanticscholar.org/f385/144d46980c5bd284a9f27bd52e35aeb2b1a8.pdf>

¹⁰⁸ Department of Defense (18/4/2011), *Joint Publication 3-05, Doctrine for Joint Special Operations*, Washington, The Joint Staff, II-9.

¹⁰⁹ Strong Carol & Gillum Joshua(2011), *Unraveling the Gordian Knot of strategic U.S. Military engagement : asymmetrical relationships, unconventional means and international conflict*, Berlin, Germany, Institute for Cultural Diplomacy, σ. 10

εργαλεία που χρησιμοποιούνται. Δεν υπάρχουν όρια εν ολίγοις, με αποτέλεσμα να επέρχεται ένας χρονικά μακροχρόνιος φαύλος κύκλος εχθροπραξιών¹¹⁰. Όταν μία μικρότερη δύναμη όμως δεν μπορεί να ανταγωνισθεί τον στρατό του αντιπάλου ή δεν διαθέτει τους πόρους να επιτύχει τον σκοπό, η προσφυγή σε μη συμβατικά μέσα είναι η μόνη λύση που διαθέτει¹¹¹. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου συνδυάζονται και συμβατικά και μη συμβατικά μέσα επί τούτου, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του υβριδικού πολέμου.

2.4. Ακανόνιστος/Παράτυπος Πόλεμος (*Irregular Warfare*)

Η εφαρμογή του ακανόνιστου/παράτυπου πολέμου δεν θα μπορούσε να μην εντάσσεται στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου, μιας και συνδέεται με την έννοια των μη συμβατικών μέσων και των ασύμμετρων απειλών.

Ως ακανόνιστος/παράτυπος πόλεμος ορίζεται «η βίαιη πάλη μεταξύ κρατικών και μη κρατικών οντοτήτων για νομιμότητα και επιρροή επί του πληθυσμού/ων. Ο ακανόνιστος πόλεμος ευνοεί τις έμμεσες και τις ασύμμετρες προσεγγίσεις, ωστόσο μπορεί να εφαρμόζει ολόκληρο το φάσμα στρατιωτικών και άλλων ικανοτήτων με σκοπό να διαβρώσει την δύναμη του αντιπάλου, την επιρροή και την πρόθεσή του»¹¹². Συνεπώς, δεν υπάρχει διαύγεια και σαφήνεια ως προς τον τρόπο δράσης και ως προς την εφαρμογή των τακτικών, μιας και ο ακανόνιστος πόλεμος εφαρμόζει διάφορες τακτικές, οι οποίες δεν είναι σταθερές ή προκαθορισμένες. Επιδιώκεται μέσω των τακτικών αυτών, να ασκηθεί επιρροή στον πληθυσμό ώστε η δύναμη που εφαρμόζει αυτού του τύπου τον πόλεμο ή τις μεθόδους, να έχει διασφαλίσει την συνενοχή και την υποστήριξη του¹¹³. Η επιρροή αυτή μπορεί να επιτευχθεί επί παραδείγματι μέσω της άσκησης προπαγάνδας. Και σε αυτή την περίπτωση λοιπόν, δεν υπάρχει σεβασμός ως προς τους διεθνείς κανόνες ούτε ακολουθούνται τακτικές, νόμιμες και αναγνωρισμένες.

Στον υβριδικό πόλεμο λοιπόν εφαρμόζονται τέτοιου είδους παράτυπες τακτικές και πραγματοποιούνται πανομοιότυπες συγκρούσεις. Θυμίζει κατά μία έννοια την

¹¹⁰ Strong Carol & Gillum Joshua(2011), *Unraveling the Gordian Knot of strategic U.S. Military engagement : asymmetrical relationships, unconventional means and international conflict*, Berlin, Germany, Institute for Cultural Diplomacy, σ. 10-11

¹¹¹ Ibid, σ. 11-12

¹¹² Department of Defense (15/11/2012), *Joint Publication 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington, σ. 159.

¹¹³ Gray S. Collin(2007), *Irregular warfare, one nature many characters*, *Strategic Studies Quarterly*, σ. 43-44, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

περίπτωση του σύνθετου πολέμου, όπου και εκεί υπάρχει συνδυασμός τακτικών και μη τακτικών μέσων. Συγκριτικά όμως με τον υβριδικό πόλεμο, ο Hoffman επισημαίνει ότι οι υβριδικές απειλές διαφέρουν ποιοτικά από τις λιγότερο περίπλοκες ακανόνιστες δυνάμεις. Οι άτακτες αυτές τεχνικές μπορούν να αντιμετωπισθούν ευκολότερα συγκριτικά με τις υβριδικές απειλές, λόγω ακριβώς του περίπλοκου και πολυσύνθετου χαρακτήρα τους. Δεν αντιμετωπίζονται επί παραδείγματι με τεχνική αντεπανάσταση ή με αντιτρομοκρατικές τεχνικές, όπως θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί μία παράτυπη σύγκρουση. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι οι υβριδικές απειλές δεν αντιμετωπίζονται, απλώς είναι πιο περίπλοκο και σύνθετο. Επίσης οι υβριδικές απειλές είναι πιο θανατηφόρες, συγκριτικά με τις άτακτες/ακανόνιστες δυνάμεις οι οποίες διεξάγουν απλές επιθέσεις και ακατέργαστες αυτοσχέδιες εκρηκτικές συσκευές¹¹⁴.

Συμπερασματικά με τις ασύμμετρες απειλές, τις μη συμβατικές και τις άτακτες/παράτυπες διακρίνεται ένας παρόμοιος τρόπος δράσης. Αυτό συμβαίνει διότι συνδέονται μεταξύ τους και με την σειρά τους συνδέονται με τον υβριδικό πόλεμο. Συγκεκριμένα, «ο ασύμμετρος πόλεμος συνδέεται με τον μη συμβατικό ενώ ο άτακτος/παράτυπος πόλεμος βασίζεται στον ασύμμετρο πόλεμο».¹¹⁵

2.5 Απεριόριστος Πόλεμος (*Unrestricted Warfare/ Beyond Limits*)

Ο υβριδικός πόλεμος λοιπόν, περιλαμβάνει όλους τους ανωτέρους τύπους πολέμων και αντίστοιχα εντός αυτών των πολέμων εμπεριέχεται η υβριδική απειλή. Εφόσον λοιπόν, εφαρμόζονται μη συμβατικά μέσα και τακτικές, δρουν άτακτες αντάρτικες ομάδες και δεν τηρούνται πολλές φορές οι κανόνες του πολέμου, ο υβριδικός πόλεμος ανταποκρίνεται σε αυτό που οι Κινέζοι πολιτικοί αξιωματούχοι ονόμασαν το 1999 (όταν δημοσίευσαν και το βιβλίο τους), απερίριστο πόλεμο (*unrestricted warfare*) ή αλλιώς πόλεμο πέρα από τα όρια (*war beyond limits*). Οι δύο συνταγματάρχες, άρχισαν να διερευνούν τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, διαπιστώνοντας ότι πλέον στο φάσμα του πολέμου δεν περιλαμβάνονται μόνο στρατιωτικά μέσα αλλά συμπεριλαμβάνονται μέσα και τακτικές πέραν των στρατηγικών ορίων. Υποστήριζαν μία νέα μορφή πολέμου η οποία αποτελεί έναν συνδυασμό ευρύτερων μέσων και τακτικών, αντικαθιστώντας την παραδοσιακή

¹¹⁴ Hoffman G. Frank(22/3/2017), *The evolution of hybrid warfare and key challenges*, Santa Monica, California, RAND Corporation, σ.2

¹¹⁵ Cruceru Valeria(2014), *On Contemporary warfare : short review of specific concepts*, Bucharest, Romania, Military Art and Science, National Defense University, σ. 232

μορφή πολέμου. Επρόκειτο για έναν «τροποποιημένο συνδυαστικό πόλεμο, ο οποίος ξεπερνάει τα όρια»¹¹⁶. Αυτός λοιπόν ο συνδυασμός όλων των διαθέσιμων πόρων, όχι μόνο των στρατιωτικών, συνιστά και το κλειδί της επιτυχίας για την εξασφάλιση της νίκης στο πεδίο της σύγκρουσης. Για παράδειγμα, όταν η εθνική ασφάλεια του κράτους είναι αποδυναμωμένη δεν θεωρείται χρηστή επιλογή η άμεση χρήση των στρατιωτικών μέσων για την αντιμετώπιση του επιτιθέμενου, αλλά είναι προτιμότερο να γίνει συνδυασμός των υπερεθνικών διαθέσιμων πόρων για να αντιμετωπισθεί η κρίση.¹¹⁷ Ο απεριόριστος πόλεμος διέπεται από τρία βασικά χαρακτηριστικά: την πολυκατεύθυνση, η οποία αφορά τον συνδυασμό και την χρήση όλων των πόρων οι οποίοι μπορούν να κινητοποιηθούν χωρίς να γίνονται διακρίσεις ως προς το πεδίο μάχης, τον συγχρονισμό ο οποίος αφορά ουσιαστικά την διεκπεραίωση ενεργειών σε διαφορετικά πεδία μάχης την ίδια όμως χρονική περίοδο και τέλος την ασυμμετρία η οποία υπάγεται στο ευρύτερο φάσμα του πολέμου¹¹⁸. Συμπερασματικά λοιπόν, ο απεριόριστος πόλεμος βασίζεται «στην καινοτόμα εφαρμογή ενός απεριόριστου αριθμού μέτρων (στρατιωτικών και μη), από όλες τις κατευθύνσεις (είτε εντός είτε εκτός από ένα κράτος ή μία ομάδα), από το έδαφος/θάλασσα/αέρα/διάστημα/κυβερνοχώρο, από μία πολυδιάστατη συνεργασία από μία πλειάδα κυβερνητικών, μη κυβερνητικών, διεθνών και ιδιωτικών δρώντων».¹¹⁹

Τα χαρακτηριστικά αυτά φαίνεται να ανταποκρίνονται στον προσδιορισμό των υβριδικών απειλών, οι οποίες βασίζονται επί της ουσίας σε αυτόν ακριβώς τον κάθε δυνατό συνδυασμό των διαθέσιμων μέσων και τακτικών. Αυτό που ανέφεραν οι Κινέζοι αξιωματούχοι πριν 20 περίπου δεκαετίες ότι δηλαδή «[...]οι πόλεμοι θα πολεμούνται και θα κερδίζονται σε έναν πόλεμο πέραν του πεδίου μάχης, η σύγκρουση για την νίκη θα πραγματοποιείται σε ένα πεδίο μάχης πέρα από το πεδίο μάχης»¹²⁰, φαίνεται να βρίσκει ανταπόκριση στο σύγχρονο, μη παραδοσιακό, υβριδικό πόλεμο που φαίνεται να διεξήγαγε η Ρωσία επί της κριμαϊκής χερσονήσου. (Βλ. Μέρος II).

¹¹⁶ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 22

¹¹⁷ Cruceru Valeria(2014), *On Contemporary warfare : short review of specific concepts*, Bucharest, Romania, Military Art and Science, National Defense University, σ 234

¹¹⁸ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 23-24

¹¹⁹ Cruceru Valeria(2014), *On Contemporary warfare : short review of specific concepts*, Bucharest, Romania, Military Art and Science, National Defense University, σ. 234

¹²⁰ Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 24

Κεφάλαιο 3^ο : Ο πόλεμος είναι πάντα πόλεμος

«η θεμελιώδης φύση του πολέμου δεν θα αλλάξει. Ο πόλεμος παραμένει μία ανθρώπινη προσπάθεια βίας-η φύση του αιωνίως επικεντρώνεται στις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συγκρούσεις. Ο χαρακτήρας και η διεξαγωγή του πολέμου, ωστόσο, πιθανόν να αλλάζουν, ειδικότερα στο αμφίρροπο και δυναμικό περιβάλλον, με το οποίο θα έρθει αντιμέτωπος ο κόσμος στα επόμενα χρόνια»¹²¹.

Η έννοια του πολέμου είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη και την λειτουργία των ανθρώπινων κοινωνιών, την διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και την προάσπιση των συμφερόντων. Στην πάροδο του χρόνου ο τρόπος που εκτελείται, τα μέσα που εφαρμόζονται, οι επιδιωκόμενοι στόχοι και το ευρύτερο επιχειρησιακό του πλαίσιο αλλάζουν, μεταβάλλονται και προσαρμόζονται στα δεδομένα της εκάστοτε εποχής. Οι απειλές της κάθε εποχής αλλάζουν και επομένως πρέπει να αλλάζουν και τα μέσα αντιμετώπισής τους. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η φύση του πολέμου αλλάζει. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hoffman, «Υπάρχουν και επαναστατικές και εξελικτικές αλλαγές στη διεξαγωγή του πολέμου. Οι κοινωνικές, οι πολιτικές και οι τεχνολογικές πιέσεις μπορούν να έχουν αντίκτυπο στον χαρακτήρα της σύγκρουσης. Αλλά δεν αλλάζουν, δεν μπορούν να αλλάξουν, την θεμελιώδη φύση του πολέμου».¹²² Είναι λογικό οι πόλεμοι που διεξάγονταν κατά των 18^ο-19^ο αιώνα για παράδειγμα, να μην φέρουν ομοιότητες με τους πολέμους του 20^{ου} αιώνα και αντίστοιχα να μην υπάρχουν ομοιότητες των πολέμων αυτών με τους πολέμους του 21^{ου} αιώνα ως προς τα μέσα και τις τακτικές. Από την στιγμή που αλλάζουν οι εποχές και υπάρχει εξέλιξη στους διάφορους τομείς, έτσι και οι πόλεμοι επηρεάζονται από τα νέα δεδομένα και εξελίσσονται. Άλλωστε ο Carl Von Clausewitz τον 19^ο αιώνα διατεινόταν ότι «κάθε εποχή διαθέτει την δική της αντίληψη για τον πόλεμο»¹²³. Αυτό σημαίνει ότι ο πόλεμος προσαρμόζεται στα εκάστοτε δεδομένα, τρόπον τινά ως χαμαιλέοντας¹²⁴. Ωστόσο

¹²¹ Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army, σ. 28

¹²² Mattis N. James & Hoffman G. Frank (2005), Future warfare: the rise of hybrid wars, *Proceedings Magazine*, U.S. Naval Institute, σ.1, [διαθέσιμο]: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>

¹²³ Hoffman G. Frank (2—7), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 11

¹²⁴ Mansoor R. Peter (2012), *Hybrid Warfare in History*, Cambridge University Press, σ. 1, [διαθέσιμο]: http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί ότι η φύση του ίδιου του πολέμου δεν αλλάζει, αλλάζουν τα μέσα, τα χαρακτηριστικά, ο τρόπος, το περίγραμμά του εν ολίγοις αλλά το εσωτερικό του παραμένει ίδιο. Συνεπώς, όποια επαναστατική αλλαγή και να συμβεί ο πόλεμος δεν αλλάζει ως προς την ουσία του και παραμένει πάντοτε πόλεμος¹²⁵. Αυτό ισχύει λοιπόν και στην περίπτωση του υβριδικού πολέμου. Παρόλο που αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο του 21^{ου} αιώνα, «ο υβριδικός πόλεμος δεν αλλάζει την φύση του πολέμου, απλώς αλλάζει τον τρόπο που οι δυνάμεις συμμετέχουν στον πόλεμο. Ωστόσο, διεξάγεται. Ο πόλεμος είναι πόλεμος»¹²⁶.

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να μελετηθούν οι θεωρίες πολέμου όπως εκφράστηκαν αιώνες πριν από τους μελετητές του πολέμου όπως από τον Clausewitz, τον Sun Tzu, τον Jomini, τον Luttwak και άλλους, αναφορικά με την φύση του πολέμου ώστε να τεκμηριωθεί μέσω της βιβλιογραφικής αναφοράς ότι η φύση δεν αλλάζει εν τις πράγμασι. Κατ' αυτό τον τρόπο θα αποδειχθεί ότι οι θεωρίες αυτές βρίσκουν ανταπόκριση στη σύγχρονη εποχή, και συγκεκριμένα στον υβριδικό πόλεμο, ο οποίος δεν έχει διαφορετική φύση από τους παλαιότερους πολέμους, αλλά διαφορετικό τρόπο διεξαγωγής και διαφορετικές μεθόδους εφαρμογής προκειμένου να εξασφαλισθεί η νίκη.

3.1. Η φύση του πολέμου : Μία σταθερή μεταβλητή

Για να κατανοηθεί η φύση του πολέμου, πρέπει αρχικά να αποδοθεί ο ορισμός του. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό θα παραταθούν κάποιοι ορισμοί οι οποίοι έχουν διατυπωθεί από τους θεωρητικούς αναλυτές του πολέμου. Διακρίνονται διαφορές ως προς την απόδοση των ορισμών, ωστόσο όλοι μοιράζονται μία κοινή σύνδεση της στρατηγικής και της πολιτικής¹²⁷. Μία σύνδεση η οποία εντοπίζεται και στον χαρακτήρα του υβριδικού πολέμου.

Ο Sun Tzu αναφέρει ότι ο «πόλεμος είναι μία ορθολογική διαδικασία που χρησιμοποιείται ως η τελευταία επιλογή και μόνο όταν εξυπηρετεί τα κρατικά συμφέροντα».¹²⁸ Επομένως, οι περιπτώσεις όπου θα εφαρμόζεται θα είναι ζωτικής

¹²⁵ Mansoor R. Peter (2012), *Hybrid Warfare in History*, Cambridge University Press, σ. 1, [διαθέσιμο] : http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

¹²⁶ Mansoor R. Peter (2012), *Hybrid Warfare in History*, Cambridge University Press, σ. 3, [διαθέσιμο] : http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

¹²⁷ Harp F. James (2011), *The evolution of the trinity : A 21st century "hybrid" war theory*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 3

¹²⁸ Πλατιάς Αθανάσιος, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2015), *Η τέχνη του πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, ΔΙΑΥΛΟΣ, σ.42

μόνο σημασίας, επειδή θα διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Αυτό σημαίνει, ότι ο πόλεμος γίνεται αντιληπτός ως «ένα εργαλείο πολιτικής για αυτούς που μπορούν να κατανοήσουν τα πλεονεκτήματα από την χρησιμοποίησή του»¹²⁹. Ο Clausewitz από την άλλη, θεωρεί ότι ο πόλεμος είναι «μία πράξη βίας, προορισμένη στο να καταναγκάσει τον αντίπαλο να εκτελέσει την θέλησή μας»¹³⁰. Γενικότερα, υποστηρίζει στο βιβλίο του ‘Περί Πολέμου’, ότι ο πόλεμος δεν συνιστά επιστήμη, ούτε τέχνη αλλά συνιστά μία σύγκρουση συμφερόντων¹³¹. Επί της ουσίας για τον Clausewitz ο πόλεμος αποτελεί την συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα. Θεωρεί ότι η πολιτική είναι η μήτρα από όπου γεννήθηκε ο πόλεμος¹³². Σε κάθε πόλεμο, εντοπίζει τρία βασικά συστατικά, τα οποία προσδιορίζουν και την φύση του: α) τα πάθη, τη βία, το εχθρικό συναίσθημα, β) την τύχη, το απρόβλεπτο-η ομίχλη του πολέμου-, γ) την πολιτική καθοδήγηση¹³³. Παρά την πάροδο του χρόνου και την αλλαγή της εποχής και του περιβάλλοντος, τα στοιχεία αυτά της τριάδας συνεχίζουν να εντοπίζονται και στους πολέμους του 21^{ου} αιώνα. Για τον Jomini, η πολιτική συνιστά ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του πολέμου.¹³⁴ Προσδιορίζει συγκεκριμένα ότι στην τέχνη του πολέμου εντάσσονται έξι σημαντικά στοιχεία, «η πολιτική ικανότητα, η στρατηγική, η μεγάλη τακτική, η επιμελητεία, η μηχανική και η μικρή τακτική»¹³⁵. Ο Liddell Hart, ο συνεχιστής της έμμεσης προσέγγισης που διατύπωσε ο Sun Tzu, υποστηρίζει ότι ο πόλεμος είναι «η τέχνη της εφαρμογής των στρατιωτικών μέσων προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της πολιτικής»¹³⁶. Ο Grey ως πόλεμο ορίζει «την οργανωμένη βία, απειλητική ή διεκπεραιωμένη, για την εκπλήρωση των πολιτικών στόχων»¹³⁷. Τέλος, ο Luttwak υποστηρίζει ότι ο πόλεμος είναι «η τέχνη της φθοράς/τριβής μέσω της εφαρμογής της δύναμης πυρός και της υλικής δύναμης,

¹²⁹ Πλατιάς Αθανάσιος, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2015), *Η τέχνη του πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, ΔΙΑΥΛΟΣ, σ.42

¹³⁰ Carl Von Clausewitz, μτφ. Ξεπουλιά Νατάσα (1999), *Περί του Πολέμου*, Θεσσαλονίκη, ΒΑΝΙΑΣ, σ. 31

¹³¹ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, β' έκδοση, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 150

¹³² Ibid, σ. 144

¹³³ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, β' έκδοση, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 154-155

¹³⁴ Kaspars Galkins (2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 25

¹³⁵ Baron Antoine Henry Jomini (1992), *The Art of War*, Novato, CA: Presidio Press, σ. 13.

¹³⁶ Harp F. James (2011), *The evolution of the trinity : A 21st century "hybrid" war theory*, U.S.A, U.S. Army War College, σ. 2

¹³⁷ Gray S. Collin (2005), *Another Bloody Century: Future Warfare*, London, Weidenfeld and Nicolson, σ. 30.

προκειμένου να καταστρέψει την δύναμη του αντιπάλου και είναι η τέχνη ενός σχεσιακού ελιγμού ώστε να καταστήσει ανίκανο το σύστημα του αντιπάλου». ¹³⁸

Συγκρίνοντας τους ορισμούς αυτούς, γίνεται αντιληπτό ότι παρά το γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι θεωρητικοί έζησαν σε διαφορετικές εποχές, με διαφορετικά δεδομένα, ως προς την διατύπωση του ορισμού του πολέμου υπάρχει ένα κοινό σημείο αναφοράς: ο πόλεμος, συνιστά ένα στρατηγικό μέσο προκειμένου να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι πολιτικοί στόχοι. Συνεπώς, όποιος ορισμός και να αποδοθεί στον πόλεμο, γίνεται αντιληπτό ότι η φύση της βίαιης πράξης που εμπεριέχει καθώς και της πολυπλοκότητας, δεν αλλάζουν.

Αυτό ισχύει και στην περίπτωση του υβριδικού πολέμου. Ο υβριδικός πόλεμος όπως εξηγήθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, συνιστά ένα κράμα διαφόρων μέσων και τεχνικών. Δεν αποτελεί ουσιαστικά μία μορφή ωμής βίας αλλά συνδυάζει την έννοια της διπλωματίας, του οικονομικού εξαναγκασμού, της προπαγάνδας και ούτε καθεξής με τα στρατιωτικά μέσα, όπως για παράδειγμα είναι τα προηγμένα οπικά συστήματα. Επομένως, εμπεριέχει ένα ευρύ φάσμα εργαλείων που τα εφαρμόζει συνδυαστικά, ώστε να επιτευχθεί ο πολιτικός σκοπός. Σύμφωνα με τον Octavian Manea και το άρθρο του στη Small Wars Journal, ο υβριδικός πόλεμος λειτουργεί ως ένας πόλεμος επί των κυβερνήσεων. Ορμώμενος από την δράση της Ρωσίας στη Κριμαία και των επακόλουθων συγκρούσεων, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι στον υβριδικό πόλεμο υπάρχει πολιτικό αντίκτυπο και πολιτική στόχευση και ουσιαστικά «ο στρατός χρησιμοποιείται ως ένα πολιτικό εργαλείο» ¹³⁹. Επομένως, στον υβριδικό πόλεμο απαιτείται ένας συνδυασμός δυνάμεων, όπου οι δυνάμεις εδάφους θα πρέπει να υποστηρίζουν τους πολιτικούς, οικονομικούς και τεχνολογικούς σχεδιασμούς πέραν της εφαρμογής των στρατιωτικών δυνάμεων προκειμένου να επιτευχθούν οι πολιτικοί στόχοι. Ο ισχυρισμός αυτός ταυτίζεται ακριβώς με αυτό που έχει διατυπώσει ο Clausewitz ότι δηλαδή, ο πόλεμος δεν συνιστά μία μεμονωμένη πράξη ¹⁴⁰. Όπως αναφέρει και ο Galeotti «η ρήση του Clausewitz το ότι ο πόλεμος είναι

¹³⁸ Harp F. James (2011), *The evolution of the trinity : A 21st century "hybrid" war theory*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 2-3

¹³⁹ Manea Octavian (19/8/2015), Hybrid war as a war on governance, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

¹⁴⁰ Bond S. Margaret (2007), *Hybrid war : a new paradigm for stability operations in failing states*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 2-3

η συνέχιση της πολιτικής, ανταποκρίνεται στο σύγχρονο ‘‘φάντασμα’’ του υβριδικού πολέμου».¹⁴¹

3.2. Ο χαμαιλέοντας του 21^{ου} αιώνα

Ο υβριδικός πόλεμος ενέχει το στοιχείο της προσαρμοστικότητας, όπως αυτή εκφράστηκε τόσο από τον Sun Tzu όσο και από τον Clausewitz. Συγκεκριμένα, ο Sun Tzu διατύπωνε για τον πόλεμο ότι «*όπως το νερό δεν έχει μία συγκεκριμένη μορφή, έτσι και ο πόλεμος δεν έχει συγκεκριμένες συνθήκες*»¹⁴². Αυτό σημαίνει ότι στον πόλεμο δεν υπάρχουν σταθερά στρατηγικά πλεονεκτήματα, αλλά σκοπός είναι να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη ο κάθε αντίπαλος και τα μέσα που διαθέτει και με βάση αυτό να προσαρμόζεται και η εκάστοτε στρατηγική. Δεν υπάρχουν δηλαδή αναλλοίωτες τεχνικές που εφαρμόζονται σε κάθε σύγκρουση ως συνταγή για την εξασφάλιση της νίκης¹⁴³. Αντιθέτως, υπάρχει προσαρμοστικότητα στα εκάστοτε δεδομένα. Σε αυτήν ακριβώς την προσαρμοστικότητα ανταποκρίνεται και ο υβριδικός πόλεμος, ο οποίος συνιστά μία αναπροσαρμοσμένη μορφή πολέμου, με σύγχρονες τεχνικές και μέσα αλλά με παλιά φύση και ιδεολογία. Ο Clausewitz χαρακτήριζε τον πόλεμο ως «*έναν αληθινό χαμαιλέοντα που προσαρμόζει τα χαρακτηριστικά του στην εκάστοτε εποχή*»¹⁴⁴. Ακριβώς αυτό κάνει και ο υβριδικός πόλεμος, καθ’ ότι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως χαμαιλέοντας του 21^{ου} αιώνα¹⁴⁵. Δεν συνιστά ένα φαινόμενο το οποίο αντικαθιστά την παλιά μορφή πολέμου ως κάτι καινούργιο, αλλά παρουσιάζει μία σύγχρονη εκδοχή των μέσων και των εφαρμοσμένων τακτικών. Αυτή την περιπλοκότητα την εξέφραζε και ο Sun Tzu ο οποίος υποστήριξε ότι «*τα κυρίαρχα χρώματα είναι μόνο πέντε σε αριθμό, αλλά οι συνδυασμοί τους είναι τόσο ατελείωτοι που μόνο ένας δεν μπορεί να απεικονισθεί*».¹⁴⁶ Το στοιχείο της συνθετότητας εκφράζει και ο υβριδικός πόλεμος, ο οποίος μπορεί να προβεί σε διάφορους συνδυασμούς μέσων, δρώντων και τακτικών με αποτέλεσμα να μη μπορεί να προσδιορισθεί. Συνεπώς, μπορεί τα χαρακτηριστικά του πολέμου να αλλάζουν, να

¹⁴¹Tallis Benjamin & Simecka Michal (2016), *Collective Defense in the Age of Hybrid warfare?*, Prague, Institute of International Relations, σ. 11

¹⁴²Handel I. Michael (2002), *Masters of war : classical strategic thought*, London, Frank Cass Publishers Crown House, 3rd revised, σ. 103

¹⁴³Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, β’ έκδοση, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 84-85

¹⁴⁴Harp F. James(2011), *The evolution of the trinity : A 21st century “hybrid” war theory*, U.S.A.,U.S. Army War College, σ. 9

¹⁴⁵Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 43

¹⁴⁶ Handel I. Michael (2002), *Masters of war : classical strategic thought*, London, Frank Cass Publishers Crown House, 3rd revised, σ. 30

τροποποιούνται και να προσαρμόζονται, ωστόσο το στοιχείο της βίας και της περιπλοκότητας διέπει όλους τους πολέμους¹⁴⁷.

3.3. Υβριδικός πόλεμος (war) ή... πόλεμος (warfare) :

Ο πόλεμος, σύμφωνα με τις προαναφερόμενες βιβλιογραφικές αναφορές, μεταβάλλεται και εξελίσσεται διατηρώντας όμως αμετάβλητη την φύση του η οποία είναι περίπλοκη, σύνθετη και βίαη. Ο υβριδικός πόλεμος ανταποκρίνεται στην διαπίστωση αυτή.

Ωστόσο κρίνεται απαραίτητο στο σημείο αυτό, να γίνει επεξήγηση σε δύο έννοιες οι οποίες στην ελληνική γλώσσα αποδίδονται ως μία, αλλά στην αγγλική ορολογία ως δύο. Το ερώτημα που τίθεται λοιπόν είναι το εξής: ‘‘επρόκειτο για υβριδικό «war» ή για «warfare», ή μήπως και για τα δύο;’’. Στην ελληνική γλώσσα δεν υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός, ο πόλεμος αποδίδεται ως πόλεμος. Ωστόσο στην αγγλική γλώσσα, άλλοτε χρησιμοποιείται η έννοια war και άλλοτε η έννοια warfare. Στην περίπτωση του υβριδικού πολέμου, ‘‘ποιος όρος αποδίδεται;’’ Γενικότερα οι όροι θεωρούνται συνώνυμοι και όχι αποκλειόμενοι. Ωστόσο, στο παρόν κεφάλαιο επιδιώκεται να επεξηγηθούν οι έννοιες σύμφωνα με παρατηρήσεις αναλυτών, ώστε να αποφευχθούν τυχόν διαστρεβλώσεις και παρανοήσεις ως προς την απόλυτη κατανόηση του όρου.

Ο Colin Gray, σύμφωνα με τον ορισμό που αποδίδει στον πόλεμο όπως διατυπώθηκε ανωτέρω, αναγνωρίζει την πολιτική του στόχευση, καθώς υποστηρίζει ότι η διεξαγωγή ενός πολέμου χωρίς πολιτικό περιεχόμενο θεωρείται έγκλημα. Συνάμα, ταυτίζεται με την άποψη του Clausewitz ότι η φύση του πολέμου είναι αμετάβλητη.¹⁴⁸ Η έννοια λοιπόν του πολέμου ως war, θεωρείται ως κάτι γενικό, νοείται ως η στρατηγική που ακολουθείται. Αντιθέτως η έννοια του warfare εντάσσεται στην ευρύτερη έννοια του πολέμου και θεωρείται μία τακτική έννοια, της οποίας ο χαρακτήρας αλλάζει στη πάροδο του χρόνου.¹⁴⁹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε ένα από τα έργα του όπου και επιδιώκει να προσδιορίσει την φύση του άτακτου πολέμου, «warfare is warfare, and war is war»¹⁵⁰. Τονίζει όμως ότι όλα

¹⁴⁷ Harp F. James (2011), *The evolution of the trinity : A 21st century “hybrid” war theory*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 9

¹⁴⁸ Lasica T. Daniel (2009), *Strategic Implications of hybrid war: A theory of victory*, Kansas, School of Advanced Military Studies, σ. 9

¹⁴⁹ Ibid, σ. 10

¹⁵⁰ Gray S. Collin (2007), *Irregular warfare, one nature many characters*, *Strategic Studies Quarterly*, σ. 39-40, [διαθέσιμο] : www.au.af.mil

είναι πόλεμοι-wars-που εμπεριέχουν διάφορα στοιχεία και τακτικές, ενώ η φύση παραμένει αμετάβλητη.

Σύμφωνα με μία άλλη μελέτη, μεταξύ της έννοιας του war και του warfare προσδιορίζονται ορισμένες διαφορές. Αρχικά, η έννοια του war υποδηλώνει ένα σχετικά απλό γεγονός το οποίο δεν διαρκεί πολλά χρόνια και κατηγοριοποιείται κατά το σύνηθες ως διακρατικός, διεθνοποιημένος ή εσωτερικός. Αντιθέτως, η έννοια του warfare υποδηλώνει μία πιο περίπλοκη διαδικασία, η οποία έχει μεγαλύτερη διάρκεια από τον πόλεμο και είναι λιγότερο συστηματοποιημένος ως πόλεμος από την έννοια του war. Επομένως, ο πόλεμος ως war υποδηλώνει ένα απλό γεγονός μιας σχετικά μικρής διάρκειας, ενώ ο πόλεμος ως warfare σηματοδοτεί μία μακρόχρονη, πολύπλοκη διαδικασία. Επί παραδείγματι, ο πόλεμος (war) μεταξύ Ισπανών και Αζτέκων συνιστά ένα μέρος μιας μακρόχρονης πολεμικής διαδικασίας (warfare) η οποία ήταν η Ισπανική Κατάκτηση του Κόσμου¹⁵¹. Συνεπώς η διαφορά του warfare από το war, είναι ότι συνιστά μία περίπλοκη και σύνθετη μακρόχρονη συγκρουσιακή διαδικασία, όπου εμπλέκονται διάφοροι παίκτες και γενικότερα ανακύπτουν πολλές κατηγοριοποιήσεις όπως λόγω χάρη information warfare, irregular warfare, cyber warfare, guerilla warfare. Ενώ αντιθέτως ο πόλεμος-war-ως ευρύτερο γεγονός συνιστά κάτι πιο απλοποιημένο, παραδείγματος χάρη World War.

Γενικότερα, οι δύο έννοιες θεωρούνται συνώνυμες σε σημείο όπου εναλλάσσονται μεταξύ τους χωρίς να συντελείται κάποια νοηματική ή εννοιολογική διαφορά. Ωστόσο κρίθηκε απαραίτητο να τονισθούν οι υπαρκτές μεταξύ τους διαφορές στο πλαίσιο κατανόησης της έννοιας του υβριδικού πολέμου. Αναφορικά λοιπόν με τον υβριδικό πόλεμο, σύμφωνα με τον Daniel T. Lasica, «ο υβριδικός πόλεμος-hybrid war- είναι ένας συνδυασμός στρατηγικής και τακτικής σχεδιασμένων ώστε να αναμείξουν τους διάφορους τύπους πολέμων-warfare- ώστε να χρησιμοποιήσουν την τακτική επιτυχία προκειμένου να πετύχουν στρατηγική αποτελεσματικότητα με την γρήγορη εκμετάλλευση των γνωστικών και ηθικών πεδίων».¹⁵² Ο υβριδικός πόλεμος-war- είναι ένα κράμα άλλων μορφών πολέμων-warfare-, συνεπώς λαμβάνει αμφότερες τις έννοιες, μιας και ακόμα και ο προσδιορισμός του είναι ρευστός.

¹⁵¹Cioffi-Revilla Claudio, *War and warfare, scales of conflict in long-range analysis*, [διαθέσιμο] : http://abuss.narod.ru/Biblio/WS/ws-history3_13.htm

¹⁵²Lasica T. Daniel (2009), *Strategic Implications of hybrid war: A theory of victory*, Kansas, School of Advanced Military School, σ. 11

Κεφάλαιο 4^ο : Ένα παλαιό φαινόμενο, με σύγχρονη μορφή

«οι υβριδικοί πόλεμοι δεν είναι καινούργιοι, όμως είναι διαφορετικοί»¹⁵³

Το θεωρητικό πλαίσιο του υβριδικού πολέμου, βρίσκει ανταπόκριση στις βιβλιογραφικές αναφορές του παρελθόντος σχετικά με την φύση και τον χαρακτήρα του. Από την στιγμή λοιπόν που ο πυρήνας της υπόστασής του ανταποκρίνεται στις θεωρίες του Sun Tzu και του Clausewitz, γίνεται αντιληπτό ότι δεν συνιστά ένα καινούργιο φαινόμενο, το οποίο υφίσταται και μελετάται από την νέα χιλιετία και έπειτα. Αντιθέτως, οι ρίζες του ανάγονται στο παρελθόν καθ' ότι περιπτώσεις του συναντώνται πολλούς αιώνες πριν. Ωστόσο φέρει ορισμένες διαφορές με τους παραδοσιακούς πολέμους του παρελθόντος και κατ' αυτό τον τρόπο καθίσταται ένα παλαιό φαινόμενο, αλλά με σύγχρονη μορφή. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι μέσω της παράθεσης παραδειγμάτων να αποδειχθεί ο παραπάνω ισχυρισμός.

Εάν από το σύνθετο πάζλ του υβριδικού πολέμου αφαιρεθούν ορισμένα στοιχεία σύγχρονα τα οποία εμφανίστηκαν από τον 21^ο αιώνα και έπειτα, όπως ο πόλεμος πληροφοριών και ο πόλεμος στον κυβερνοχώρο, αυτό που απομένει είναι ένας πόλεμος παραδοσιακά γνώριμος ο οποίος δεν "ανακαλύφθηκε" για πρώτη φορά το 2006 με την δράση της Hezbollah! Αυτό που δεν έχει αλλάξει συγκριτικά με τους παραδοσιακούς πολέμους είναι το θεμελιώδες στοιχείο του συνδυασμού συμβατικών και άτακτων δυνάμεων προκειμένου να επιτευχθεί ο πολιτικός σκοπός. Επομένως το στοιχείο του συνδυασμού συμβατικών και μη συμβατικών μέσων, υπήρχε και παλαιότερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση της Αραβικής εξέγερσης όπου ο Βρετανικός στρατός συνδύασε την διεξαγωγή συμβατικών επιχειρήσεων στην Παλαιστίνη με την ταυτόχρονη δράση άτακτων δυνάμεων, οι οποίες βρίσκονταν υπό την Βρετανική διοίκηση.¹⁵⁴ Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά ο Hoffman και ο Mattis σε ένα κοινό τους άρθρο, *«οι υβριδικοί πόλεμοι δεν είναι καινούργιοι, αλλά είναι διαφορετικοί. Σε αυτού του είδους πολέμους, οι δυνάμεις αναμειγνύονται σε μία δύναμη ή εφαρμόζονται στο ίδιο πεδίο μάχης. Ο συνδυασμός άτακτων και συμβατικών ικανοτήτων δύναμης, είτε επιχειρησιακά είτε τακτικά αναμειγμένων, συνιστά πρόκληση,*

¹⁵³ Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Warfare and Challenges, *Small Wars Journal*, Issue 52, σ. 36, [διαθέσιμο] : www.ndupress.ndu.edu

¹⁵⁴ Deep Alex (2/3/2015), Hybrid war : Old concept, New Techniques, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

ωστόσο ιστορικά δεν είναι απαραίτητα ένα μοναδικό φαινόμενο»¹⁵⁵. Συνεπώς, η έννοια του συνδυασμού, όπου συνιστά και ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του υβριδικού πολέμου που μελετάται στη σύγχρονη εποχή, εμφανίζεται και κατά το παρελθόν. Ωστόσο, ο συνδυασμός αυτός δεν είναι ίδιος με την έννοια της ανάμειξης που συναντάται στον υβριδικό πόλεμο. Επομένως, παρά το γεγονός ότι οι ρίζες του ανάγονται στο παρελθόν, ο υβριδικός πόλεμος ως προς την σύγχρονη μορφή του διαφοροποιείται. Αυτό οφείλεται στο ότι «έχει την δυνατότητα μετασχηματισμού των στρατηγικών υπολογισμών των δυναμικών μαχητών, εξαιτίας της ανόδου των μη κρατικών δρώντων, της τεχνολογίας πληροφοριών και της διάδοσης προηγμένων τεχνολογικών όπλων»¹⁵⁶. Ο υβριδικός πόλεμος λοιπόν, ναι μεν παρουσιάζει αυτόν τον συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών δυνάμεων όπως υπήρχε στη Αμερικανική Επανάσταση και στους Ναπολεόντειους Πολέμους για παράδειγμα, αλλά από τη άλλη οι συνδυασμοί του υβριδικού πολέμου είναι πιο περίπλοκοι και διακρίνεται συγκερασμός των διαφόρων σημείων σύγκρουσης. Υπάρχει εν ολίγοις, μεγαλύτερη ‘‘θολούρα’’. Αυτός ο μεγαλύτερος βαθμός συνθετότητας ανάγεται σε διάφορους παράγοντες. Ο βασικότερος είναι ότι το σύγχρονο περιβάλλον παρουσιάζει πολλές διαφορές συγκριτικά με το παρελθόν. Η εποχή της παγκοσμιοποίησης και η πρόοδος της τεχνολογίας, δημιουργούν σχέσεις αλληλεξάρτησης με αποτέλεσμα να επέρχεται όλο και μεγαλύτερη αλληλοεπικάλυψη. Χάρη σε αυτή την κατάσταση αλληλεξάρτησης, οι μη κρατικοί δρώντες άρχισαν να αποκτούν όλο και μεγαλύτερη ισχύ και να μην μένουν στο περιθώριο όπως συνέβαινε στην εποχή προ παγκοσμιοποίησης (όπως εξηγήθηκε στο πρώτο κεφάλαιο). Για αυτό το λόγο, υπάρχουν μη κρατικοί δρώντες οι οποίοι ενώ δεν έχουν καν κρατική υπόσταση διαθέτουν στρατιωτικές δυνάμεις τόσο καλά οργανωμένες, σαν κρατικές. Έτσι, ο υβριδικός πόλεμος επιτρέπει στον αντίπαλο να εμπλέκεται σε αναμειγμένες φάσεις της σύγκρουσης ταυτοχρόνως ενώ παράλληλα να θέτει και διαφορετικές απαιτήσεις στις στρατιωτικές δυνάμεις.¹⁵⁷ Γενικότερα, από την στιγμή που «οι αντιλήψεις και οι τεχνολογίες αλλάζουν κατά την πάροδο της ιστορίας, ο τρόπος που οι άνθρωποι

¹⁵⁵ Mattis N. James & Hoffman G. Frank (2005), Future warfare : The rise of Hybrid wars, *Proceedings Magazine*, U.S Naval Institute, Vol. 132, [διαθέσιμο] :

<http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>

¹⁵⁶ Deep Alex (2/3/2015), Hybrid war : Old concept, New Techniques, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

¹⁵⁷ Leslie F. Brown, *Twenty-First warfare will be hybrid*, United States Army, USAWC, Class of 2011, σ. 5-6

διεξάγουν τον πόλεμο αλλάζει αναλόγως»¹⁵⁸. Η μετάβαση στη νέα εποχή λοιπόν, συνεπάγεται με αλυσιδωτές συνέπειες (τεχνολογική εξέλιξη→προηγμένα οπλικά συστήματα→σχέσεις πελάτη-χρηματοδότη→άνοδος μη κρατικών παικτών και ούτω καθεξής), οι οποίες με την σειρά τους περιπλέκουν το πλαίσιο του πολέμου.

Ο Γενικός Γραμματέας του NATO Jens Stoltenberg, είχε δηλώσει το 2016 αναφορικά με τον υβριδικό πόλεμο ότι «οι ρίζες του είναι τόσο παλιές όσο είναι ο Δούρειος Ίππος. Αυτό που έχει αλλάξει είναι η κλίμακα, η ταχύτητα και η ένταση».¹⁵⁹ Αυτή η εκτίμηση μπορεί να τεκμηριωθεί μέσω της παράθεσης παραδειγμάτων; Η απάντηση είναι θετική, εάν ληφθεί υπόψη η εκτίμηση του Peter Mansoor ότι το φαινόμενο του υβριδικού πολέμου ανάγεται τουλάχιστον στον 5^ο αιώνα π. Χ. και συγκεκριμένα, στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Κατά την χρονική περίοδο της προσπάθειας της Σπάρτης να αναδυθεί σε απόλυτα κυρίαρχη δύναμη, αντιμετώπιζε κάποιους εξωγενείς παράγοντες οι οποίοι συνιστούσαν κίνδυνο για την σπαρτιατική δομή ισχύος και μεταξύ αυτών ήταν και οι ειλώτες. Όταν λοιπόν η Σπάρτη κατέκτησε την Μεσσηνία και την Λακωνία, επεδίωξε να διατηρήσει ισχυρές δυνάμεις προκειμένου να αποτρέψει τυχόν εξέγερση των ειλώτων. Γενικότερα ο θεσμός των ειλώτων είχε μεγάλη σημασία για την λειτουργία του σπαρτιατικού κράτους, καθώς χρησιμοποιούνταν στον σπαρτιατικό στρατό και στην καλλιέργεια της γης. Επειδή όμως η μεταχείριση τους ήταν εξευτελιστική και τα δικαιώματα περιορισμένα, οι σχέσεις του κράτους με τους ειλώτες ήταν τεταμένες.¹⁶⁰ Στο στρατηγικό πλάνο της Αθήνας, εντάχθηκε η απόπειρα δημιουργίας συνθηκών οι οποίες θα επέτρεπαν την εξέγερση των ειλώτων, προσθέτοντας την διάσταση του παράτυπου ασύμμετρου παράγοντα στο πλαίσιο της συμβατικής σύγκρουσης. Αυτό εκφράστηκε επί παραδείγματι μέσω της κίνησης οικοδόμησης μιας βάσης αποστολής στη Πύλο. Οι Αθηναϊκές δυνάμεις λοιπόν οχύρωσαν την Πύλο στη νοτιοδυτική ακτή της Πελοποννήσου το 425 π. Χ. και φρουρούσαν το φυλάκιο μαζί με τους Μεσσήνιους της Ναυπάκτου, των οποίων οι πρόγονοι εκδιώχθηκαν από το έδαφος της Σπάρτης μετά την εξέγερση των ειλώτων το 464 π. Χ. Οι Μεσσήνιοι τότε ξεκίνησαν μία σειρά επιδρομών στη Λακωνία, υποβοηθούμενοι από την ικανότητα που διέθεταν να

¹⁵⁸ Williamson C. Steven (2009), *From Fourth Generation warfare to hybrid war*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 1

¹⁵⁹ Υβριδικός πόλεμος (29/3/2016), "CNN Greece", [διαθέσιμο] :

<http://www.cnn.gr/news/politiki/story/26822/yvridikos-polemos?v6>

¹⁶⁰ Κολλιόπουλος Κωνσταντίνος (2001), *Η υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης*, β' έκδοση, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ, σ. 54-55, 103

απευθύνονται και να επηρεάζουν τον τοπικό πληθυσμό. Σταδιακά, οι ειλώτες άρχισαν να εγκαταλείπουν την Πύλο, εγείροντας κατά' αυτό τον τρόπο τον κίνδυνο στη Σπάρτη. Η περίπτωση των ειλωτών και οι εξεγέρσεις τους συνιστούσαν μία ασύμμετρη απειλή για την Σπάρτη. Δεν επρόκειτο για μία συμβατική δύναμη, μία συμμετρική απειλή την οποία μπορούσε να αντιμετωπίσει ο ισχυρός σπαρτιατικός στρατός. Εν ολίγοις, η ασύμμετρη αυτή απειλή γέννησε τον φόβο για εσωτερική επανάσταση και συνεπακόλουθη αστάθεια, οδηγώντας τους σε προσπάθειες επανάκτησης της Πύλου.¹⁶¹ Οι Αθηναίοι αρνήθηκαν την συνθηκολόγηση με τους Σπαρτιάτες και ο πόλεμος συνεχίστηκε. Πλέον «η απειλή για υβριδικό πόλεμο έφερε τους σπαρτιάτες προ των πυλών»¹⁶².

Ένα άλλο παράδειγμα το οποίο καταδεικνύει την ύπαρξη υβριδικότητας στους παραδοσιακούς, παλαιότερης μορφής πολέμους, είναι ο αγώνας της ελληνικής ανεξαρτησίας του 1821. Τα κύρια σημεία είναι ότι, η ελληνική επανάσταση ξεκίνησε υπό την μορφή ανταρτοπολέμου έναντι του οργανωμένου, κρατικού παίκτη, τους Οθωμανούς. Αμφότερες οι πλευρές, προέβησαν σε μέσα τρομοκράτησης, αντιποίνων και μη σεβασμού των δικαιωμάτων των αμάχων. Γενικότερα, εφήρμοσαν άτακτα αλλά μη συμβατικά μέσα. Σταδιακά, στον πόλεμο επενέβησαν και τρίτες Δυνάμεις και αυτό επιτεύχθηκε μέσω του ρεύματος του φιλελληνισμού και της προπαγάνδας των κατοίκων του εξωτερικού.¹⁶³ Συνεπώς, εάν ληφθούν υπόψη αυτά τα μεμονωμένα στοιχεία θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο αγώνας της ελληνικής ανεξαρτησίας εμπεριείχε στοιχεία υβριδικότητας. Σαφώς δεν διέθετε ούτε τους συνδυασμούς του υβριδικού πολέμου που εφήρμοσε η Ρωσία το 2008 για παράδειγμα στη Γεωργία ούτε τα μέσα που εφήρμοσε στην περίπτωση της Κριμαίας αντίστοιχα. Απλώς, μέσω της παράθεσης των παραδειγμάτων καθίσταται σαφές ότι ως φαινόμενο είναι παλαιό, απλώς έχει προσαρμοστεί στα δεδομένα της σύγχρονης εποχής και λαμβάνει άλλες, πιο σύνθετες και πολυδιάστατες μορφές. Όπως αναφέρει και ο Clausewitz χαρακτηριστικά, «κάθε εποχή έχει το δικό της είδος πολέμου, τις δικές της περιοριστικές συνθήκες και τις δικές της ιδιαίτερες προκαταλήψεις»¹⁶⁴.

¹⁶¹ Mansoor R. Peter (2012), *Hybrid Warfare in History*, Cambridge University Press, σ. 3-4,
[διαθέσιμο] : http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

¹⁶² Ibid, σ. 4

¹⁶³ Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*,
[διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

¹⁶⁴ Deep Alex (2/3/2015), *Hybrid war : Old concept, New Techniques*, *Small Wars Journal*,
[διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

Κεφάλαιο 5 : Ο υβριδικός πόλεμος και η θεωρία του Generation warfare

«σε έναν κόσμο του 4GW ή των Υβριδικών πολέμων, το τίμημα για εφησυχασμό ή ανάρμοστη στρατηγική μεγαλώνει μόνο απότομα.»¹⁶⁵

Η έννοια του πολέμου, έχει λάβει μυριάδες επεξηγήσεις και αναλύσεις. Η πολυπλοκότητα του φαινομένου και η επιθετική του φύση δεν χωράνε αμφισβητήσεις, είτε επρόκειτο για τον πόλεμο του 5^{ου} αιώνα π. Χ. είτε επρόκειτο για τον 21^ο αιώνα μ. Χ. Ως φαινόμενο, έχει τροποποιηθεί, έχει λάβει διάφορες μορφές και γενικότερα εξελίσσεται. Διάφοροι αναλυτές λοιπόν, προκειμένου να κατανοήσουν αυτή την εξέλιξη του πολέμου έχουν διατυπώσει ορισμένες θεωρίες, οι οποίες κατηγοριοποιούν τον πόλεμο σε γενιές. Πρώτη γενιά, δεύτερη, τρίτη, τέταρτη και ίσως σήμερα ο πόλεμος να υπάγεται στην πέμπτη γενιά. Κατ' αυτό τον τρόπο επιδιώκεται να μελετηθεί η εξέλιξη του στη πάροδο του χρόνου. Οι θεωρίες αυτές έχουν επικριθεί, διότι αμφισβητείται αυτός ο διαχωρισμός του πολέμου και κρίνεται ως άτοπος. Ωστόσο υπάρχουν πολλοί υποστηρικτές όπως ο Lind, ο Hammes και ο Hoffman οι οποίοι θεωρούν ότι η θεωρία περί γενεών των πολέμων λειτουργεί ως βοηθητικό εργαλείο, προκειμένου να εξηγηθούν οι σύγχρονοι/μοντέρνοι πόλεμοι. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να κατανοηθεί ο εκσυγχρονισμός του πολέμου, μέσα από τα "γυαλιά" των θεωρητικών αυτών αναλυτών. Από την στιγμή που ο πόλεμος εξελίσσεται και αλλάζει, πρέπει να κατανοηθεί απολύτως θεσμικά και διανοητικά ώστε οι εκάστοτε κρατικοί δρώντες να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα και να μπορούν να προσδιορίζουν και να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις. Ο υβριδικός πόλεμος..συνιστά μία πρόκληση!

5.1. Πρώτης Γενιάς Πόλεμος (First Generation Warfare)

Η πρώτη γενιά τοποθετείται χρονικά από το 1648, με την Συνθήκη της Βεσφαλίας και την αναγνώριση της έννοιας των κυρίαρχων κρατών και διαρκεί έως το 1860. Επρόκειτο για μία περίοδο όπου οι συγκρούσεις ήταν επίσημες, ξεκάθαρες και τα πεδία μαχών ομαλά. Ήταν σύμφωνα με τον Lind ο λεγόμενος πόλεμος «war of

¹⁶⁵ Hoffman G. Frank (10/7/2007), 4GW as a Model of Future Conflict, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο] : www.smallwarsjournal.com

line-and-column tactics»¹⁶⁶. Εν ολίγοις, στον πόλεμο αυτό υπήρχε η έννοια της τάξης στα πεδία των μαχών η οποία συνέβαλε στην δημιουργία της στρατιωτικής ιδεολογίας περί τάξεως και δομικής οργάνωσης. Το απότοκο αυτής της νοοτροπίας ήταν να επέλθουν διακρίσεις μεταξύ στρατιωτικών μορφών και πολιτικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν οι στρατιωτικές στολές και οι χαιρετισμοί, οι οποίοι υποδηλώνουν σεβασμό. Κυριαρχούσε δηλαδή η κουλτούρα της διαβάθμισης, της οργάνωσης και της συγκεκριμένης δομής.¹⁶⁷ Σταδιακά όμως, από τον 19^ο αιώνα αυτή η νοοτροπία στους στρατιωτικούς κύκλους άρχισε να καταρρέει. Τον 18^ο αιώνα ο στρατιώτης πολεμούσε με κύριο στόχο την πρόκληση ερήμωσης. Πλέον, άρχισαν να κυριαρχούν μαζικοί στρατοί, τουφέκια με μουσκέτα και δίψα για πόλεμο.¹⁶⁸ Άρχισαν να εμφανίζονται νέα δεδομένα, κυρίως οι τεχνολογικές εξελίξεις, οι οποίες επηρέασαν τις ευρύτερες νοοτροπίες με αποτέλεσμα ο τρόπος πολέμου της συγκεκριμένης περιόδου να μην μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτά που πρόσταζε το νέο περιβάλλον. Έτσι δόθηκε το έναυσμα για την ανάπτυξη της δεύτερης γενιάς πολέμου.

5.2. Δεύτερης Γενιάς Πόλεμος (Second Generation Warfare)

Ο πόλεμος δεύτερης γενιάς αναπτύχθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, κατά την διάρκεια και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο από τον Γαλλικό στρατό, το δόγμα του οποίου καθοδηγείτο από την φράση «*το πυροβολικό κατακτά, το πεζικό καταλαμβάνει*»¹⁶⁹. Ο πόλεμος λοιπόν αυτής της γενιάς χαρακτηριζόταν από τακτικές κίνησης και δύναμης πυρός και ήταν γραμμικός.¹⁷⁰ Επήλθε ως μία λύση στις παλαιού τύπου τακτικές, καθώς σε αυτή την γενιά «*η μαζική δύναμη πυρός, αντικατέστησε το μαζικό ανθρώπινο δυναμικό*»¹⁷¹. Ο πόλεμος δεύτερης γενιάς χαρακτηριζόταν από κεντρικά κατευθυνόμενη δύναμη πυρός, η οποία ήταν συγχρονισμένη με το πεζικό και το πυροβολικό σε ένα πεδίο μάχης, στο οποίο ο διοικητής κινούσε τα ηνία και έδινε τις διαταγές για την διεξαγωγή της μάχης. Συνεπώς, υπήρχε η έννοια της

¹⁶⁶ Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, σ. 12, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

¹⁶⁷ Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, σ. 12, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ Ibid, σ. 12

¹⁷⁰ Lind S. William, Nightingale Keith, Schmitt F. John, Sutton W. Joseph, Wilson I. Gary, (1989), The changing face of war Into the fourth generation, *Marine Corps Gazette*, σ. 23

¹⁷¹ Ibid

πειθαρχίας η οποία επιβαλλόταν από πάνω προς τα κάτω¹⁷². Η διαφορά της γενιάς αυτής με την προηγούμενη εντοπίζεται στο ότι, οι τακτικές στο πεδίο της σύγκρουσης είχαν μεγάλη εξάρτηση από την έμμεση δύναμη πυρός. Οι αιτίες που συνέβαλλαν στην αλλαγή αυτή και το πέρασμα από την μία γενιά στην άλλη ήταν δύο: η ιδεολογία και η τεχνολογία. Αναφορικά με την ιδεολογία, στη δεύτερη γενιά υπήρχε η ιδέα της πλευρικής διασποράς. Οι τεχνολογικές αλλαγές ωστόσο διαδραμάτισαν μεγαλύτερο ρόλο, καθώς συνέβαλλαν και στην ποιοτική και στην ποσοτική αλλαγή του τρόπου πολέμου. Για παράδειγμα, την περίοδο της δεύτερης γενιάς υπήρχαν βαρύτερα αεροσκάφη και πυροβολικό, συγκριτικά με την προηγούμενη. Η τεχνολογία επίσης σημειώθηκε και σε άλλα επίπεδα, όπως ήταν η ανακάλυψη του τηλεγράφου¹⁷³. Γενικότερα, οι τεχνολογικές αλλαγές αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη για την μετάβαση του πολέμου στην τρίτη γενιά.

5.3. Τρίτης Γενιάς Πόλεμος (Third Generation Warfare)

Ο πόλεμος που υπάγεται σε αυτή τη γενιά, ήταν απότοκο της τακτικής των Γερμανικών Δυνάμεων, γνώστη ως “blitzkrieg” ή αλλιώς πόλεμος ελιγμών, κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁷⁴. Συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο, ο πόλεμος δεν βασιζόταν στη δύναμη πυρός και στη φθορά, αλλά στην ταχύτητα, τους ελιγμούς, στον αιφνιδιασμό και στην ψυχολογική εξάρθρωση του αντιπάλου. Αυτό σήμαινε ότι ο στόχος της επίθεσης δεν ήταν η περικύκλωση και η άμεση καταστροφή του αντιπάλου, αλλά η διείσδυση, η παράκαμψη και η σταδιακή κατάρρευσή του. Ο πόλεμος αυτής της γενιάς πλέον ήταν μη γραμμικός, με διαφορετική ουσιαστικά ιδεολογία, διαφορετική στρατιωτική κουλτούρα και τακτικές¹⁷⁵.

Συμπερασματικά λοιπόν, η πρώτη γενιά βασιζόταν στην μαζική δύναμη του ανθρώπινου δυναμικού και στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο στόχος ήταν η καταστροφή των δυνάμεων του εχθρικού μετώπου. Η δεύτερη γενιά, βασιζόταν στην δύναμη πυρός. Στο τακτικό επίπεδο ακολούθησε την ίδια γραμμή με την

¹⁷² Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, σ. 12, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

¹⁷³ Lind S. William, Nightingale Keith, Schmitt F. John, Sutton W. Joseph, Wilson I. Gary, (1989), The changing face of war Into the fourth generation, *Marine Corps Gazette*, σ. 23

¹⁷⁴ Hammes X. Thomas (2005), Insurgency : Modern warfare evolves into a fourth generation, *Strategic Forum*, No.214, σ. 2, [διαθέσιμο]: <https://pdfs.semanticscholar.org/f385/144d46980c5bd284a9f27bd52e35aeb2b1a8.pdf>

¹⁷⁵ Lind S. William, Nightingale Keith, Schmitt F. John, Sutton W. Joseph, Wilson I. Gary, (1989), The changing face of war Into the fourth generation, *Marine Corps Gazette*, σ. 23

προηγούμενη γενιά, αλλά στο επιχειρησιακό επίπεδο στόχος ήταν η περικύκλωση του αντιπάλου¹⁷⁶. Η τρίτη γενιά, βασίστηκε στον ελιγμό και στον αιφνιδιασμό, διαμορφώνοντας με βάση αυτά τα στοιχεία την δράση στο τακτικό και στο επιχειρησιακό επίπεδο.¹⁷⁷ Αναφορικά με την τέταρτη γενιά η οποία ανταποκρίνεται στην εποχή του 21^{ου} αιώνα, συμβάλλοντας στην περαιτέρω κατανόηση του υβριδικού πολέμου, χαρακτηρίζεται από ένα μεγαλύτερο δίκτυο παικτών και μεθόδων και κατ' επέκταση από μεγαλύτερη ασάφεια και συνθετότητα.

5.4. Τέταρτης Γενιάς Πόλεμος (Fourth Generation Warfare)

Ο πατέρας της τέταρτης γενιάς πολέμου είναι ο Lind, ο οποίος δημοσίευσε την θεωρία του το 1989. Το κύριο χαρακτηριστικό της γενιάς αυτής, είναι ότι πλέον το κράτος δεν αντιμετωπίζεται ως ο κύριος δρών αλλά αναγνωρίζεται η ύπαρξη και άλλων δρώντων στο συγκρουσιακό περιβάλλον. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Lind «στον πόλεμο τέταρτης γενιάς, το κράτος χάνει το μονοπώλιο στον πόλεμο».¹⁷⁸ Αυτό στηρίζεται στο γεγονός, ότι απειλή πλέον δεν συνιστούν μόνο οι κρατικές οντότητες, αλλά και οι μη κρατικές, τρομοκρατικές οντότητες όπως η Al Qaeda και η Hamas. Αναγνωρίζεται λοιπόν η δράση μη κρατικών παικτών, οι οποίοι παρακινούνται από θρησκευτικά και εθνικά συναισθήματα, τα οποία απειλούν την υπόσταση κρατικών δρώντων.¹⁷⁹ Επρόκειτο λοιπόν για πολέμους «σύγχρονων εξεγέρσεων».¹⁸⁰ Ο ιδεολογικός πυρήνας των πολέμων τέταρτης γενιάς είναι η αποδυνάμωση της κρατικής οντότητας με την ανάδυση και την ισχυροποίηση μη κρατικών δρώντων, οι οποίοι «συνιστούν πρόκληση για την νομιμότητα του κράτους»¹⁸¹. Το αποτέλεσμα της ανάδυσης αυτής είναι ότι το πλαίσιο του πολέμου περιπλέκεται περαιτέρω καθ' ότι εμπλέκονται κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες, εφαρμόζοντας και μη συμβατικές, παράτυπες τακτικές και ασύμμετρες μορφές πολέμου. Ως εκ τούτου, οι διαχωριστικές γραμμές και τα όρια μεταξύ μαχητών και

¹⁷⁶ Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, σ. 13, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

¹⁷⁷ Ibid, σ. 25

¹⁷⁸ Ibid, σ. 13

¹⁷⁹ Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, σ. 13-14, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

¹⁸⁰ Hammes X. Thomas (2005), *Insurgency : Modern warfare evolves into a fourth generation*, *Strategic Forum*, No.214, σ. 1, [διαθέσιμο] : <https://pdfs.semanticscholar.org/f385/144d46980c5bd284a9f27bd52e35aeb2b1a8.pdf>

¹⁸¹ Hoffman G. Frank(2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, σ. 18

αμάχων, πολέμου και ειρήνης, πεδίου πολέμου ή πεδίου ασφάλειας δεν είναι σαφείς¹⁸². Όπως χαρακτηριστικά έχει διατυπώσει ο Hammes, «Ο πόλεμος τέταρτης γενιάς χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα δίκτυα, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, στρατιωτικά, προκειμένου να πεισθούν οι εχθρικοί πολιτικοί φορείς ότι οι στρατιωτικοί τους στόχοι είτε είναι ανέφικτοι είτε δαπανηροί για το αντιληπτό όφελος».¹⁸³ Αυτό σημαίνει ότι ο σκοπός της δράσης δεν είναι η άμεση καταστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου. Αντιθέτως στους πολέμους αυτούς διακρίνονται άλλα μέσα όπως για παράδειγμα η προπαγάνδα, η άσκηση οικονομικών πιέσεων, ο διπλωματικός εξαναγκασμός, η άσκηση πολιτικών πιέσεων και η πρόκληση της εθνικής ασφάλειας, προκειμένου να αποδυναμωθεί ο αντίπαλος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση των επιθέσεων της πολιτοφυλακής του Al Sadr κατά των υποδομών παραγωγής πετρελαίου στο Νότιο Ιράκ.¹⁸⁴ Συνεπώς, στο πλαίσιο των πολέμων αυτών οι στόχοι και τα μέσα δεν είναι μόνο στρατιωτικής φύσεως. Για αυτό το λόγο και τα πεδία της μάχης δεν μπορούν να καθοριστούν, μιας και ο πόλεμος τέταρτης γενιάς διέπεται από ασάφεια και ρευστότητα. Οι δρώντες λοιπόν δρουν «ταυτοχρόνως στα πληθυσμιακά κέντρα, σε αγροτικά κέντρα και σε εικονικά δίκτυα».¹⁸⁵ Συνεπώς, διακρίνεται μία ασάφεια και ρευστότητα ως προς τον προσδιορισμό του πεδίου μάχης, των δρώντων και των μέσων. Για αυτό τον λόγο άλλωστε και ο Lind έχει χαρακτηρίσει τους πολέμους τέταρτης γενιάς «μακράν ως τους ποιο επικίνδυνους»¹⁸⁶.

Καθώς η εποχή εξελίσσεται, σημαίνει ότι εξελίσσεται και ο πόλεμος, συνεπώς και οι γενιές. Σαφώς περιοχές, όπως η Αφρική, που δεν διαθέτουν το απαιτούμενο πολιτικό-οικονομικό σύστημα ώστε να ανταπεξέλθουν στις νέες μορφές πολέμου, εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να εφαρμόζουν μορφές πολέμων οι οποίες ανταποκρίνονται στις προηγούμενες γενιές. Από την στιγμή όμως που η έννοια της αλληλεξάρτησης συνεχώς αυξάνεται και επέρχονται νέες προκλήσεις, αυτό σημαίνει πως και το φαινόμενο του πολέμου θα εξελίσσεται. Το 2001 το Καπιτώλιο δέχθηκε επίθεση άνθρακα, ωθώντας τον Hammes να αναρωτηθεί τότε εάν αυτή ήταν η πρώτη

¹⁸² Williamson C. Steven (2009), *From Fourth Generation Warfare to hybrid war*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 3

¹⁸³ Hammes X. Thomas (2007), *Fourth generation warfare evolves, fifth emerges*, *Military Review*, σ. 14, [διαθέσιμο] : www.academia.edu

¹⁸⁴ Ibid, σ. 2-3

¹⁸⁵ Williamson C. Steven (2009), *From Fourth Generation Warfare to hybrid war*, U.S.A., U.S. Army War College, σ. 3

¹⁸⁶ Lind S. William (2004), *Understanding fourth Generation war*, *Military Review*, σ. 14, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Περιπτωσιολογική Μελέτη

Κεφάλαιο 1^ο : Η Ρωσική στρατηγική σκέψη στην διεξαγωγή του υβριδικού πολέμου

Η θεωρία της κατηγοριοποίησης του πολέμου σε γενιές, φαίνεται ότι γίνεται αποδεκτή από την πλευρά της Ρωσίας, όπως αποδεικνύεται από το περίφημο Δόγμα Gerasimov, το οποίο ουσιαστικά αναφέρεται στους σύγχρονους πολέμους του 21^{ου} αιώνα, επισημαίνοντας ότι η εξέλιξη του πολέμου επιτάσσει και την εξέλιξη της στρατηγικής σκέψης. Πλέον, γίνεται αποδεκτό το φαινόμενο του New Generation War (война нового поколения), του πολέμου δηλαδή που δεν συμπεριλαμβάνει μόνο στρατιωτικά μέσα. Αντιθέτως, στην εργαλειοθήκη του υπάγονται και μη στρατιωτικά μέσα, τα οποία μάλιστα διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην διεξαγωγή ενός πολέμου. Αυτή η ανανεωμένη προσέγγιση της ρωσικής σκέψης, διατυπώθηκε μόλις ένα χρόνο πριν την προσάρτηση της Κριμαίας. Οι ρωσικές δραστηριότητες στο ουκρανικό έδαφος, διακατέχονται από υβριδικό χαρακτήρα μιας και ο Ρώσος Πρόεδρος, αριστουργηματικά θα έλεγε κανείς, κατάφερε να συνδυάσει τις ισχυρές, ανανεωμένες στρατιωτικές του δυνάμεις με άλλα μη στρατιωτικά μέσα, όπως η προπαγάνδα, η κινητοποίηση του πληθυσμού και η διεξαγωγή δράσεων άτακτων ομάδων και οργανώσεων. Μετά το πέρας των γεγονότων στην Κριμαία, τα επεισόδια επεκτάθηκαν στην Ανατολική Ουκρανία, όπου και εκεί φανατισμένος πληθυσμός Ρώσων διεκδικεί έως και σήμερα, την προσάρτηση με την Ρωσία, την μητέρα-πατρίδα όπως διατείνονται. Το αξιοσημείωτο όμως είναι ότι, η Ρωσία από την πλευρά της αρνείται οποιαδήποτε συμμετοχή στα τεκταινόμενα, θεωρώντας ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις για άμεση στρατιωτική εμπλοκή της και βίαιη προσάρτηση της Κριμαϊκής χερσονήσου. Κάτι το οποίο ισχύει..θεωρητικά όμως. Επί του πρακτέου, τα γεγονότα αυτά συνιστούν απόρροια ενός εξαιρετικά επιτυχημένου υβριδικού πολέμου της Ρωσίας. Στο παρόν κεφάλαιο λοιπόν, σκοπός είναι να διερευνηθεί η συμβολή του Δόγματος Gerasimov στη χάραξη της ρωσικής στρατηγικής στο ουκρανικό έδαφος και να αναζητηθούν οι κύριες αιτίες που ενέπνευσαν και ώθησαν στην αποδοχή της θεωρίας του New Generation Warfare (война нового поколения).

i. Δόγμα Gerasimov (ГЕРАСИМОВ)

Στις 26 Φεβρουαρίου του 2013, ο επικεφαλής του ρωσικού γενικού επιτελείου στρατού Valery Vasilyevich Gerasimov, δημοσίευσε ένα άρθρο υπό τον τίτλο ‘‘Η αξία της επιστήμης είναι προνοητική : Οι νέες προκλήσεις απαιτούν επανεξέταση των μορφών και των μεθόδων πραγμάτωσης των πολεμικών επιχειρήσεων’’, στην ρωσική εφημερίδα Военно-Промышленный Курьер (Στρατιωτική- Βιομηχανία Courier).¹⁸⁹ Στο άρθρο του αυτό πρότασε την υιοθέτηση ενός νέου τρόπου διεξαγωγής του πολέμου, αποτελούμενο από συμβατικά και μη συμβατικά μέσα, προκειμένου η Ρωσία να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις νέες προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα και κυρίως στην απειλή της Δύσης. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι «Στον 21^ο αιώνα, διακρίνουμε μία τάση θολούρας των γραμμών μεταξύ ειρήνης και πολέμου. Οι πόλεμοι πλέον δεν δηλώνονται, και έχουν αρχίσει να διεξάγονται με βάση ένα μη οικείο πρότυπο».¹⁹⁰ Ο νέος τρόπος πολέμου στον οποίο αναφέρεται, φαίνεται να ανταπεξέρχεται σε αυτό που εκλαμβάνεται ως υβριδικός πόλεμος, καθ’ ότι προβλέπει έναν συνδυασμό διαφόρων μέσων εφαρμοσμένων στο πεδίο της μάχης ταυτοχρόνως, για την διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων. Στο άρθρο αυτό λοιπόν, υποστηρίζει ότι οι σύγχρονοι πόλεμοι διεξάγονται κατά έναν τρόπο διαφορετικό και ότι δεν εντάσσονται στο παραδοσιακό πλαίσιο ερμηνείας και κατανόησης. Εν ολίγοις «οι κανόνες του πολέμου έχουν αλλάξει», καθώς δεν κατέχουν τα πρωτεία οι στρατιωτικές δυνάμεις αυτές καθ’ αυτές, αλλά σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και τα μη στρατιωτικά μέσα, τα οποία μάλιστα πολλές φορές ξεπερνούν σε αποτελεσματικότητα τα ίδια τα στρατιωτικά¹⁹¹. Αυτό σημαίνει ότι πλέον τα στρατιωτικά μέσα συνδυάζονται και με άλλους συντελεστές όπως, με τα οικονομικά και πολιτικά μέσα, με την προηγμένη τεχνολογία και τις πληροφορίες και τον ανθρωπιστικό παράγοντα. Ως εκ τούτου, η σύνθεση των ίδιων των στρατιωτικών δυνάμεων και το πώς λειτουργούν εντός του πεδίου σύγκρουσης, έχουν εκσυγχρονισθεί. «Οι μετωπικές δεσμεύσεις μεγάλων σχηματισμών στρατιωτικών δυνάμεων στο τακτικό και επιχειρησιακό επίπεδο, ανήκουν πλέον στο παρελθόν»¹⁹². Ο πόλεμος λοιπόν του 21ου αιώνα, διακρίνεται από μία θολούρα τόσο ως προς τα εφαρμοσμένα μέσα όσο και ως προς τα επίπεδα της μάχης,

¹⁸⁹ Bartles K. Charles (2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review*, σ. 30

¹⁹⁰ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

¹⁹¹ Ibid

¹⁹² Ibid

το τακτικό, το επιχειρησιακό και το στρατηγικό. «Οι διαφορές μεταξύ του στρατηγικού, επιχειρησιακού και τακτικού επιπέδου καθώς επίσης και οι διαφορές στις επιθετικές και αμυντικές επιχειρήσεις, έχουν εξαλειφθεί»¹⁹³.

Στο άρθρο του αυτό, απευθυνόμενος στο ρωσικό ακροατήριο, επιδίωξε να προτάξει και να επεξηγήσει ότι πλέον ο πόλεμος δεν είναι ο παραδοσιακά γνώριμος, αλλά έχει αποκτήσει έναν σύγχρονο χαρακτήρα προσαρμοσμένο στα νέα τεχνολογικά και γεωπολιτικά δεδομένα. Τονίζει μάλιστα, ότι αυτές οι νέες προσεγγίσεις έχουν εφαρμοσθεί από τις Δυτικές δυνάμεις. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια του Operation Desert Storm στο Ιράκ, το 1991 οι Αμερικανικές δυνάμεις είχαν αντιληφθεί ήδη την έννοια της παγκόσμιας εμβέλειας, της παγκόσμιας δύναμης και των εναέριων-εδαφικών επιχειρήσεων.¹⁹⁴ Τονίζει λοιπόν, ότι η Αμερικανική στρατηγική σκέψη έχει προσαρμοσθεί στα νέα δεδομένα, περιλαμβάνοντας μέσα και τακτικές οι οποίες συνδυάζονται με τα εκσυγχρονισμένα στρατιωτικά της μέσα. Αναφέρεται μάλιστα και στις επιχειρήσεις της Λιβύης, όπου ορίστηκε μία εναέρια ζώνη απαγόρευσης πτήσεων (no fly zone), επιβλήθηκε θαλάσσιος αποκλεισμός, ενώ παράλληλα αξιοποιήθηκαν ευρέως ιδιωτικοί στρατιωτικοί “εργολάβοι” σε στενή αλληλεπίδραση με τις ένοπλες δυνάμεις της αντιπολίτευσης.¹⁹⁵ Επομένως, επισημαίνει την αναγκαιότητα αναπροσαρμογής της στρατηγικής σκέψης και των διαθέσιμων δυνάμεων, καθώς αυτή η οπισθοδρόμηση συγκριτικά με την Δύση, καθιστά την Ρωσία ευάλωτη στις νέες προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Ωστόσο, σκοπός δεν είναι η Ρωσία να αντιγράψει την στρατηγική σκέψη και την οργάνωση των έτερων δυνάμεων, αλλά αντιθέτως να τις υπερβεί και να καταλάβει από μόνη της ηγετικές θέσεις. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, καίριο ρόλο διαδραματίζει η στρατιωτική επιστήμη, η οποία συνιστά την «επιστήμη του μελλοντικού πολέμου»¹⁹⁶, την οποία επιδιώκει και να κινητοποιήσει.

¹⁹³ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

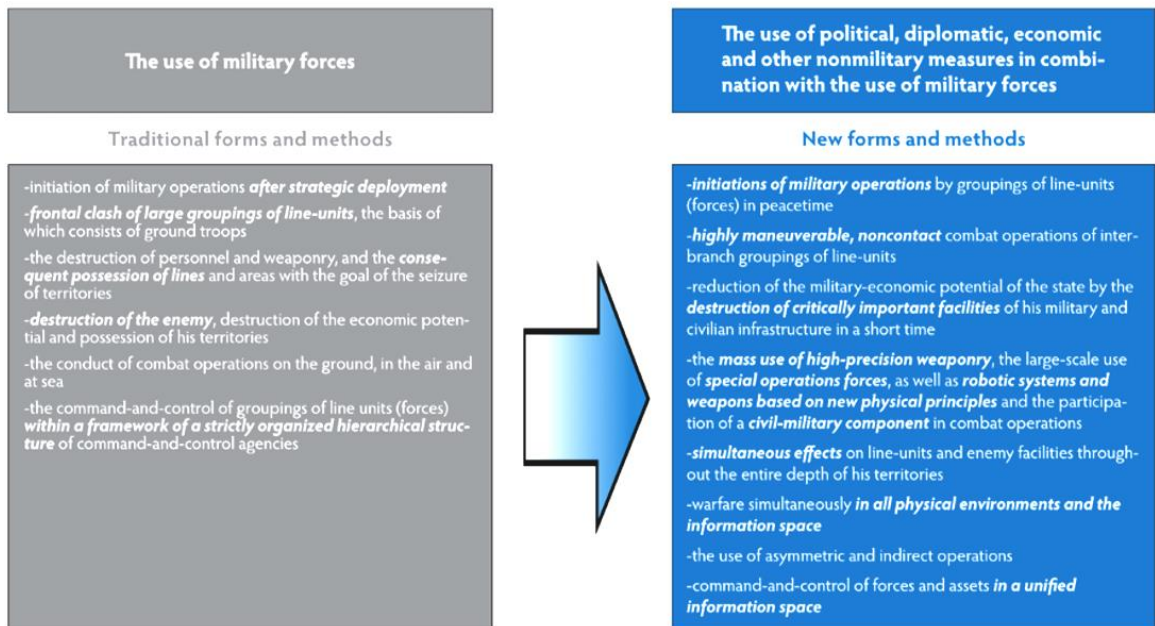
¹⁹⁴ Ibid, σ. 25

¹⁹⁵ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 25, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

¹⁹⁶ Bartles K. Charles (2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review* , σ. 31, Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 29, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

Change in the Character of Warfare

Achievement of Political Goals

197

Στο παραπάνω σχεδιάγραμμα, ο Ρώσος επικεφαλής εξηγεί ότι ο σύγχρονος πόλεμος βασίζεται σε έναν συνδυασμό μη στρατιωτικών και στρατιωτικών μέσων. Αυτό σημαίνει ότι συμπεριλαμβάνονται και μη συμβατικά μέσα και συνεπώς εμπεριέχεται το στοιχείο της ασύμμετρης απειλής. Επομένως, ο πόλεμος καθίσταται πιο σύνθετος και για αυτό απαιτείται βελτίωση των διαθέσιμων μέσων, μιας και σήμερα ο πόλεμος είναι «κάτι παραπάνω από μία στρατιωτική σύγκρουση»¹⁹⁷. Για τον λόγο λοιπόν αυτό, τονίζει ότι είναι σημαντικό να επανεξετασθεί το περιεχόμενο και η σύνθεση των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων, προκειμένου να μπορούν να αντιμετωπίζουν και άτακτες, μη συμβατικές δυνάμεις, συνδυαστικά με άλλες συμβατικές. Να υιοθετηθούν δηλαδή νέα στρατηγικά μέσα, από έναν εκσυγχρονισμένο στρατό¹⁹⁹. Για να επιτευχθεί όμως αυτό απαιτείται μία νέα στρατηγική σκέψη, η οποία θα αναπτυχθεί από τους ακαδημαϊκούς στρατιωτικούς κύκλους, ώστε να δημιουργηθούν νέες προσεγγίσεις οι οποίες θα μπορούν να

¹⁹⁷ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 25, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

¹⁹⁸ Bartles K. Charles (2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review*, σ. 34

¹⁹⁹ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 26, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

ανταπεξέρχονται και στις απαιτήσεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος.²⁰⁰ Έτσι θα υπάρχει δυνατότητα προσαρμογής στην εκάστοτε κατάσταση, μιας και δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο μοντέλο διεξαγωγής ενός επιτυχημένου σύγχρονου πολέμου, καθώς κάθε πόλεμος φέρει δικά του χαρακτηριστικά και έχει διαφορετικές απαιτήσεις, γιατί είναι μοναδικός²⁰¹. Εάν όμως δεν γίνει κατανοητή η νέα κατάσταση πραγμάτων και δεν υπάρξει μία ακαδημαϊκή στρατιωτική υποστήριξη, η προσαρμοστικότητα αυτή δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί. Η Ρωσία, θα βρεθεί απειλούμενη τόσο από τις νέες προκλήσεις, όσο και από την ίδια την καθυστέρησή της να ανταπεξέλθει σε αυτό που ονομάζεται, New Generation Warfare (Πόλεμος Νέας Γενιάς). Σκοπός λοιπόν μέσω αυτού του άρθρου, ήταν να κινητοποιηθεί η στρατιωτική ακαδημαϊκή κοινότητα, προκειμένου να επανεξετασθούν οι προκλήσεις της μελλοντικής σύγκρουσης σε πρακτικό και ουσιαστικό επίπεδο, διασφαλίζοντας έτσι προνοητικότητα και επομένως ετοιμότητα ως προς τις νέες απειλές²⁰².

ii. Ο μοχλός παρότρυνσης περί αναπροσαρμογής

Ο Ρώσος επικεφαλής του γενικού επιτελείου, θεωρεί ότι πλέον η αναφορά γίνεται σε Πολέμους Νέας Γενιάς, οι οποίοι ουσιαστικά αποτελούν «ένα αμάλγαμα σκληρής και ήπιας ισχύος σε διάφορους τομείς, μέσω της επιδέξιας εφαρμογής ενός συντονισμού στρατιωτικών, διπλωματικών και οικονομικών εργαλείων»²⁰³. Η αναφορά του στους πολέμους αυτούς, ένα χρόνο πριν από τα γεγονότα στη Κριμαϊκή χερσόνησο, χαρακτηρίζεται από κάποιους ως προφητική²⁰⁴, μιας και αυτός ο συνδυασμός ο οποίος περιγράφεται στο άρθρο, εφαρμόστηκε στο ουκρανικό έδαφος και εξασφάλισε μία αναίμακτη νίκη στη Ρωσία η οποία προσάρτησε σχεδόν ‘‘αθόρυβα’’ την Κριμαία. Ο Gerasimov, εξ αφορμής των διαφόρων απειλών και προκλήσεων του νέου περιβάλλοντος, ανέφερε πως είναι κρίσιμο η Ρωσία να επανεξετάσει τον τρόπο διεξαγωγής των συγκρουσιακών της επιχειρήσεων προκειμένου να διασφαλίσει τα

²⁰⁰ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 27-28, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

²⁰¹ Ibid, σ. 29

²⁰² McDermott N. Roger (2016), Does Russia have a Gerasimov Doctrine?, *Learning from Today's wars*, *Parameters* 46(1), σ. 98-99, [διαθέσιμο] : <http://www.worldinwar.eu/wp-content/uploads/2017/09/30894f4e5f758d946bbdde0850e9ac4e86f-GERASIMOV-UP.pdf>

²⁰³ Adamsky Dmitry (2015), *Cross-Domain Coercion : The current Russian art of strategy*, Institut Français des relations Internationales, Security Studies Center, σ. 23

²⁰⁴ Monaghan Andrew (2016) , The ‘‘war’’ in Russia’s ‘‘Hybrid Warfare’’, *Putin’s Way of war*, *Parameters* 45(4), σ. 65, [διαθέσιμο] : http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Winter_2015-16/9_Monaghan.pdf

εθνικά της συμφέροντα και να διατηρήσει την σφαίρα επιρροής της. Συνεπώς, συντελέστηκαν ορισμένες καταστάσεις οι οποίες παρότρυναν τον Ρώσο επικεφαλής να προβεί στην συγγραφή του περιβόητου αυτού άρθρου, το οποίο επί της ουσίας αποτέλεσε τρόπον τινά το Δόγμα της ρωσικής στρατηγικής σκέψης που εφαρμόστηκε στα γεγονότα στην Κριμαία.

Μέσω του άρθρου λοιπόν, προτάσσεται η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της σκέψης περί διεξαγωγής πολέμου, καθ' ότι πλέον ένα κράτος το οποίο μπορεί να βρίσκεται σε μία κατάσταση ευμάρειας, μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, μπορεί να μετατραπεί σε κατάσταση χάους. Οι απειλές οι οποίες επιφέρουν αυτή την εσωτερική αστάθεια ενός κράτους, δεν είναι απαραίτητως στρατιωτικές δυνάμεις. Αυτό αποδεικνύεται από την διεξαγωγή των λεγόμενων χρωματιστών επαναστάσεων, που έλαβαν κατά καιρούς χώρα σε διάφορα γεωγραφικά σημεία, πριν την συγγραφή του άρθρου. Σύμφωνα, με τον Gerasimov, «Οι εμπειρίες των στρατιωτικών συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένων των έγχρωμων επαναστάσεων στην Βόρειο Αφρική και την Μέση Ανατολή, επιβεβαιώνουν ότι ένα κράτος σε μία τέλεια ακμάζουσα κατάσταση, μέσα σε μήνες ή ακόμα και μέρες, μπορεί να μετατραπεί σε μία αρένα ένοπλων συγκρούσεων, να γίνει θύμα της ξένης επέμβασης και να βυθιστεί στο χάος του διαδικτύου, της ανθρωπιστικής καταστροφής και του εμφυλίου πολέμου».²⁰⁵ Δεν είναι του παρόντος να αναλυθεί το φαινόμενο των χρωματιστών επαναστάσεων και των αιτιών διεξαγωγής τους. Η ουσία είναι ότι για την Ρωσία πλέον ως απειλή δεν εκλαμβάνεται μία κρατική ένοπλη δύναμη και μόνο. Ο Gerasimov τονίζοντας την μετεξέλιξη του πολέμου, αναφέρει ξεκάθαρα ότι αυτού του είδους οι επαναστάσεις φανατισμένων πληθυσμών που λαμβάνουν την μορφή άτακτων ομάδων, μπορούν να πλήξουν το εσωτερικό ενός κράτους. Στη Ουκρανία είχε συμβεί κάτι αντίστοιχο το 2004 όπου είχε διεξαχθεί η λεγόμενη πορτοκαλί επανάσταση, όταν οι οπαδοί του ενός υποψηφίου, του Yushchenko ξέσπασαν σε διαμαρτυρίες και κατηγόρησαν τον αντίπαλο υποψήφιο Yanukovich περί νοθείας. Με ποιον τρόπο το γεγονός αυτό απείλησε την Ρωσία; Η πορτοκαλί επανάσταση εκφράστηκε με μαζικές διαδηλώσεις κατά του Yanukovich, με πολιτική ανυπακοή και απεργίες. Το αποτέλεσμα της επανάστασης αυτής ήταν να εκλεγεί εν τέλει Πρόεδρος της Ουκρανίας ο φιλο-δυτικός Yushchenko. Αυτό όμως συνιστούσε απειλή για την Ρωσία, καθώς ήθελε πάση θυσία

²⁰⁵ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

η Ουκρανία να συνεχίσει να παραμένει στην δική της σφαίρα επιρροής και να μην αναπτύξει δεσμούς συνεργασίας με το NATO και την Ε.Ε²⁰⁶. Επομένως, η διεξαγωγή της συγκεκριμένης επανάστασης στο εσωτερικό της Ουκρανίας και το πολιτικό αποτέλεσμα το οποίο επέφερε, είχε άμεσο αντίκτυπο στα συμφέροντα της Ρωσίας. Συνεπώς, αποτέλεσε μία υπαρκτή απειλή του 21^{ου} αιώνα.

«Yushchenko, ο πρόεδρος του λαού»

Τέτοιου είδους επανάσταση πραγματοποιήθηκε και στην Γεωργία ένα χρόνο νωρίτερα το 2003 υπό την ονομασία ροζ επανάσταση, όπου ο Γεωργιανός Πρόεδρος Mikhail Saakashvili, ανέλαβε την εξουσία και επιδίωξε σχέσεις συνεργασίας με το NATO.²⁰⁸ Και στην περίπτωση αυτή, η διεξαγωγή αυτού του είδους επαναστάσεως είχε άμεσο αντίκτυπο στα ρωσικά εθνικά συμφέροντα. Συμπερασματικά λοιπόν, αναφερόμενος στην έννοια των χρωματιστών επαναστάσεων, ο Gerasimov επισημαίνει ότι αποτελούν ξεκάθαρο κίνδυνο για την Ρωσία. Αυτό αποδεικνύεται ένα αναλογισθεί κανείς ότι, το αποτέλεσμα το οποίο επήλθε τόσο με την ροζ όσο και με την πορτοκαλί επανάσταση, ήταν η πολιτική άνοδος προσώπων που έστρεφαν την

²⁰⁶ Bragg Fort, *Little Green Men :a primer on, modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 23-24

²⁰⁷ www.kosivart.com

²⁰⁸ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 91-92

πλάτη στη Ρωσία κάτι το οποίο δεν συνέφερε την ίδια. Ένα χρόνο αργότερα, διεξήχθη στο Κίεβο μία επανάσταση υπό τα ‘‘χρώματα του εξευρωπαϊσμού της Ουκρανίας’’, η επονομαζόμενη Euromaidan Movement. Μάλλον ο Gerasimov αποδείχθηκε προφητικός και ως προς αυτό το σημείο.

Ωστόσο, η ρωσική πλευρά δεν θορυβήθηκε μόνο από τις έγχρωμες επαναστάσεις. Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που άρχισε να ‘‘κρούει τον κώδωνα του κινδύνου’’ στη Ρωσία, ήταν η Αραβική Άνοιξη και η ορμή που προκάλεσε στις αρχές του 2011 γύρω από την Μεσόγειο, όταν άρχισαν να ανατρέπονται κυβερνήσεις²⁰⁹. Τα γεγονότα αυτά χαρακτηρίστηκαν ως μορφή σύγχρονου πολέμου. Μάλιστα, οι συνέπειες που μπορεί να επιφέρουν, δηλώνει ο Gerasimov, όπως οι οικονομικές ή οι πολιτικές για παράδειγμα, «είναι συγκρίσιμες με τις συνέπειες κάθε πραγματικού πολέμου»²¹⁰. Η απάντηση στο ερώτημα ‘‘για ποιο λόγο ο Gerasimov έκανε νύξη στην Αραβική Άνοιξη’’, είναι διπλής όψεως. Κατά πρώτη, η ευρύτερη ρωσική άποψη είναι ότι οι έγχρωμες επαναστάσεις όπως και η Αραβική Άνοιξη, συνδέονται με την Δύση και ειδικότερα με την Αμερική, η οποία επιδιώκει να επεκτείνει την σφαίρα επιρροής της και να απομονώσει την Ρωσία. Η ρωσική οπτική λοιπόν, είναι ότι η Αμερική παρέχει οικονομική στήριξη μέσω χρηματοδοτήσεων σε όλα αυτά τα άτακτα κινήματα και στις επαναστάσεις προκειμένου να συρρικνωθεί η ρωσική σφαίρα επιρροής²¹¹. Συνεπώς ο Gerasimov μέσω της αναφοράς του στη Αραβική Άνοιξη δεν επισημαίνει μόνο τη υπαρκτή απειλή της Δύσης αλλά και το γεγονός ότι τέτοιου είδους επαναστάσεις, όπως είχε αναφερθεί και στις χρωματιστές, «είναι τρομαχτικά εύκολο να θρυμματίσουν ένα κράτος και την ικανότητά του να κυβερνάει»²¹². Επιπροσθέτως, η νύξη που κάνει στην Αραβική Άνοιξη, θα μπορούσε να θεωρηθεί σκόπιμη καθώς λειτουργεί ως μία μέθοδος όπου γίνεται αναφορά στις στρατηγικές και στις πρακτικές άλλων κρατών, ώστε με έναν αλληγορικό τρόπο να εκφράσει το κράτος την δική του

²⁰⁹ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 111-112

²¹⁰ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

²¹¹ Thornton Rod (19/9/2015), The changing nature of modern warfare, *The RUSI Journal*, Downloaded by Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, σ. 40-41

²¹² Manea Octavian (19/8/2015), Hybrid war as a war on governance, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

οπτική και πρόθεση χωρίς όμως να δημιουργήσει την εικόνα ‘του κακού παιδιού’,²¹³.

Τέλος, εντός του άρθρου επισημαίνεται η αδυναμία των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων και αναδεικνύεται η ανάγκη αναδιαμόρφωσης τους. Το επιχείρημα αυτό, τεκμηριώνεται με την αναφορά στην ρωσική επέμβαση στη Γεωργία το 2008, η έκβαση της οποίας υπέδειξε την έλλειψη μίας ενοποιημένης και συντονισμένης δράσης των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων όταν βρίσκονται σε έδαφος πέραν των ρωσικών συνόρων²¹⁴. Η προβληματική ήταν ότι κατά την διάρκεια των γεγονότων στην Γεωργία, «κατέστη πασίδηλη η ανεπάρκεια της μαζικής και μονοδιάστατης χρήσης των δυνάμεων ελιγμού»²¹⁵. Η δράση λοιπόν αξιολογήθηκε ως ανεπαρκής, λόγω της κάκιστης οικονομικής κατάστασης της Ρωσίας αλλά και «της μονοδιάστατης φύσης των επιχειρήσεων, με την Μόσχα να επιμένει στη μαζική χρήση τακτικών δυνάμεων πολέμου ελιγμού»²¹⁶. Η εμπειρία λοιπόν στη Γεωργία, σύμφωνα με τον Gerasimov, σηματοδότησε την ανάγκη αναδιοργάνωσης των Ενόπλων Δυνάμεων. Συνδυαστικά δε με τις νέες απειλές ο επαναπροσδιορισμός της στρατηγικής σκέψης και των μέσων θεωρούνται καίριας σημασίας για την αντιμετώπιση των μελλοντικών συγκρούσεων. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι και στην Γεωργία θεωρήθηκε ότι η Ρωσία είχε προβεί στον συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μέσων, ωθώντας ένα μεγάλο αριθμό ακαδημαϊκών να υποστηρίξουν ότι η Ρωσία ήδη από τότε γνώριζε καλά τον υβριδικό πόλεμο. Το γιατί θεωρείται ότι άσκησε υβριδικό πόλεμο στην Γεωργία δεν υπάγεται στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Το σημαντικό όμως είναι, ότι μετά την εμπειρία στη Γεωργία κρίθηκε απαραίτητο να αναδιοργανωθεί ο ρωσικός ένοπλος στρατός, όπως και έγινε εν της πράγμασι, κάτι που αποδεικνύεται από την εξαιρετική του εμφάνιση στην Κριμαία, όπου ο στρατός ενώ δεν φάνηκε πουθενά, συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στην επιτυχημένη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, λειτουργώντας κυρίως ως πολιτικό μέσο.

²¹³ Manea Octavian (19/8/2015), Hybrid war as a war on governance, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

²¹⁴ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

²¹⁵ Παούνης Νικόλαος (28/6/2017), Υβριδική Σύγκρουση: περιγραφή και χαρακτηριστικά. Η απόφαση του NATO(Συνδιάσκεψη Ουαλίας), Αθηνά : *Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων*, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

²¹⁶ Το νέο ρωσικό στρατηγικό δόγμα και η εφαρμογή του υβριδικού πολέμου στην Ουκρανία (9/3/2017), “e-Amyna”, [διαθέσιμο] : www.e-amyna.com

Συνεπώς, μέσω αυτού του άρθρου επισημαίνονται οι νέες απειλές οι οποίες συνιστούν μεταξύ άλλων «κοινωνικά και πολιτικά κινήματα, όπως οι χρωματιστές επαναστάσεις, η Αραβική Άνοιξη και το κίνημα Euromaidan που επακολούθησε»²¹⁷, καθοδηγούμενα από την Αμερική. Πέρα όμως από τις απειλές, επισημαίνεται και η χρήση των μη στρατιωτικών μέσων στο πεδίο της μάχης, όπως για παράδειγμα η τελειοποίηση των μέσων στον τομέα του κόσμου των πληροφοριών, η κινητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και τα μέσα επικοινωνίας.²¹⁸ Αναφέρεται μάλιστα χαρακτηριστικά ότι «στο κοντινό μέλλον, είναι πιθανόν να δημιουργηθεί μία πλήρως ρομποτική κοινωνία, ικανή για ανεξάρτητη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων. Πώς μπορούμε να πολεμήσουμε κάτω από αυτές τις συνθήκες;»²¹⁹ Τονίζεται ωστόσο ότι, πριν την συγγραφή του άρθρου αυτού δεν σημαίνει ότι η Ρωσία ήταν τελείως οπισθοδρομική στα τεχνολογικά μέσα ή ότι δεν είχε αντιληφθεί την έννοια των ασύμμετρων απειλών. Αντιθέτως, τόσο στην Γεωργία αλλά και στην Εσθονία (2007), εφήρμοσε τακτικές κυβερνοπολέμου (cyber-attack) και αντιλαμβάνοταν πολύ καλά την έννοια του πληροφοριακού πολέμου (information war)²²⁰ όπως και απέδειξε. Ωστόσο το 2013, με το άρθρο αυτό συνδυαστικά με τα όσα προηγήθηκαν, η Ρωσία φάνηκε να θέλει να αποκτήσει μία ακόμη μεγαλύτερη δυναμική ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται στις νέες για εκείνη απειλές. Το αξιοσημείωτο είναι ότι οι ιδέες και οι προτάσεις οι οποίες διατυπώθηκαν στην ρωσική εφημερίδα τον Φεβρουάριο του 2013, έλαβαν σάρκα και οστά ένα χρόνο αργότερα, όταν η Ρωσία διεξήγαγε υβριδικό πόλεμο στην κριμαϊκή χερσόνησο. Γι' αυτό το λόγο πολλοί ακαδημαϊκοί θεώρησαν ότι το άρθρο του Gerasimov αποτέλεσε το σχέδιο δράσης της Ρωσίας στην Κριμαία, και ότι διέφερε από τις προηγούμενες δράσεις της, όπως για παράδειγμα στη Γεωργία²²¹. Οι διαφορές εντοπίζονται ως προς τα μέσα, τις τακτικές αλλά και ως προς το πώς κατάφεραν οι στρατιωτικές δυνάμεις να λειτουργήσουν ως υβριδικά εργαλεία, σε ένα πεδίο μάχης ουσιαστικά απροσδιόριστο.

²¹⁷ Bartles K. Charles (2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review*, σ. 37

²¹⁸ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 27, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

²¹⁹ Ibid, σ. 26

²²⁰ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 95-96

²²¹ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 111-112

222

Vladimir Putin

Valery Gerasimov

Κεφάλαιο 2^ο : Η σημασία του ουκρανικού εδάφους για την Ρωσία

Τον Μάρτιο του 2014, μετά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος στην Κριμαία, ο Ρώσος Πρόεδρος Vladimir Putin, είχε δηλώσει χαρακτηριστικά ότι «στην καρδιά και στο μυαλό των ανθρώπων, η Κριμαία ήταν πάντοτε ένα αναπόσπαστο κομμάτι της Ρωσίας. Η αυστηρή πεποίθηση βασίζεται στην αλήθεια και στην δικαιοσύνη και έχει περάσει από γενιά σε γενιά, στην πάροδο του χρόνου, υπό οποιαδήποτε συνθήκη, παρά τις δραματικές αλλαγές στη χώρα μας που συντελέστηκαν κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα»²²³. Για την Ρωσία, η Ουκρανία και δη η Κριμαία δεν θεωρήθηκε ποτέ ξένο έδαφος. Αντιθέτως, θεωρείτο ανέκαθεν ότι υπήρχε ένας συνδετικός κρίκος ο οποίος έσπασε όταν κατέρρευσε η Ε.Σ.Σ.Δ., χωρίς να σημαίνει όμως ότι χάθηκε. Όπως έχει αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Henry Kissinger «για την Ρωσία, η Ουκρανία δεν μπορεί ποτέ να είναι ένα ξένο κράτος»²²⁴. Στην πάροδο των χρόνων, η Κριμαία πάντοτε συνιστούσε το ‘μήλο’ της Έριδος για την Ρωσία και τους διάφορους διεκδικητές κυρίως λόγω της γεωγραφικής της σημασίας. Άλλωστε, η έξοδος στη Μαύρη θάλασσα προσδίδει ένα μεγάλο πλεονέκτημα στην χώρα η οποία θα καταφέρει να έχει τον έλεγχο της Κριμαϊκής χερσονήσου. Επιπροσθέτως, επρόκειτο για μία άκρως βιομηχανική και αγροτική περιοχή.²²⁵ Η Ρωσία, κατάφερε το 1783 να πάρει την Κριμαία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και να την εντάξει υπό τον δικό της έλεγχο. Αυτή η κατάσταση διήρκησε έως το 1954, όταν ο σοβιετικός ηγέτης Nikita Khrushchev παραχώρησε την Κριμαία στην Ουκρανική Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία²²⁶. Εν τις πράγμασι όμως δεν άλλαξε κάτι. Το αποτέλεσμα ήταν η Κριμαία να συνεχίσει να παραμένει υπό τον έλεγχο της Σοβιετικής Ένωσης και να αποτελεί έναν προορισμό διακοπών για την ρωσική ελίτ, ενώ παράλληλα συνέχισε να διατηρείται ο στόλος της στη Μαύρη Θάλασσα στη Σεβαστούπολη.²²⁷

²²³Seth B. Neville (2015), *Russia and Hybrid Warfare : Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun σ. 63

²²⁴Kissinger Henry (5/3/2014), To settle the Ukraine crisis, start at the end, *The Washington Post*, [διαθέσιμο] : www.washingtonpost.com

²²⁵Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ.102-103

²²⁶Abdullah Atay (2015), *Strategic utility of the Russian spetsnaz*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 63-64

²²⁷Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 106

Με την κατάρρευση όμως της Ε.Σ.Σ.Δ., η κριμαϊκή χερσόνησος γεωγραφικά προσαρτήθηκε στην Ουκρανία με αποτέλεσμα εκ τότε η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της Κριμαίας που ήταν Ρώσοι να επιδιώκουν να γυρίσουν εκεί όπου ανήκουν, στη Ρωσία μητέρα-πατρίδα. Όταν ανήλθε στην εξουσία ο Putin το 2001, ένας από τους πρωταρχικούς του στόχους ήταν η διατήρηση της σφαίρας επιρροής επί της Ανατολικής Ευρώπης, όπως συνέβαινε την εποχή όπου η Σοβιετική Ένωση ήταν υπερδύναμη²²⁸. Εν έτη 2014, ο Putin φάνηκε αποφασισμένος να δώσει μία οριστική απάντηση σχετικά με το πού ανήκει εν τέλει η Κριμαία., προβαίνοντας στην διεξαγωγή ενός πολέμου υβριδικού χαρακτήρα, μιας και συνδύασε στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα, επιτυγχάνοντας τον τελικό του σκοπό. Η στρατηγική αυτή ανταποκρίνεται άψογα σε αυτό που είχε διατυπώσει ο Sun Tzu, «*η τελειότερη στρατηγική είναι να υποτάσσεις τον αντίπαλο χωρίς μάχη*».²²⁹ Έτσι έγινε και στην περίπτωση της Ρωσίας-Κριμαίας. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να εξετασθεί η σημασία της Ουκρανίας και κυρίως της Κριμαίας για την Ρωσία, κατανοώντας κατ' αυτό τον τρόπο τα κίνητρά της να διεξάγει υβριδικό πόλεμο και να επιδιώξει την προσάρτησή της.

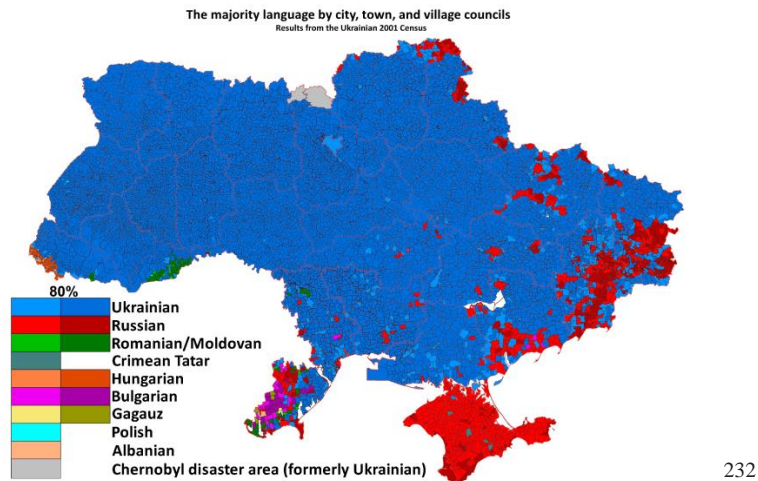
Η περιοχή της Κριμαίας έχει καίρια σημασία για την Ρωσία υπό πολλές απόψεις. Αρχικώς, η μεγαλύτερη πλειοψηφία του πληθυσμού της Κριμαίας είναι ρωσόφωνοι και Ρώσοι πολίτες. Η στάση της Ρωσίας ως προς τον πληθυσμό αυτόν, ήταν ότι υπάρχει ιστορική σύνδεση αναφορικά με την κουλτούρα και τον πολιτισμό. Επί παραδείγματι, το 2008 το ρωσικό προξενείο στη Συμφερούπολη αύξησε την διανομή διαβατηρίων σε Ουκρανούς κατοίκους της Κριμαίας²³⁰, βοηθώντας έτσι τους συμπατριώτες της. Επομένως, επιδιώχθηκε ήδη από τότε η αποκατάσταση της «*ιστορικής δικαιοσύνης και του δικαιώματος στη αυτοδιάθεση*»²³¹.

²²⁸Seth B. Neville (2015), *Russia and Hybrid Warfare : Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun, σ. 63-64

²²⁹Πλατιάς Αθανάσιος, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2015), *Η τέχνη του πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, ΔΙΑΥΛΟΣ, σ. 101

²³⁰Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1284

²³¹Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1286

Το αίτημα επιστροφής στη μητέρα πατρίδα δεν συνιστά κάτι πρόσφατο. Την περίοδο μεταρρυθμίσεων επί του Gorbachev (1984-1991) για παράδειγμα, είχαν ξεσπάσει πολιτικά κινήματα στην Κριμαία, φιλορωσικά, τα οποία αιτούσαν την αποκατάσταση της αυτονομίας της περιοχής μέσω της διεξαγωγής ενός περιφερειακού δημοψηφίσματος σε συνδυασμό με το δημοψήφισμα για το μέλλον της Ουκρανίας που θα διεξαγόταν στις 1/12/1991. Μετά τις τοπικές εκλογές τον Μάρτιο του 1990 και την ανάδειξη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κριμαίας, το αίτημα αυτό εντατικοποιήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό. Σταδιακά και τις επόμενες χρονιές διεξάγονταν αποσχιστικές κινητοποιήσεις. Εν κατακλείδι όμως, το αίτημα ανεξαρτητοποίησης και προσάρτησης στη Ρωσία δεν επιτεύχθηκε ποτέ και η Ουκρανία συνέχισε να ασκεί τον απόλυτο έλεγχο επί της Κριμαίας. Αυτό οφειλόταν στο ότι υπήρχαν εσωτερικές πολιτικές αντιπαραθέσεις στα διάφορα κινήματα και στις οργανώσεις, στο ότι η Ρωσία δεν παρείχε κάποια ουσιαστική υποστήριξη ενώ παράλληλα η Ουκρανία ασκούσε οικονομικές και πολιτικές πιέσεις. Αποτέλεσμα αυτού ήταν όλες αυτές οι αποσχιστικές κινητοποιήσεις να εκλείψουν το 1994-1995.²³³ Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι το ζήτημα της ανεξαρτητοποίησης και της προσάρτησης, ανέκαθεν αποτελούσε την ‘‘αχίλλειον πτέρνα’’ της Ουκρανίας, καθώς αυτή η εσωτερική κινητοποίηση του πληθυσμού υπέρ της Ρωσίας και κατά της ίδιας της χώρας τους αναστάτωνε την εσωτερική σταθερότητά της. Αυτός ο πληθυσμός όμως για την Ρωσία είχε μεγάλη σημασία και μάλιστα διαδραμάτισε μεγάλο ρόλο

²³² Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 28

²³³ Mizrokhi Elena (2009), *Russian separatism in Crimea and NATO: Ukraine’s big hope, Russia’s grand gamble*, Laval University, σ. 6-10

κατά την διάρκεια της διεξαγωγής της επιχείρησης προσαρτήσεως. «*Η προστασία των Ρώσων εθνικιστών και των ρωσόφωνων αποτελεί ένα γνήσιο κίνητρο και μία τεχνητή φιλοσοφία για την δικαιολόγηση της επέμβασης*»²³⁴. Επομένως, η συνεχής ενδυνάμωση του εθνικισμού εξυπηρετεί τα ρωσικά συμφέροντα καθώς συνιστά κινητήριο μοχλό δράσης του πληθυσμού και διεκδίκησης επιστροφής στην ρωσική εδαφική επικράτεια. Μάλιστα, αρχικώς είχε προσδιορισθεί από την Ρωσία ότι ως συμπατριώτης αναγνωρίζεται «*κάθε πολίτης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ακόμα και εάν αυτός, αυτή ή οι πρόγονοί τους δεν έζησαν ποτέ στην Ρωσική Ομοσπονδία*». Επιπροσθέτως, υπάρχει το επιχείρημα ότι η προσάρτηση της Κριμαίας θα μπορούσε να λύσει το δημογραφικό πρόβλημα της Ρωσίας, λόγω του μικρού αριθμού γεννήσεων και του μεγάλου αριθμού θνησιμότητας²³⁵. «*Η προοπτική της εμπέδωσης 1.45 εκατομμυρίων Ρώσων εθνικιστών μέσω την προσάρτησης της Κριμαίας, την καθιστούσε άκρως ελκυστική*»²³⁶.

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό της Κριμαίας για την Ρωσία είναι η σημαντική γεωγραφική της θέση για λόγους οικονομικών συμφερόντων αλλά και για λόγους ασφάλειας. Κατά πρώτης, συνιστά ένα ανάχωμα για τυχόν επεμβάσεις ξένων δυνάμεων από την Δύση. Επί παραδείγματι, αποτέλεσε ένα οχυρό κατά την περίοδο του Κριμαϊκού πολέμου παρεμποδίζοντας τις Οθωμανικές, τις Γαλλικές και τις Βρετανικές δυνάμεις να επέμβουν. Επομένως, λειτουργεί ως ένα “προστατευτικό τοίχος” προκειμένου να μην βρεθεί η Ρωσία εκτεθειμένη σε ξένες δυνάμεις²³⁷. Επιπροσθέτως, «*σήμερα, η Μαύρη Θάλασσα παρέχει στη Ρωσία μία κρίσιμη οδό προκειμένου να αναπτύξει, να επιδείξει και να διαφυλάξει το status της υπερδύναμης*»²³⁸. Συνιστά κατ’ αυτόν τον τρόπο μία δίοδο επέκτασης. Μέσω του ελέγχου της Μαύρης Θάλασσας, η Ρωσία έχει την δυνατότητα να διαχειρίζεται τις διάφορες απειλές ως προς την ασφαλή ναυσιπλοΐα στα παράκτια ύδατα και στις διαδρομές μεταφοράς ενέργειας, αλλά και να εμπεδώσει την εξουσία της για παράδειγμα στην περιοχή της Μεσογείου και στον Ινδικό Ωκεανό. Παράλληλα, η Κριμαία συνιστά ένα μεγάλο οικονομικό παίκτη μιας και διατηρεί περισσότερο από 18 εκτάρια γης, εκ των οποίων τα 3 χιλιάδες είναι στην Σεβαστούπολη. Επομένως, η

²³⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 40

²³⁵ Ibid, σ. 39-40

²³⁶ Ibid, σ. 40

²³⁷ Ibid, σ. 38-39

²³⁸ Ibid, σ. 38

διατήρηση του στόλου στο λιμάνι της Σεβαστούπολης διασφαλίζει μεγάλα οικονομικά οφέλη, μιας και περιλαμβάνει επιχειρήσεις πολλές εκ των οποίων λειτουργούν εκτός του φορολογικού καθεστώτος της Ουκρανίας²³⁹. Το 1997, ο Πρόεδρος της Ρωσίας και της Ουκρανίας αντίστοιχα προέβησαν στην υπογραφή μίας συμφωνίας, η οποία περιλάμβανε μεταξύ άλλων την μίσθωση 100 εκατομμυρίων δολαρίων ανά έτος προκειμένου να διατηρήσει η Ρωσία τον στόλο της για 20 χρόνια. Ωστόσο, το 2009 ο Ουκρανός Πρόεδρος Yushchenko, ακολουθώντας μία αντιρωσική πολιτική, δήλωσε ότι δεν επρόκειτο να ανανεωθεί η συμφωνία περί ενοικίασης του στόλου καθώς δεν θα παραταθεί μετά την λήξη της το 2017.²⁴⁰ Ο Ρώσος Πρόεδρος απέκτησε άλλο ένα κίνητρο για την προσάρτηση της κριμαϊκής χερσονήσου. Παράλληλα, προσαρτώντας την Κριμαία αυτό θα σήμαινε και ρωσική εθνικοποίηση των πετρελαϊκών της πηγών, ενώ ταυτόχρονα θα υποβαθμιζόταν η οποιαδήποτε ενεργειακή ανάπτυξη της Ουκρανίας, κάτι που σηματοδοτούσε την συνεχή εξάρτησή της από την Ρωσία²⁴¹.

Με την διεξαγωγή της πορτοκαλί επανάστασης, είχε αρχίσει ήδη να εγείρεται ο φόβος ότι η σφαίρα επιρροής της Ρωσίας θα αρχίσει να περιορίζεται, γιατί ήταν ξεκάθαρο για εκείνη ότι το NATO θα πάρει με το μέρος του την Ουκρανία και μαζί και την Κριμαία. Τον Απρίλιο του 2008 στην σύνοδο Κορυφής του Βουκουρεστίου, το NATO δήλωσε επίσημα ότι «η Γεωργία και η Ουκρανία θα γίνουν μέλη του NATO»²⁴², μία περίοδο όπου η ουκρανική κυβέρνηση ακολουθούσε μία φιλο-δυτική πολιτική. Για τον λόγο αυτό ήδη το 2008 είχε αρχίσει να εκτιμάται ότι «Η Ρωσία προετοιμάζεται να σταματήσει να αναγνωρίζει την ουκρανική εδαφική ακεραιότητα όπως έκανε και με την Γεωργία. [...]..μία ένοπλη σύγκρουση είναι πιθανόν να ξεκινήσει στη Κριμαία και στην Ανατολική Ουκρανία, έχοντας ως αποτέλεσμα τα εδάφη αυτά να γίνουν Ρωσικό προτεκτοράτο»²⁴³. Επομένως, η προάσπιση της ρωσικής σφαίρας επιρροής επί της Ουκρανίας ήταν υψίστης σημασίας για την Ρωσία. Η Ρωσία, ανέκαθεν επιδίωκε τον σχηματισμό και την διατήρηση μίας ζώνης φιλικά

²³⁹ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 37-38

²⁴⁰ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 109, 118-119

²⁴¹ Ibid, σ.119

²⁴² Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs,σ. 1270

²⁴³ Ibid

προσκειμένων κρατών τα οποία υπάγονται στη σφαίρα επιρροής της, αποφεύγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τυχόν επίθεση από δυτική δύναμη. Επομένως, το ουκρανικό έδαφος εξυπηρετούσε στο να διατηρεί η Ρωσία αυτή τη ζώνη ασφαλείας στην περιφέρειά της²⁴⁴, διατηρώντας ταυτοχρόνως και την σφαίρα επιρροής της.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες κατέστησαν την Κριμαία ζωτικής σημασίας για την Ρωσία, η οποία δεν θα άφηνε σε καμία περίπτωση αυτή η γεωγραφική περιοχή να ενταχθεί στη δυτική σφαίρα επιρροής.

²⁴⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 39

Κεφάλαιο 3^ο : Προσαρτώντας την Κριμαία δια της υβριδικής οδού

Εάν ληφθεί υπόψη η φράση του Valery Gerasimov ότι «ο ρόλος των μη στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών και στρατιωτικών σκοπών έχει μεγαλώσει και σε πολλές περιπτώσεις ξεπερνούν σε αποτελεσματικότητα τα ένοπλα μέσα»²⁴⁵ και ότι πλέον δεν υπάρχει σαφήνεια ως προς τον διαχωρισμό της κατάστασης ειρήνης και πολέμου, αυτή η θολούρα και ο συνδυασμός των μέσων που προβάλλει, βρίσκουν ανταπόκριση στον ορισμό του Hoffman περί υβριδικού πολέμου, ο οποίος διακρίνεται από μία θολούρα μέσων και τακτικών (Βλ. Μέρος Ι). Η Ρωσία δεν ενστερνίζεται τον όρο ‘‘υβριδικός πόλεμος’’ και δεν τον ερμηνεύει όπως οι δυτικοί αναλυτές. Συγκεκριμένα, η ρωσική οπτική περί του υβριδικού πολέμου (гибридная война) εδράζεται στο ότι, επρόκειτο για ένα Δυτικό κατασκεύασμα το οποίο αποσκοπεί στο να περιγράψει και να ερμηνεύσει τις ρωσικές ενέργειες. Η Ρωσία από μεριάς της, δεν αποδέχεται ότι διεξάγει εκείνη υβριδικό πόλεμο αλλά η Δύση²⁴⁶. Γενικότερα, εκλαμβάνει τον όρο με διαφορετικό τρόπο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν δίνει προσοχή στις σύγχρονες απειλές ασφάλειας τις οποίες άλλα κράτη χαρακτηρίζουν ως υβριδικές²⁴⁷. Η Δύση από την άλλη υποστηρίζει ότι αυτό που περιέγραφε ο Gerasimov στο άρθρο του και τα όσα συνέβησαν στην Κριμαία, περιγράφουν επ’ ακριβώς τον υβριδικό πόλεμο.²⁴⁸ Αποτέλεσμα αυτού; Να εκκινήσει ήδη από τότε ένας κύκλος αντιπαραθέσεων, μιας και δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του υβριδικού πολέμου (Βλ. Μέρος Ι) κάτι το οποίο επιφέρει προβληματικές. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη το θεωρητικό μέρος όπου εξηγήθηκε το φαινόμενο του υβριδικού πολέμου, γίνεται αντιληπτό ότι στο άρθρο του ο Gerasimov στον πόλεμο για τον οποίο κάνει λόγο, το δομικό θεμέλιο συνάδει με αυτό του υβριδικού πολέμου, όπως περιγράφεται στις διάφορες βιβλιογραφίες. Επί της ουσίας αυτή η προσέγγιση αποτυπώθηκε στην ανανεωμένη στρατηγική της Ρωσίας όπου «οι ρωσικές επιχειρήσεις πια αντανακλούν την

²⁴⁵ Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), σ. 24, [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

²⁴⁶ Monaghan Andrew(2016), The “war” in Russia’s ‘hybrid warfare’, *Putin’s way of warfare*, *Parameters* 45 (4), σ. 66-68 [διαθέσιμο] :

http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Winter_2015-16/9_Monaghan.pdf

²⁴⁷ Kaspars Galkins(2012), *NATO and Hybrid Conflict : Unresolved Issues from the past or unresolved threats of the present?*, Monterey, California, Naval Post Graduate School, σ. 83

²⁴⁸ Bartles K. Charles(2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review*, σ. 33-34

ολοκληρωμένη χρήση των στρατιωτικών δυνάμεων και των πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και άλλων μη στρατιωτικών μέσων».²⁴⁹ Έτσι και αλλιώς οι κανόνες του πολέμου πλέον έχουν αλλάξει και αυτό η Ρωσία φάνηκε να το ενστερνίζεται 100%.

Ο ενστερνισμός αυτός αποδεικνύεται από το ότι, κατάφερε να εφαρμόσει την θεωρία του υβριδικού πολέμου στην πράξη, «συνδυάζοντας την εξαπάτηση, τις εκστρατείες παραπληροφόρησης, τον οικονομικό εξαναγκασμό, την τοπική διαφθορά και την συγκεκριμένη στρατιωτική δράση»²⁵⁰. Με αυτό τον τρόπο εντός σύντομου χρονικού διαστήματος ανέκτησε τον απόλυτο έλεγχο επί της κριμαϊκής χερσονήσου, εγείροντας νέα ζητήματα ασφαλείας στο διεθνές προσκήνιο και αλλάζοντας τα υφιστάμενα δεδομένα της διεθνούς τάξης.

Η ρωσική σημαία κυματίζει πίσω από ένοπλο στρατιώτη, στην κορυφή ενός ρωσικού στρατιωτικού οχήματος έξω από μία ουκρανική συνοριακή φρουρά μετά το Σάββατο, στην πόλη της Κριμαίας, Μπαλακλάβα²⁵¹

3.1. Μία γνώριμη τακτική από παλιά

Η χρήση των υβριδικών τακτικών, είναι μία στρατηγική η οποία είναι γνώριμη στην Ρωσία, ακόμα από την εποχή της Σοβιετικής κυριαρχίας. Επί παραδείγματι, κατά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου η Ρωσία συχνά κατέφευγε στη χρήση των λεγόμενων ‘ενεργών μέτρων’ (active measures), προκειμένου να διασφαλίσει την

²⁴⁹Thornton Rod(19/9/2015), *The changing nature of modern warfare*, The RUSI Journal, Downloaded by Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, σ. 42

²⁵⁰Anderson Jon Joel (2015), *Hybrid operations : Lessons from the past*, E.U. Institute for Security Studies, Brief Issue, σ.1 [διαθέσιμο] : http://publications.europa.eu/resource/cellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

²⁵¹ Miklaszewski Jim & Welker Kristen (1/3/2014), *Russian forces flood Crimea; Ukraine warns of war*, “NBC News”, [διαθέσιμο] : www.nbcnews.com

επιρροή της στην Ευρώπη και να διαμορφώσει το πολιτικό τοπίο²⁵². Σύμφωνα με τους ορισμούς που αποδίδουν οι δυτικοί αναλυτές, ως ενεργό μέτρο ορίζεται «η μορφή του πολιτικού πολέμου, καθοδηγούμενου από την Σοβιετική νοημοσύνη και τις υπηρεσίες ασφαλείας προκειμένου να επηρεάσει την πορεία των παγκόσμιων γεγονότων. Τα ενεργά μέτρα, προκύπτουν από τον χειρισμό των μέσων μαζικής ενημέρωσης για ειδικές δράσεις περιλαμβάνοντας ποικίλες βαθμίδες βίας, και περιλαμβάνουν την παραπληροφόρηση, την προπαγάνδα, την παραποίηση επίσημων εγγράφων, τις δολοφονίες και την πολιτική καταστολή»²⁵³. Ένα παράδειγμα τέτοιας τακτικής παρατηρείται την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, όταν οι σοβιετικοί είχαν ιδρύσει ‘ευρωκομμουνιστικές’ πολιτικές παρατάξεις, οι οποίες παρακινούσαν την διεξαγωγή αντι-πυρηνικών διαμαρτυριών και επιδίωξαν να χειριστούν τα Ευρωπαϊκά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Σε συνδυασμό λοιπόν με την δράση των πολιτικών αυτών κινητοποιήσεων, στόχος ήταν η υποκλοπή σημαντικών στοιχείων του αντιπάλου και η διεύρυνση της σφαίρας επιρροής²⁵⁴. Επομένως, η εφαρμογή μη στρατιωτικών μέσων, όπως η προπαγάνδα και η παραπληροφόρηση δεν συνιστούσαν μέσα τα οποία εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά στην Γεωργία το 2008 ή στην Ουκρανία το 2014. Επί παραδείγματι, στα γεγονότα στην Ανατολική Ουκρανία, στον πόλεμο του Donbas που ξέσπασε μετά την επιτυχημένη προσάρτηση της Κριμαίας, παρατηρείται η διεξαγωγή τέτοιων ενεργών μέτρων. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν διάφορες άτακτες δυνάμεις, αποτελούμενες από Ρώσους, επονομαζόμενους πατριώτες, από φιλο-ρωσικές τοπικές οργανώσεις, από Κοζάκους και από μισθοφόρους. Όλοι αυτοί δραστηριοποιήθηκαν υπό την ρωσική υποστήριξη, καθοδηγούμενοι από την νοημοσύνη των Ρώσων αξιωματούχων²⁵⁵. Επομένως σήμερα, διακρίνονται αυτά τα μέτρα τα οποία υπάγονταν στη σοβιετική εργαλειοθήκη, απλώς εφαρμόζονται κατά έναν πιο εκσυγχρονισμένο τρόπο.

Παρόλο αυτά, όπως ο υβριδικός πόλεμος συνιστά μία παλιά μορφή πολέμου αλλά με σύγχρονα μέσα και τακτικές, κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με την Ρωσία. Μπορεί κάποια από τα στοιχεία του υβριδικού πολέμου που εφήρμοσε στη Γεωργία και

²⁵²Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare, and what can be done about it*, Santa Monica, Calif, RAND Corporation, σ. 7

²⁵³Duncan J. Andrew (2017), *New Hybrid War or Old Dirty Tricks? The Gerasimov Debate and Russia's Response to the contemporary operating environment*, *Canadian Military Journal*, Vol. 17, No.3, σ. 11

²⁵⁴Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare, and what can be done about it*, Santa Monica, California, RAND Corporation, σ. 7

²⁵⁵Anderson Jon Joel (2015), *Hybrid operations : Lessons from the past*, E.U. Institute for Security Studies, Brief Issue, σ.11 [διαθέσιμο] : http://publications.europa.eu/resource/ellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

μετέπειτα στην Ουκρανία να συνιστούν μία γνώριμη σοβιετική τακτική, ωστόσο εφαρμόστηκε με έναν άλλον, εκσυγχρονισμένο τρόπο. Αυτό σημαίνει λοιπόν, ότι τα μέσα και οι τακτικές δεν είναι ίδιες με αυτές του Ψυχρού πολέμου. Για παράδειγμα, μπορεί κατά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, η διεξαγωγή της ρωσικής προπαγάνδας να οδήγησε πολλά κράτη της Δυτικής Ευρώπης να λάβουν αντίμετρα, μαζί με τις στρατιωτικές και οικονομικές τους άμυνες προκειμένου να καταπολεμήσουν την εξωτερική υποβάθμιση και την προπαγάνδα²⁵⁶, σήμερα όμως αυτός ο πληροφοριακός πόλεμος διεξάγεται με διαφορετικό τρόπο λόγω των νέων δεδομένων όπως π.χ. του Internet και των διαδικτυακών μέσων όπως το Facebook. Ομοίως, ο τρόπος διεξαγωγής των επιχειρήσεων στον κυβερνοχώρο συνιστά κάτι καινούργιο, όπως επίσης και τα οικονομικά μέσα που εφαρμόζει η Ρωσία προκειμένου να ασκήσει πιέσεις και να επηρεάσει τις ξένες κυβερνήσεις²⁵⁷. Η διαφορά του τότε με του τώρα μπορεί να συνοψισθεί στην εξής φράση : «η ρωσική εκστρατεία στην Κριμαία είναι ίσως το πιο εντυπωσιακό *Blitzkrieg* που έχουμε δει ποτέ στην ιστορία του πληροφοριακού πολέμου»²⁵⁸. Επομένως είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι, όσα ανέφερε ο Gerasimov στο άρθρο του δεν ήταν κάτι πρωτάκουστο και καινοτόμο. Όμως, η έννοια του συντονισμού και του συνδυασμού των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων, όπως εφαρμόστηκαν για παράδειγμα στην Κριμαία, συνιστά κάτι νέο και καινοτόμο. Όπως χαρακτηριστικά είχε δηλώσει ο Alexander Vershbow, ο αναπληρωτής γενικός γραμματέας του NATO το 2015, «Ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι καινούργιος. Όμως, τον είδαμε να εφαρμόζεται στην Ουκρανία με ανανεωμένη ενεργητικότητα και εφευρετικότητα»²⁵⁹. Ο πόλεμος είναι πάντα πόλεμος, όμως εφόσον ο κόσμος αλλάζει, αλλάζουν και τα δεδομένα άρα αλλάζουν και οι κανόνες του πολέμου. Άλλωστε, ο υβριδικός πόλεμος είναι ο χαμαιλέοντας του 21^{ου} αιώνα (Βλ. Μέρος Ι).

²⁵⁶ Anderson Jon Joel (2015), Hybrid operations : Lessons from the past, E.U. Institute for Security Studies, Brief Issue, σ.3 [διαθέσιμο] : http://publications.europa.eu/resource/cellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

²⁵⁷ Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare, and what can be done about it*, Santa Monica, California, RAND Corporation σ. 7

²⁵⁸ Anderson Jon Joel (2015), Hybrid operations : Lessons from the past, E.U. Institute for Security Studies, Brief Issue, σ.3 [διαθέσιμο] : http://publications.europa.eu/resource/cellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

²⁵⁹ Thiele D. Ralph (2015), Crisis in Ukraine-The emergence of Hybrid War, *ISPSW Strategy Series : Focus on Defense and International Security*, No. 347, σ. 10

3.2.Επιδιωκόμενοι σκοποί μέσω του υβριδικού πολέμου

Οι σοβιετικές ιδέες, αναπροσαρμοσμένες στα δεδομένα του 21^{ου} αιώνα και ενταγμένες στο σύγχρονο πλαίσιο του πολέμου, εφαρμόστηκαν επιτυχώς στην κριμαϊκή χερσόνησο. Η Ρωσία λοιπόν, εφήρμοσε μία λεπτή προσέγγιση στην περίπτωση της Κριμαίας²⁶⁰, καταφεύγοντας στην άσκηση του υβριδικού πολέμου προκειμένου να αποσπάσει μια γεωγραφική περιοχή χωρίς άμεση εμπλοκή συμβατικών στρατιωτικών μέσων. Κατ' αυτό τον τρόπο, μπόρεσε να αποφύγει το κόστος εμπλοκής και να κάνει οικονομία δυνάμεων. Επομένως, δια του υβριδικού πολέμου αξιοποίησε άλλα μέσα, αντί να διεξάγει για παράδειγμα, οικονομικά επιζήμιες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επίσης, στον υβριδικό πόλεμο δεν υπάρχει σαφής διάκριση της κατάστασης ειρήνης και πολέμου, ούτε σαφήνεια ως προς τα εφαρμοσμένα μέσα και τους δράστες. Η Ρωσία λοιπόν, κατάφερε να δημιουργήσει προσχήματα, τα οποία της επέτρεψαν την ανενόχλητη θα έλεγε κανείς, δράση. Χαρακτηριστικά, μπόρεσε να 'καλύψει' αυτό που θα γινόταν στη Κριμαία πίσω από άλλα γεγονότα, όπως ήταν η διεξαγωγή των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Σότσι, όπου η τυχόν στρατιωτική εμπλοκή της Δύσης σε άλλα γεγονότα κρίσης την περίοδο αυτή, θεωρείτο απίθανη²⁶¹. Τέλος, μέσω του υβριδικού πολέμου, η Ρωσία κατάφερε να επηρεάσει την υφιστάμενη διεθνή τάξη και να ασκήσει επιρροή σε άλλες πολιτικές της Δύσης²⁶². Είναι γεγονός πλέον, ότι υπάρχει φόβος ότι η Ρωσία δια του υβριδικού πολέμου, μετά το δημοψήφισμα της Κριμαίας και της επέκτασης των γεγονότων στην Ανατολική Ουκρανία, θα αρχίσει να διευρύνεται και στις Βαλτικές χώρες. Έχει προκληθεί πλέον η ανησυχία ενός νέου υβριδικού πολέμου²⁶³. Συνεπώς, σκοπίμως εφαρμόστηκε αυτού του τύπου ο πόλεμος, και όπως αποδείχθηκε στην Κριμαία, ήταν και επιτυχής.

Ένας από τους κύριους στόχους του Ρώσου Προέδρου ήταν η συνέχιση της κυβέρνησής του και η διατήρηση της εσωτερικής ενοποίησης. Από το 2009 σημειώθηκε στο εσωτερικό της Ρωσίας μία οικονομική και κοινωνική επιδείνωση, με αποτέλεσμα το 2012 να πυροδοτηθούν αντιδράσεις από την μεσαία αστική τάξη. Ήδη

²⁶⁰Lanoszka Alexander (2016), Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe, *International Affairs*, Vol. 92(, Issue : 1, σ. 175

²⁶¹ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 174

²⁶² Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare, and what can be done about it*, Santa Monica, California, RAND Corporation σ. 2-3

²⁶³Kudors Andis (2-15), Hybrid War- A new security challenge for Europe, Latvia, Riga, *Background Notes*

από τα τέλη του 2011, ξεκίνησαν διαδηλώσεις τόσο στη Μόσχα όσο και στην Αγία Πετρούπολη, οι οποίες συνεχίστηκαν και κατά την διάρκεια του επόμενου έτους. Οι διαμαρτυρόμενοι διεκδικούσαν ελευθερίες και αντιμετώπιση της διαφθοράς. Το αποτέλεσμα ήταν η αντιπολίτευση να γίνεται πιο δημοφιλής ενώ τα ποσοστά του Putin να πέφτουν²⁶⁴. Αυτού του είδους λοιπόν η εσωτερική κατάσταση, συνιστούσε απειλή για την συνέχιση της κυβέρνησης του. Παρά την διατήρηση του τίτλου του στις εκλογές του 2012, στα μέσα του 2013 η δημοφιλία του είχε πέσει κάτω από το 45%.²⁶⁵ Επομένως, το να χάσει η Ρωσία την επιρροή της επί της Ουκρανίας θα έπληττε περαιτέρω την εικόνα του Putin. Παρουσιάζοντας όμως τον εαυτό του ως προασπιστή των παραδοσιακών ρωσικών αξιών, μέσω της παροχής βοήθειας στους συμπατριώτες του στην Κριμαία, θα μπορούσε να διασφαλίσει την στήριξη που επιζητούσε. Επειδή η Ουκρανία έχει κεντρική θέση στο αφήγημα αναφορικά με το ρωσικό έθνος και τον ανατολικό ορθόδοξο πολιτισμό, το να μην ασκεί πλέον επιρροή επί της Ουκρανίας θα απειλούσε την πολιτική έκκληση του στις δημογραφικές θέσεις της “άλλης Ρωσίας”. Άλλωστε ο στόχος της Ρωσίας ήταν να διατηρηθεί η στήριξη από τους ρωσόφωνους πολίτες πέραν των ρωσικών συνόρων (“άλλη Ρωσία”), προκειμένου να επιτευχθεί το όραμα της “νέας Ρωσίας” (Новая Россия)²⁶⁶. Επομένως, μέσω της προσάρτησης της Κριμαίας ο Putin επιδίωξε, και εν τέλει κατάφερε, να εξουδετερώσει την όποια πιθανότητα εγχώριας κρίσης της νομιμότητας της κυβέρνησής του²⁶⁷. Επιπροσθέτως, η προσάρτηση της Κριμαίας, θα μπορούσε να διαφυλάξει την ίδια την Ρωσία από μία τυχόν διεξαγωγή λαϊκίστικης επανάστασης λόγω των αυταρχικών κανόνων της Ρωσίας²⁶⁸. Άλλωστε είναι γνωστή η αποστροφή του Ρώσου Προέδρου ως προς τέτοιου είδους κινητοποιήσεις, καθ’ ότι θεωρεί ότι παρακινούνται από την Δύση και συνιστούν απειλή για την ρωσική κυριαρχία, όπως ήταν η πορτοκαλί επανάσταση.

²⁶⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 37

²⁶⁵ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 116

²⁶⁶ McDermott Roger (17/10/2014), *Myth and Reality-A Net assessment of Russia’s Hybrid warfare, Strategy since the start of 2014 (Part One)*, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, Issue : 184, [διαθέσιμο]: www.jamestown.gr

²⁶⁷ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 37, Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 116-117

²⁶⁸ Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1289

Επόμενος στόχος του Ρώσου Προέδρου ήταν να αποτρέψει την συνεργασία της Ουκρανίας με το NATO και την Ε.Ε. και τυχόν έξοδο της από την δική της σφαίρα επιρροής. Η προσάρτηση της Κριμαίας όμως, θα έλυne αυτό το πρόβλημα. Το απότοκο της πορτοκαλί επανάστασης, ήταν να ανέλθει στην κυβέρνηση της Ουκρανίας ο Victor Yushchenko το 2005, ο οποίος ακολουθούσε μία ξεκάθαρη φιλο-δυτική πολιτική, κάνοντας σαφή την επιθυμία της Ουκρανίας να ενταχθεί στο NATO. Μάλιστα, από το 2005 είχαν ξεκινήσει οι προπαρασκευαστικές διαδικασίες ένταξης της Ουκρανίας, καθώς το NATO της παραχώρησε status Εντατικοποιημένου Διαλόγου. Ωστόσο, η πρόθεση συνεργασίας με το NATO, φάνηκε να μην είναι σύμφωνη με την πλειοψηφία του λαού, ιδίως στην Κριμαία. Χαρακτηριστικά, το 2006 διεξήχθη ένα άτυπο δημοψήφισμα στην Κριμαία περί ένταξης ή όχι στο NATO και το 98% τάχθηκε κατά. Αντίστοιχα στη Σεβαστούπολη στο πλαίσιο μιας δημοσκόπησης που έγινε τον Μάρτιο του 2007, το 99% του πληθυσμού εξέφρασε εναντίωση στο σενάριο ένταξης της Ουκρανίας στο NATO. Την περίοδο του 2006 είχαν ξεσπάσει διαμαρτυρίες σε πόλεις γύρω από την Κριμαία υπό το σύνθημα ‘εδάφη ελεύθερα από το NATO’, εξ αφορμής των διαφόρων ασκήσεων που πραγματοποιούνταν στο έδαφος της Κριμαίας και της δυτικής Ουκρανίας, από κράτη-μέλη του NATO μέσω της Εταιρικής Σχέσης Ειρήνης. Παρόλο αυτά, η κυβέρνηση Yushchenko-Timoshenko συνέχισε την αντι-ρωσική πολιτική, έως τις προεδρικές εκλογές του 2010 όταν και το πολιτικό προσκήνιο άλλαξε τελείως²⁶⁹.

Η θέση της Ρωσίας σε όλη αυτή την υφιστάμενη κατάσταση ήταν να παρέχει στήριξη, κυρίως οικονομική, σε όλα αυτά τα αποσχιστικά κινήματα που ανέκυψαν από την δεκαετία του 2000 και έπειτα. Την δεκαετία του 90’ λόγω την κάκιστης οικονομικής της κατάστασης, δεν μπόρεσε να βοηθήσει τις τότε αποσχιστικές κινήσεις. Ωστόσο, μετά την εκλογή του Putin και την αυξημένη ισχύ της Ρωσίας από το 2001 και έπειτα, η Ρωσία μπόρεσε να στηρίξει όλες αυτές τις κινητοποιήσεις. Για παράδειγμα, το 2001 είχε ξεκινήσει να δρα στη Κριμαία η Ένωση των Ορθόδοξων κατοίκων της Κριμαίας, με στόχο την προστασία της Ορθόδοξης Ρωσικής Εκκλησίας στην Κριμαία, στην Ρωσία και στην Ουκρανία. Η οργάνωση αυτή, διατεινόταν ότι η Κριμαία συνιστά την κοιτίδα της Ορθόδοξης Εκκλησίας και ότι έχουν κοινή πίστη με τους Ρώσους πολίτες της Μόσχας. Μία άλλη φιλο-ρωσική οργάνωση ήταν η επονομαζόμενη Ρωσική Κινητοποίηση της Κριμαίας η οποία δρούσε στην

²⁶⁹Mizrokhi Elena (2009), *Russian separatism in Crimea and NATO : Ukraine’s bog hope, Russia’s grand gamble*, Laval University, σ. 12-13

Συμφερούπολη, προκειμένου να προασπίσει τα δικαιώματα των Ρώσων πολιτών της Κριμαίας και οποιουδήποτε άλλου αυτοαποκαλείτο ως Ρώσος²⁷⁰. Υπήρχαν γενικότερα διάφορες τέτοιες οργανώσεις, οι οποίες είναι σαφές ότι χωρίς υποστήριξη από μία ισχυρή οντότητα, δεν θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και να δραστηριοποιηθούν. Επιπροσθέτως, το 2008 μετά τον πόλεμο της Γεωργίας, ο τότε Ρώσος Πρόεδρος Medvedev κατηγόρησε ευθέως την Ουκρανία ότι παρείχε στήριξη στους φιλο-δυτικούς υποστηρικτές της κυβέρνησης Saakachvili προμηθευόντάς τους όπλα. Μάλιστα είχε αναφέρει ότι «πολίτες και Ρώσοι *peacekeepers* σκοτώθηκαν από Ουκρανικά όπλα». ²⁷¹ Επίσης, κατηγόρησε την Ουκρανική κυβέρνηση περί συνωμοσίας με την Ε.Ε. αναφορικά με το εμπόριο φυσικού αερίου καθώς παρεμπόδιζαν τις δραστηριότητες του ρωσικού στόλου στη Μαύρη Θάλασσα. Εξαπέλυσε κατηγορίες ότι η Ουκρανία καταστέλλει την χρήση της ρωσικής γλώσσας και ότι εν ολίγοις «φιλοδοξεί να ενταχθεί στο NATO, παραποιώντας την ιστορία»²⁷². Τέλος, η θέση της Ρωσίας ήταν η δυσaráσκειά της με τη Ουκρανική κυβέρνηση και όχι με τον ουκρανικό λαό, τους οποίους θεωρεί και αδέρφια²⁷³. Αυτή η σκόπιμη ανοιχτή επίθεση, σε συνδυασμό με τις λαϊκές κινητοποιήσεις περί αντι-δυτικής πολιτικής, είχαν εν τέλει θετικό πρόσημο για την Ρωσία, καθώς στις εκλογές του 2010 η νέα κυβέρνηση ήταν άκρως φιλο-ρωσική, κάτι που σηματοδοτούσε ότι η Ουκρανία θα συνεχίσει να αποτελεί ένα ανάχωμα μεταξύ της Ρωσίας και του NATO.

Θα έλεγε λοιπόν κανείς, ότι στην νίκη του Victor Yanukovych επί της Yulia Timoshenko στις εκλογές του 2010 η Ρωσία συνέβαλλε σημαντικά, με ‘‘διακριτικό’’ τρόπο. Ο νέος Ουκρανός Πρόεδρος, σχημάτισε κυβέρνηση πλειοψηφίας, κυρίως με ρωσικά εθνικιστικά κόμματα, με βάσεις εξουσίας στο ανατολικό τμήμα της Ουκρανίας²⁷⁴. Πλέον η Ρωσία είχε καθησυχαστεί μιας και ο νέος Ουκρανός Πρόεδρος συνιστούσε πολιτικό της σύμμαχο, κάτι που σήμαινε πως ο οποιοσδήποτε προσανατολισμός προς το NATO θα πάγωνε. Το προσκήνιο όμως σύντομα θα

²⁷⁰ Mizrokhi Elena (2009), *Russian separatism in Crimea and NATO : Ukraine’s bog hope, Russia’s grand gamble*, Laval University, σ. 14-17

²⁷¹ McDermott Roger (17/10/2014), *Myth and Reality-A Net assessment of Russia’s Hybrid warfare, Strategy since the start of 2014 (Part One)*, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, Issue : 184, [διαθέσιμο]: www.jamestown.gr

²⁷² McDermott Roger (17/10/2014), *Myth and Reality-A Net assessment of Russia’s Hybrid warfare, Strategy since the start of 2014 (Part One)*, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, Issue : 184, [διαθέσιμο]: www.jamestown.gr

²⁷³ Ibid

²⁷⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 23-24

άλλαζε, και ο Yanukovych λίγα χρόνια μετά την εκλογή του θα φυγαδευόταν στη Ρωσία κακίη κακώς. Λίγο μετά την εκλογή του, σε αντίθεση με τον προκάτοχό του, ο Yanukovych επέκτεινε την μίσθωση του στόλου στη Σεβαστούπολη για άλλα 25 χρόνια. Ενώ λοιπόν ο Yushchenko είχε δηλώσει ξεκάθαρα ότι μετά την λήξη της συμφωνίας το 2017 δεν θα επέλθει νέα συμφωνία, ο νέος Πρόεδρος όχι μόνο την ανανέωσε αλλά ορίστηκε και ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, έως το 2042. Το κέρδος της Ουκρανίας θα ήταν η επιδότηση ρωσικού αερίου²⁷⁵. Η πολιτική του όμως ήταν να μην δηλώνει ξεκάθαρα την απροθυμία συνεργασίας με την Ε.Ε. Ενώ για παράδειγμα, πολλοί θεωρούσαν ότι η συνέχιση της παραμονής του ρωσικού στόλου στη Σεβαστούπολη αποτελεί απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, ο ίδιος διατεινόταν ότι «η συμφωνία αυτή, συνιστά ένα ουσιαστικό μέρος της στρατηγικής του για περαιτέρω ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην Ε.Ε.»²⁷⁶. Την στιγμή λοιπόν που διατεινόταν την επιδίωξη συνεργασίας με την Δύση, επιδίωκε παράλληλα την προώθηση της ρωσικής γλώσσας ως μία από τις επίσημες γλώσσες της Ουκρανίας. Ο ίδιος υποστήριζε ότι κάτι τέτοιο θα διευκόλυne την επίλυση διαφόρων προβλημάτων, όπως στα σχολεία λόγω χάρη. Για αυτό το 2012 για παράδειγμα, πέρασε νόμο σύμφωνα με τον οποίο όποια γλώσσα ομιλείται τουλάχιστον από το 10% του πληθυσμού της περιοχής, θα κηρύσσεται ως επίσημη εντός αυτής της τοπικής περιοχής. Ο νόμος αυτός βέβαια καταργήθηκε μετά την φυγή του, καθώς θεωρήθηκε ότι αποτελούσε μία περαιτέρω ένωση της Ουκρανίας με την Ρωσία²⁷⁷, η οποία πλέον ήταν ανεπιθύμητη. Ήταν σαφές λοιπόν, ότι η νέα κυβέρνηση εξυπηρετούσε στο έπακρον τα ρωσικά συμφέροντα, καθώς η Ουκρανία συνέχισε να παραμένει στη ρωσική σφαίρα επιρροής. Η κορωνίδα της φιλο-ρωσικής πολιτικής του Yanukovych και αυτή που θα σηματοδοτούσε την εκκίνηση του ρωσικού υβριδικού πολέμου, ήταν η απόρριψη της υπογραφής της συμφωνίας με την Ε.Ε. και η σύναψη συμφωνίας με την Ρωσία. Τον Νοέμβριο του 2013, ο Yanukovych απέρριψε την συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., η οποία προέβλεπε μεταξύ άλλων εμπορικές σχέσεις, ελεύθερο εμπόριο, βιομηχανική συνεργασία και εκσυγχρονισμό του ουκρανικού ενεργειακού

²⁷⁵ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 124-125

²⁷⁶ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 27

²⁷⁷ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 27-28

τομέα²⁷⁸. Αντ' αυτού, επέλεξε να συνάψει συμφωνία με την Μόσχα τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, σύμφωνα με την οποία ο Ρώσος Πρόεδρος Vladimir Putin υποσχέθηκε να αγοράσει 15 δισεκατομμύρια δολάρια του ουκρανικού χρέους και να μειώσει στο 1/3 την τιμή του αερίου το οποίο πουλούσε στην Ουκρανία²⁷⁹. Η απόρριψη της συνεργασίας με την Ε.Ε ερμηνεύθηκε από τους φιλο-δυτικούς Ουκρανούς ως απόλυτη υποταγή στη Ρωσία, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν τέτοιου είδους αναταραχές που έφεραν στην μνήμη του Ρώσου Προέδρου ένα γνώσιμο χρώμα... το πορτοκαλί.

Μετά την απόρριψη της ευρωπαϊκής συμφωνίας, ξέσπασαν αναταραχές στην πλατεία ανεξαρτησίας του Κιέβου εν ονόματι Майдан Незалежності. Επρόκειτο ουσιαστικά για φιλο-δυτικά κινήματα, τα οποία μάχονταν υπέρ της στροφής της Ουκρανίας προς την Ε.Ε. Αρχικά, οι διαμαρτυρίες δεν ήταν βίαιες. Μετά όμως από τις βίαιες κυβερνητικές καταστολές, αυξήθηκε αντίστοιχα και η βία στις διαδηλώσεις και άρχισαν να επεκτείνονται σε όλο το Κίεβο. Αυτή λοιπόν η φιλο-δυτική κινητοποίηση ονομάστηκε ‘‘Euromaidan’’²⁸⁰. Συνεπώς, «το *Euromaidan* ήταν μία αυθόρμητη εξέγερση στα τέλη του 2013 ως αντίδραση στην απόφαση του Προέδρου Yanukovich να εγκαταλείψει την ανάπτυξη των σχέσεων με την Ε.Ε. προκειμένου να ισχυροποιήσει τους δεσμούς με την Μόσχα»²⁸¹. Τα επεισόδια πλέον είχαν βγει εκτός ορίων και στα τέλη Φεβρουαρίου η κατάσταση στην Ουκρανία θύμιζε εμπόλεμη ζώνη. Χαρακτηριστικά, μεταξύ 18 και 20 Φεβρουαρίου σημειώθηκαν 67 θάνατοι²⁸². Εν τέλει, στις 22 Φεβρουαρίου ο Yanukovich ‘‘εξαφανίστηκε’’ από το Κίεβο²⁸³. Τότε, προσωρινός Πρόεδρος ορίστηκε ο Oleksandr Turchynov και ως προσωρινός πρωθυπουργός ο Arseniy Yatsenyuk. Στις 25 Μαΐου του 2014, το κοινοβούλιο όρισε την διεξαγωγή προεδρικών εκλογών, στις οποίες αναδείχθηκε νικητής ο Petro Porochenko ο οποίος τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ της Ε.Ε., υπογράφοντας συμφωνία

²⁷⁸Wood A. Elizabeth, Pomeranz E. William, Merry E. Wayne, Trudolyubov Maxim, *Roots of Russia's war in Ukraine*, MIT Center for International Studies, [διαθέσιμο]: www.cis.mit.edu

²⁷⁹Seth B. Neville (2015), *Russia and hybrid warfare: Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, California, Naval postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 65-66

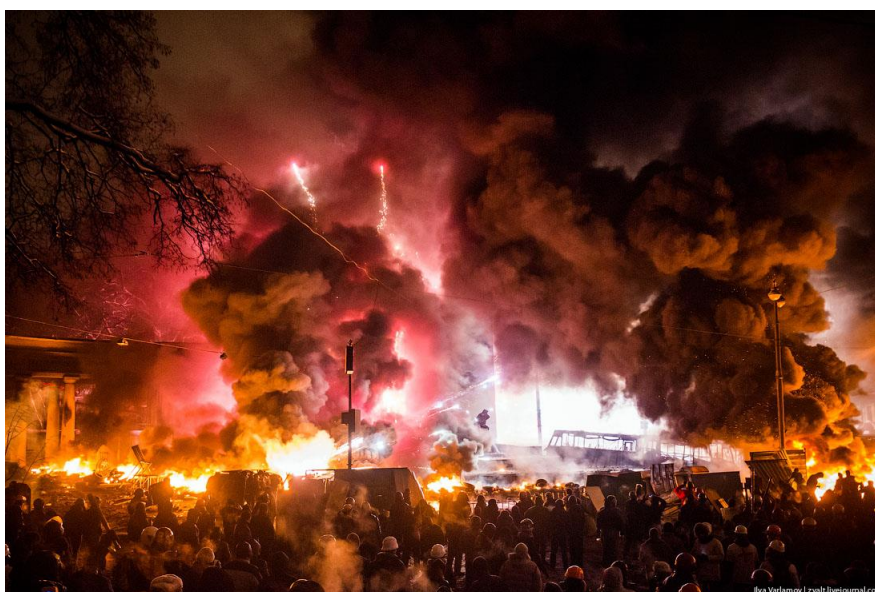
²⁸⁰Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 28-29

²⁸¹Ibid, σ. 25

²⁸²Ibid, σ. 30

²⁸³Seth B. Neville (2015), *Russia and hybrid warfare: Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, California, Naval postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 66

σύνδεσης στις 27 Ιουνίου το 2014²⁸⁴. Πώς τα γεγονότα αυτά συνδέονται με την προσάρτηση της Κριμαίας; Ουσιαστικά όλα αυτά αποτέλεσαν το προπαρασκευαστικό στάδιο της προσάρτησης. Ο Putin αντικρίζοντας όλο αυτό το κύμα εναντίωσης κατά της Ρωσίας με αποκορύφωμα την ανατροπή του ρωσό-φίλου Yanukovich, η διεξαγωγή ενός πολέμου δια της υβριδικής οδού ήταν ήδη αποφασισμένος.

285

Euromaidan in Kiev

3.3. Το χρονικό του πολέμου και τα εφαρμοσμένα μέσα

Η Ρωσία, ήδη από το 2013 είχε υιοθετήσει ένα Δόγμα (Δόγμα Gerasimov), το οποίο αποδεχόταν την θεωρία του Πολέμου Νέας Γενιάς, σύμφωνα με το οποίο μετατοπίζεται το κέντρο βάρους της σύγκρουσης από το επιχειρησιακό επίπεδο, όπου καίριο ρόλο διαδραματίζουν οι συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις, προς την ευρύτερη στρατηγική σφαίρα όπου η ένταξη του στρατηγικού σχεδιασμού και ο συγκερασμός των μη στρατιωτικών κρατικών εργαλείων καθίσταντο ως κρίσιμος παράγοντας²⁸⁶. Μέσω του συντονισμού λοιπόν των μη στρατιωτικών μέσων κατάφερε να προκαλέσει θολούρα στο πεδίο της μάχης και να δημιουργήσει

²⁸⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 30

²⁸⁵ www.sharenavigator.com

²⁸⁶ Balasevicius Tony (2017), Looking for Little Green Men Understanding Russia's Employment of Hybrid Warfare, *Canadian Military Journal*, Vol. 17. No. 3, σ. 26

επιτυχημένα «ένα πεδίο μάχης εντός των πεδίων μαχών»²⁸⁷. Η στρατηγική αυτή, ανταποκρίνεται επ' ακριβώς στην θολούρα που διακρίνει τον υβριδικό πόλεμο, καθώς δεν υπάρχει σαφής διάκριση, αλλά αντιθέτως προκαλείται μία σκόπιμη ασάφεια. Ο Hoffman ορίζει ότι «η θολούρα των μέσων του πολέμου, η θολούρα στο ποιος πολεμάει και ποιες τεχνολογίες ασκούνται, παράγει ένα ευρύ φάσμα ποικιλίας και πολυπλοκότητας, το οποίο ονομάζεται Υβριδικός Πόλεμος»²⁸⁸. Η Ρωσία λοιπόν, εφήρμοσε έναν συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μέσων και τακτικών, περιλαμβάνοντας εργαλεία όπως ο οικονομικός εξαναγκασμός, η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση, η κινητοποίηση του τοπικού πληθυσμού, η δράση παραστρατιωτικών οργανώσεων, όλα αυτά σε συνδυασμό με τις εκσυγχρονισμένες, πια, στρατιωτικές της δυνάμεις. Σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, με εξαιρετικό προσχεδιασμό υπό τον μανδύα των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων, η Ρωσία έπιασε τόσο την ίδια την Ουκρανία όσο και την Διεθνή Κοινότητα εξαπίνης. Το χαρακτηριστικό λοιπόν της ρωσικής δράσης στο ουκρανικό έδαφος ήταν η συστηματική χρήση ποικίλων μέσων, τα οποία συνδυαστικά κατάφεραν να υποβαθμίσουν και να εξασθενίσουν τον αντίπαλο, χωρίς όμως να διεξαχθεί ένοπλη στρατιωτική σύγκρουση με την φανερή εμπλοκή της Ρωσίας²⁸⁹.

Το προπαρασκευαστικό στάδιο του υβριδικού πολέμου ουσιαστικά, εκκίνησε από τις 21 Νοεμβρίου του 2013 με το ξέσπασμα του φιλο-δυτικού κινήματος Euromaidan. Παρά το γεγονός ότι ξεκίνησε υπό την μορφή ήρεμων διαδηλώσεων, τον Φεβρουάριο η σύγκρουση μεταξύ των διαμαρτυρόμενων και των κυβερνητικών δυνάμεων καταστολής κλιμακώθηκε, με αποτέλεσμα ο Yanukovich στις 22 Φεβρουαρίου του 2014 να ανατραπεί και το ουκρανικό έδαφος να έχει πλέον μετατραπεί σε συγκρουσιακή κατάσταση. Η Ρωσία λοιπόν σε όλα αυτά δεν έμεινε απλώς θεατής, καθώς ήδη είχε αρχίσει να εφαρμόζει τα υβριδικά της εργαλεία. Κατά την χρονική αυτή περίοδο των επεισοδίων, στα τέλη του Φεβρουαρίου και συγκεκριμένα στις 26 του μηνός, ο Ρώσος Πρόεδρος αποφασίζει την διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων ετοιμότητας σε όλο το μήκος των Ρωσο-Ουκρανικών συνόρων, με την συμμετοχή

²⁸⁷ Balasevicius Tony (2017), Looking for Little Green Men Understanding Russia's Employment of Hybrid Warfare, *Canadian Military Journal*, Vol. 17. No. 3, σ. 25

²⁸⁸ Miller Michael (17/2/2015), *Hybrid warfare : preparing for future conflict*, Air War College, Air University, σ. 7

²⁸⁹ Thiele D. Ralph, The new colour of war-Hybrid Warfare and Partnership, *ISPSW Strategy Series Focus on Defense and International Security*, σ. 8

πάνω από 150.000 στρατιωτών²⁹⁰. Η Ρωσία χρησιμοποίησε τις στρατιωτικές αυτές ασκήσεις κατά έναν υβριδικό τρόπο δημιουργώντας μία κάλυψη προκειμένου να αποκρύψει περαιτέρω στρατιωτικές της κινήσεις στην Κριμαία, ενώ παράλληλα έστειλε ένα σαφές μήνυμα στο Κίεβο ότι η Ρωσία βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας να απαντήσει σε οποιαδήποτε κίνηση. Η ίδια ανέκτησε τον έλεγχο των δυνάμεων στην Κριμαία, αποπροσανατολίζοντας και αποσταθεροποιώντας ουσιαστικά την εσωτερική κατάσταση του Κιέβου²⁹¹. Αυτό που γινόταν επί της ουσίας ήταν ότι, «*οι Ρώσοι στρατιώτες κινητοποιήθηκαν πολλοί γρήγορα σε μεγάλο αριθμητικό ποσοστό προκειμένου να διεξάγουν τις ασκήσεις στα σύνορα με την Ουκρανία. Η στάση των δυνάμεων άλλαξε επανειλημμένα, καθώς η Μόσχα επιδίωξε να μεταβάλλει την πίεση που ασκούσε ως προς την Ουκρανία και την Δύση*»²⁹². Η Ρωσία λοιπόν, μέσω της διεξαγωγής της μεγάλης αυτής στρατιωτικής άσκησης επιδίωξε να δημιουργήσει ένα πρόσχημα ώστε να μπορέσει να διεισδύσει τις δυνάμεις της στο εσωτερικό της Κριμαίας. Ξαφνικά, άρχισαν να εμφανίζονται στην Κριμαία ‘‘μικρά πράσινα ανθρωπάκια’’, τα οποία άρχισαν να καταλαμβάνουν κτιριακές εγκαταστάσεις.

Την χρονική αυτή περίοδο, όταν ο Yanukovich εκδιώχθηκε και ορίστηκε νέα προσωρινή κυβέρνηση, ο Sergei Aksyonov, ηγέτης μιας μεγάλης παραστρατιωτικής δύναμης στην Κριμαία, ζήτησε την συνδρομή βοήθειας από την Μόσχα μιας και θεώρησε ότι οι Ρώσοι εθνικιστές της Ουκρανίας κινδυνεύουν. Πλέον στο εσωτερικό της Κριμαίας δραστηριοποιούνταν ομάδες Ρώσων εθνικιστών, οι οποίοι χαρακτήριζαν την ουκρανική κυβέρνηση φασιστική²⁹³. Ο Putin ανταπεξήλθε στο ‘‘κάλεσμα’’ μιας και η δράση όλων αυτών των τοπικών παραστρατιωτικών οργανώσεων που μάχονταν υπέρ της Ρωσίας, ενισχύθηκε με την παρουσία ένοπλων στρατιωτών οι οποίοι όμως δεν έφεραν κανένα εθνόσημο και δεν ήταν ορατή η ταυτότητα προέλευσής τους. Το ποια ήταν όμως στην πραγματικότητα, ήταν πασιφανές. Στις 2 Μαρτίου του 2014 στην Κριμαία βρίσκονταν πλέον στρατιώτες, οι οποίοι δεν έφεραν διακριτικό και ήταν, σύμφωνα με τους Ουκρανούς, τα ‘‘μικρά

²⁹⁰ Barfer Nicholas (2017), *A warning from the Crimea : hybrid warfare and the challenge for the ADF*, *Australian Defence Force*, No. 201, σ. 13

²⁹¹ Seth B. Neville (2015), *Russia and hybrid warfare: Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, California, Naval postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 66

²⁹² Ibid, σ. 66

²⁹³ Fort Bragg, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 31

πράσινα ανθρωπάκια’’. Η δράση τους ήταν καίριας σημασίας, καθώς άρχισαν να καταλαμβάνουν σημαντικά κτίρια, περιλαμβάνοντας στρατώνες και δημαρχεία. Την χρονική λοιπόν εκείνη στιγμή οι πρέσβεις των κρατών-μελών του NATO στις Βρυξέλλες, αναρωτιόντουσαν, εύλογα θα έλεγε κανείς, «Ποίοι είναι αυτοί οι πράσινοι άνδρες που δημιουργούν οδοφράγματα στη χερσόνησο της Κριμαίας; Τι συμβαίνει με τις ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις; Τί συμβαίνει στη Κριμαία;»²⁹⁴. Αυτό που συνέβαινε στην Κριμαία ήταν σαφές: Η Ρωσία διεξήγαγε έναν υβριδικό πόλεμο, μέσω της κινητοποίησης τοπικών παραστρατιωτικών οργανώσεων σε συνδυασμό με άτακτες, άρτια εξοπλισμένες δυνάμεις. Ενώ λοιπόν η Ρωσία υποστήριζε ότι επρόκειτο για ομάδες αυτοάμυνας φιλορωσικές, στην πραγματικότητα επρόκειτο για άρτια εξοπλισμένο στρατό υπό την ονομασία Spetsnaz (Спецназ)²⁹⁵. Συγκεκριμένα, οι δυνάμεις αυτές έδρασαν στην Κριμαία, έχοντας καλυμμένα τα πρόσωπά τους και χωρίς να φέρουν διακριτικό που να φανερώνει σε ποια μονάδα υπάγονται²⁹⁶. Χρησιμοποιώντας τις στρατιωτικές δυνάμεις κατ’ αυτό τον τρόπο, δεν μπόρεσε να κατηγορηθεί, θεωρητικά, για στρατιωτική επέμβαση. Μέσω της εφαρμογής της συγκεκριμένης αυτής δράσης, η Ρωσία ποτέ δεν κήρυξε επίσημα τον πόλεμο ούτε εξέφρασε πρόθεση προσάρτησης της χερσονήσου. Ωστόσο εντός σύντομου χρονικού διαστήματος, άρτια εξοπλισμένες δυνάμεις κατέλαβαν σημαντικά σημεία της χερσονήσου διευκολύνοντας την δράση των άτακτων και παραστρατιωτικών οργανώσεων. Η τακτική διεξαγωγής μυστικών-κρυφών ενεργειών, υπάγονται στην παραδοσιακή ρωσική στρατηγική maskirovka (маскировка), σύμφωνα με την οποία παραπλανάται ο εχθρός αναφορικά με την παρουσία και την διάθεση στρατιωτικών δυνάμεων και επιδιωκόμενων στόχων. Η Ρωσία κατάφερε λοιπόν μέσω της παραπλάνησης και της συγκεκριμένης δράσης, να επιταχύνει τις ενέργειες προσάρτησης της Κριμαίας²⁹⁷. Εν τέλει, κατάφεραν να καταλάβουν κτιριακές εγκαταστάσεις, ώσπου σε ένα κτίριο κατέβασαν την ουκρανική σημαία και ανύψωσαν την ρωσική. Ποτέ δεν επιβεβαίωσαν την ρωσική τους ταυτότητα, μιας και αυτοπροσδιορίζονταν ως «δύναμη αυτοάμυνας του ρωσόφωνου πληθυσμού της

²⁹⁴ Ralph D. Thiele, *Crisis in Ukraine-The emergence of Hybrid war*, ISPSW Strategy Series Focus on Defense and International Security, No. 347, May 2015, σ. 2

²⁹⁵ Nicholas Barfer, *A warning from the Crimea hybrid warfare and the challenge for the ADF*, Australian Army, σ. 13

²⁹⁶ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 43

²⁹⁷ Bruusgaard Ven Kristin (2014), *Crimea and Russia’s Strategic Overhaul, Challenges in Russia and Afghanistan, Parameters*, Vol. 44, Issue. 3, σ. 83-83

Κριμαίας»²⁹⁸. Εν τις πράγμασι όμως, επρόκειτο για στρατιωτικές δυνάμεις οι οποίες, δρούσαν υποστηρικτικά και καλυπτικά στις δράσεις τοπικών παραστρατιωτικών οργανώσεων, κάτι που φανερώνει ότι χρησιμοποιήθηκαν κατά έναν υβριδικό τρόπο. Η Ρωσία λοιπόν, έχοντας στην διάθεσή της ανανεωμένες στρατιωτικές δυνάμεις, ειδικά μετά τις αναπροσαρμογές του 2008, μπόρεσε να τις αξιοποιήσει ουσιαστικά ως υβριδικά εργαλεία.

«γελούν, αστειεύονται και παίζουν με τα παιδιά: Βαριά οπλισμένοι άνδρες, καμουφλαρισμένοι χωρίς διακριτικά, προσπαθούν να έρθουν όχι ως ληστές αλλά ως προστάτες..[..]. Φαίνεται να λειτουργεί»²⁹⁹

Στην Κριμαία, κατά την διάρκεια των γεγονότων και όταν η Ρωσία πλέον ανενόχλητη κινούσε τα ηνία, δεν ενεπλάκησαν στρατιωτικές δυνάμεις ορατές, οι οποίες δια της βίας προσάρτησαν την Κριμαία. Για αυτό άλλωστε, θεωρείτο ότι η Ρωσία διεξήγαγε έναν επιτυχημένο υβριδικό πόλεμο. Στο ουκρανικό έδαφος και ειδικότερα στην Κριμαία, πέρα από τα “μικρά πράσινα ανθρωπάκια, άγνωστης ταυτότητας”, δρούσαν και πληρεξούσιοι-εντολοδόχοι. Στην θεωρία του υβριδικού πολέμου, είχε επεξηγηθεί ότι στο πλαίσιο του πολέμου προκαλείται μία σκόπιμη ασάφεια σε τέτοιο βαθμό όπου δεν είναι ορατές οι δυνάμεις και τα μέσα. Μάλιστα τα πράγματα περιπλέκονται όταν η οντότητα που διεξάγει τον πόλεμο δρα μέσω τρίτων όπως για παράδειγμα πληρεξουσίων-εντολοδόχων. Στην περίπτωση της Ρωσίας, θεωρείτο ότι εφαρμόσθηκε η τακτική αυτή, μιας και η ίδια χρηματοδότησε, εξόπλισε και εκπαίδευσε διάφορες ομάδες, οι οποίες δραστηριοποιήθηκαν στο ουκρανικό έδαφος εν ονόματι των ρωσικών εθνικών συμφερόντων.

²⁹⁸ Abdullah Atay(2016), *Strategic utility of the Russian Spetsnaz*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun, σ. 61

²⁹⁹ Goncharenko Roman (24/4/2014), Charm offensive by little green men in Ukraine, *D.W. Made for Minds*, [διαθέσιμο] : www.dw.com

Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας άτακτης δύναμης (irregular force), είναι ο Ρωσικός Ορθόδοξος Στρατός, ο οποίος έδρασε κυρίως στο Donetsk, στην Ανατολική Ουκρανία. Η δράση του παρακινείται από την χριστιανική πίστη και ειδικότερα από την πίστη για την Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, καθώς και από μία αίσθηση εθνικισμού και εναντίωσης κατά της Δύσης, λόγω της καταπίεσης που ασκεί. Σύμφωνα με μαρτυρίες, τα ίδια τα μέλη έχουν δηλώσει ότι κάποιοι από τους ηγέτες τους είναι Ρώσοι³⁰⁰. Ένας από τους βασικούς ηγέτες της παραστρατιωτικής αυτής οργάνωσης, με αποφασιστική συμβολή τόσο στην Κριμαία όσο και αργότερα στο πόλεμο του Donbas, ονομάζεται Igor Girkin. Επρόκειτο για έναν Ρώσο πολίτη, ο οποίος δρούσε ως πράκτορας, οργανώνοντας εθελοντικές δυνάμεις πολιτοφυλακών που βασιζόνταν στη ρωσική στρατιωτική εμπειρία και στην προθυμία ρωσόφιλων Ουκρανών να ενταχθούν στις ομάδες αυτές και να δράσουν για τα συμφέροντα της Ρωσίας. Σύμφωνα με την ουκρανική υπηρεσία πληροφοριών, επρόκειτο για ένα πρόσωπο το οποίο βρισκόταν υπό την άμεση εξουσία της Ρωσίας, και το οποίο εξασφάλιζε στήριξη από την Μόσχα κυρίως μέσω της παροχής όπλων³⁰¹. Μάλιστα είχε κατηγορηθεί για την εμπλοκή του στην πτώση του αεροπλάνου Malaysian Airlines Flight 17³⁰².

Σημαντική ήταν επίσης και η δράση της ομάδας μοτοσικλετιστών εν ονόματι ‘Λύκοι της Νύχτας’ (Ночные Волки), οι οποίοι διακατέχονται από αντιαμερικανικό πνεύμα και υποστηρίζουν τον Putin. Η ακριβής τους δράση δεν είναι σαφής, ωστόσο θεωρείται ότι δρουν για να εκφοβίσουν τον πληθυσμό και ότι συμβάλλουν στην διεξαγωγή διάφορων υβριδικών δραστηριοτήτων³⁰³. Συγκεκριμένα στην Κριμαία, η δράση τους προσδιορίζεται ως προς την διευκόλυνση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, σύμφωνα με τα μέλη, και ότι επιδιώκουν την στήριξη και την προστασία του λαού της Κριμαίας από την φασιστική κυβέρνηση της Ουκρανίας³⁰⁴.

³⁰⁰ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 43-44

³⁰¹ Ibid, σ. 42-45

³⁰² Ibid, σ. 45

³⁰³ Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare, and what can be done about it*, Santa Monica, California, RAND Corporation, σ. 4

³⁰⁴ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 44

Bar των Λύκων της Νύχτας που βρίσκεται στη Μόσχα (φωτογραφία : 5.12.2017)

Μία ακόμη οργάνωση, είναι αυτή των Κοζάκων οι οποίοι έδρασαν και στην Κριμαία αλλά και στις περιοχές της Ανατολικής Ουκρανίας. Συγκεκριμένα, κατά την διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων στο Σότσι χρησιμοποιήθηκαν στις δυνάμεις ασφαλείας και έχει καταγραφεί μάλιστα να ασκούν βία έναντι των διαδηλωτών. Επίσης, κάποιοι Κοζάκοι, είτε της Ουκρανίας είτε προερχόμενοι από την Ρωσία, χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να υπερασπιστούν την Σεβαστούπολη και να μπλοκάρουν ουκρανικά στρατεύματα στην Κριμαία. Οι Κοζάκοι μαζί με τους Λύκους της Νύχτας παρείχαν φύλαξη σε καίρια κτίρια στη Σεβαστούπολη³⁰⁵. Μέσω αυτών των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δυνάμεων, στις 27 Φεβρουαρίου 2014 καταλήθηκε το Κοινοβούλιο της Κριμαίας. Οι δράστες ποτέ δεν αποκάλυψαν την ταυτότητά τους και αυτοαποκαλούνταν ως δυνάμεις αυτοάμυνας. Μετά την ανενόχλητη κατάληψη των κτιρίων, ο Askyonov διεξήγαγε συνεύλεση, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η εκλογή του ως πρωθυπουργού της Κριμαίας και εν συνεχεία ψήφισε για την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος περί της προσάρτησης της Κριμαίας από την Ρωσία³⁰⁶. Ως πρωθυπουργός ζήτησε βοήθεια από την Ρωσία, νομιμοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οποιαδήποτε ρωσική ενέργεια. Στις 1 Μαρτίου, το

³⁰⁵ Wood A. Elizabeth, Pomeranz E. William, Merry E. Wayne, Trudolyubov Maxim(2016), Roots of Russia's war in Ukraine, MIT Center for International Studies, [διαθέσιμο]: www.cis.mit.edu

³⁰⁶ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 44

Κοινοβούλιο της Ρωσικής Ομοσπονδίας ενέκρινε το αίτημα του Ρώσου Προέδρου για χρήση ένοπλης δύναμης προκειμένου να προασπισθούν τα ρωσικά συμφέροντα³⁰⁷. Πλέον, η προσάρτηση ήταν ζήτημα ημερών! Δύο εβδομάδες περίπου μετά την κατάληψη του κοινοβουλίου, σημειώθηκαν πάνω από 20.000 Ρώσοι στρατιώτες να έχουν καταλάβει την κριμαϊκή χερσόνησο, υποστηριζόμενοι από πολυάριθμες ομάδες πολιτοφυλακών. Παράλληλα, αποκλείστηκε ο Ισθμός του Περεκόν, ο οποίος συνδέει την Κριμαία με την πεδιάδα της Ουκρανίας. Πλέον, ήταν ευδιάκριτη η οργανωμένη δράση των στρατιωτικών δυνάμεων, η οποία περιλάμβανε ναυτικές δυνάμεις, αλεξιπτωτιστές καθώς και την διεξαγωγή ειδικών επιχειρήσεων³⁰⁸. Η Κριμαία κήρυξε ανεξαρτησία και ζήτησε να προσαρτηθεί από την Ρωσία, με την διαδικασία διεξαγωγής δημοψηφίσματος στις 16 Μαρτίου του 2014³⁰⁹. Προκειμένου να είναι επιτυχημένη η έκβαση του πολέμου, η Ρωσία εφήρμοσε μη στρατιωτικά μέσα όπως ήταν για παράδειγμα η προπαγάνδα, η παραπληροφόριση και η άσκηση οικονομικών πιέσεων.

Το χρονικό διάστημα των κινητοποιήσεων του Euromaidan, η Ρωσία ήδη είχε ξεκινήσει έναν άσπογα σχεδιασμένο πληροφοριακό πόλεμο κυρίως μέσω της χρήσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της διεξαγωγής προγραμμάτων κατά του κινήματος. Μάλιστα, στα τέλη Ιανουρίου του 2014 οι διάφορες φιλορωσικές ομάδες που δρούσαν στην Κριμαία έκαιγαν σημαίες της Ε.Ε., εξαπολύοντας πυρά κατά της Αμερικής και της Ευρώπης, ότι φέρουν ευθύνη για την υφιστάμενη κρίση³¹⁰. Ο Ρώσος Πρόεδρος με μαεστρία διαχειρίστηκε τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διεξάγωντας προπαγάνδα κατά της Δύσης και παρέχοντας στήριξη στους συμπατριώτες του στην Ουκρανία που μάχονταν για την προσάρτηση. Απώτερος σκοπός της Ρωσίας ήταν η επίτευξη μίας στρατηγικής επικοινωνίας, μέσω της προπαγάνδας και της παραπληροφόρισης. Πλέον, για την Ρωσία, η οποία ενστερνιζόταν την θεωρία του σύγχρονου πολέμου, η σημασία του ψυχολογικού πολέμου και της διαμόρφωσης της γνώμης και των αντιλήψεων, μέσω του

³⁰⁷ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 56

³⁰⁸ Wood A. Elizabeth, Pomeranz E. William, Merry E. Wayne, Trudolyubov Maxim (2016), *Roots of Russia's war in Ukraine*, MIT Center for International Studies, [διαθέσιμο]: www.cis.mit.edu

³⁰⁹ Dayspring M. Stephen (2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 136-139

³¹⁰ Wood A. Elizabeth, Pomeranz E. William, Merry E. Wayne, Trudolyubov Maxim (2016), *Roots of Russia's war in Ukraine*, MIT Center for International Studies, [διαθέσιμο]: www.cis.mit.edu

πληροφοριακού πολέμου, φάνηκε να έχει μεγάλη σημασία³¹¹. Όπως επεξηγήθηκε και στο θεωρητικό μέρος, ο υβριδικός πόλεμος δεν μπορεί να είναι επιτυχημένος χωρίς την εξασφάλιση της στήριξης του πληθυσμού. Για τον λόγο αυτόν, ιδίως τον πρώτο καιρό, η Ρωσία παρουσίαζε την ουκρανική κυβέρνηση ως φασιστική και ότι η Ουκρανία έχει καταστεί υποχείριο της Δύσης. Μάλιστα, πριν την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος είχε κυκλοφορήσει μία διαφήμιση στην οποία παρουσιάζονταν δύο χάρτες της Κριμαίας. Ο ένας είχε το σύμβολο των Ναζί και ο άλλος την ρωσική σημαία. Το μήνυμα της διαφήμισης ήταν: «Στις 16 Μαρτίου, επιλέγουμε τον φασισμό ή συνεργασία με την Ρωσία»³¹². Με αυτόν τον τρόπο διασφάλιζε τόσο την υποστήριξη του πληθυσμού της Κριμαίας, όσο και του πληθυσμού στο εσωτερικό της Ρωσίας. Ένα μέσο με το οποίο μπόρεσε να ασκήσει την προπαγάνδα αυτή, είναι το κανάλι “Ρωσία Σήμερα” και το “Σπούτνικ”, τα οποία ήταν άκρως ελεγχόμενα από την κυβέρνηση και θεωρείται ότι λάμβαναν και τεράστια ποσά χρηματοδότησης³¹³. Κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα, ο Ρώσος Πρόεδρος αναφερόταν συνεχώς στην προστασία των δικαιωμάτων των συμπατριωτών του, τονίζοντας εντόνωσ το θρησκευτικό στοιχείο και την κοινή κουλτούρα. Με αυτό τον τρόπο, επιδίωκε να δημιουργήσει ένα έντονο κλίμα διχασμού στην Ουκρανία μεταξύ των Ρώσων συμπατριωτών και των φιλοδυτικών Ουκρανών³¹⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ασκούμενης ρωσικής προπαγάνδας ήταν η προβολή μίας συγκεκριμένης γυναίκας στα κανάλια, η οποία παραδόξως κάθε φορά έφερε και διαφορετική ταυτότητα. Πότε ήταν μετανάστρια από το Donetsk, πότε ήταν κάτοικος του Κιέβου και πότε ήταν διαμαρτυρόμενη κατά του κινήματος Euromaidan. Σε όλες όμως τις περιπτώσεις το μήνυμα παρέμε ίδιο ‘Η Ε.Ε. και οι Η.Π.Α. είναι αδύναμοι και επιθετικοί, η Κριμαία αποτελεί ιστορικό έδαφος της Ρωσίας, η Ρωσία είναι ένας ιερός ορθόδοξος πολιτισμός’³¹⁵. Ωστόσο η Ρωσική κυβέρνηση δεν κατείχε μόνο τον έλεγχο των μέσων στη Ρωσία, τα οποία μέσω της χρήσης και της αγγλικής γλώσσας απευθύνονταν σε ένα ευρύτερο κοινό, αλλά ανέκτεισε τον έλεγχο και στην Κριμαία. Επί παραδείγματι,

³¹¹Thornton Rod(29/9/2015), The changing nature of modern warfare, *The RUSI Journal*, Downloaded by Royal United Services Institute for Defense Security Studies, σ.42-43

³¹²Seth B. Neville (2015), *Russia and hybrid warfare: Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, California, Naval postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun σ. 68

³¹³Hunter Eve, Pernik Piret (2-15), *The challenges of hybrid warfare*, Estonia, International Centre for Defense and Security, σ. 6

³¹⁴ *Analysis of Russia’s Information Campaign against Ukraine*, (2015), Riga, Latvia, NATO StratCom Centre of Excellence,σ. 11

³¹⁵ *Ibid*, σ. 13

μεταξύ των διαφόρων κτιρίων που είχαν καταλάβει οι διάφοροι μαχόμενοι στο ουκρανικό έδαφος, υπάγονταν και τηλεοπτικοί σταθμοί. Το αποτέλεσμα ήταν οι εκπομπές των ουκρανικών καναλιών, να αντικατασταθούν από εφτά ρωσικά κανάλια³¹⁶. Η ρωσική όμως προπαγάνδα, δεν ασκήθηκε μόνο μέσω της τηλεόρασης αλλά και μέσω του διαδικτυακού κόσμου, όπου λειτουργούσαν συγκεκριμένοι ιστότοποι κατά του κινήματος Euromaidan, κατά της Ε.Ε. και υπέρ της προσάρτησης με την Ρωσία. Τέτοιοι ιστότοποι για παράδειγμα ήταν το “donetsk-news.com”, “news-odessa.com”, “materiel-evidence.com”. Σύμφωνα με την έκθεση του NATO (StratCom Center of Excellence Report) αναφορικά με τον ρωσικό πληροφοριακό πόλεμο, «*Η Ρωσία, χρησιμοποίησε τα διαδικτυακά μέσα ως πλατφόρμα για την διάδοση της παραπληροφόρησης και του αντι-δυτικού συναισθήματος*»³¹⁷.

Η Ρωσία επίσης διεξήγαγε επιθέσεις και στον κυβερνοχώρο κατά της Ουκρανίας. Για παράδειγμα, από το 2010 είχε εντοπισθεί στο σύστημα ασφαλείας του κυβερνοχώρου της Ουκρανίας, ένας κακόβουλος κώδικας υπό την ονομασία “Uroborus” στο σύστημα υπολογιστών της ουκρανικής κυβέρνησης. Μετέπειτα, αποδείχθηκε ότι ο κώδικας αυτός υπαγόταν σε μία διαδεδομένη εκστρατεία κυβερνοπολέμου της Ρωσίας εν ονόματι “Φίδι”. Απώτερος σκοπός ήταν η παρακολούθηση της κυβέρνησης και η κατοχή ελέγχου των συστημάτων των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Κατά την διάρκεια της κρίσης στην Κριμαία, πριν την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, ο πάροχος υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας Ukrtelecom είχε διαπιστώσει ότι οι εγκαταστάσεις στην Κριμαία είχαν δεχθεί επιδρομή, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η διαταραχή των τοπικών επικοινωνιών. Γενικότερα, έως και τα τέλη Μαρτίου η Ρωσία εφήρμοσε έναν επιτυχημένο κυβερνοπόλεμο κατά των συστημάτων επικοινωνίας και των συστημάτων υπολογιστών της κυβέρνησης του Κιέβου³¹⁸.

Η άσκηση οικονομικών πιέσεων, ιδίως λόγω της εξάρτησης της Ουκρανίας από το φυσικό αέριο της Ρωσίας, μετατράπηκε με επιτυχία σε ένα ακόμη μέσω το οποίο ασκήθηκε στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου. Από την δεκαετία του 90’, η Ρωσία χρησιμοποιεί το φυσικό της αέριο και τις ενεργειακές της πηγές ως ένα ισχυρό όπλο

³¹⁶ *Analysis of Russia’s Information Campaign against Ukraine*, (2015), Riga, Latvia, NATO StratCom Centre of Excellence, σ. 14

³¹⁷ Hunter Eve, Pernik Piret (2-15), *The challenges of hybrid warfare*, Estonia, International Centre for Defense and Security, σ. 6

³¹⁸ Dayspring M. Stephen(2015), *Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 129

άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Η Ρωσία αποτελεί την νούμερο ένα χώρα σε παραγωγή φυσικού αερίου. Χαρακτηριστικά, προμηθεύει την Ευρώπη περίπου με το 1/3 του φυσικού αερίου το οποίο καταναλώνεται. Αυτό λοιπόν της δίνει την δυνατότητα να διαπραγματεύεται και να ασκεί πιέσεις. Εφαρμόζει εν ολίγοις την τακτική του καρότου και του μαστίγιου. Όταν δηλαδή η χώρα “τα βρίσκει” με την Ρωσία, τότε εφαρμόζεται το καρότο, με την μορφή εκπτώσεων στην τιμή χορήγησης του αερίου. Όταν όμως δεν επέρχεται συμφωνία, τότε η Ρωσία εφαρμόζει το μαστίγιο, αυξάνοντας την τιμή πώλησης του αερίου ή κλείνοντας τις βάνες χορήγησης του αερίου³¹⁹. Για παράδειγμα, τον χειμώνα του 2006 και του 2009 η Ρωσία διέκοψε την χορήγηση αερίου στην Ουκρανία, ασκώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο εξαναγκασμό ώστε να συμφωνηθεί η τιμή του αερίου. Μετά την φυγή του Yanukovytch, η Ρωσία άρχισε να απειλεί την ουκρανική κυβέρνηση για διακοπή χορήγησης φυσικού αερίου, επειδή καθυστερούσε στις πληρωμές της³²⁰. Η επιλογή της χρονικής συγκυρίας να ασκηθεί αυτή η πίεση σαφώς και δεν ήταν τυχαία. Τελικά, το καλοκαίρι του 2014, όταν πλέον τα επεισόδια είχαν επεκταθεί στην Ανατολική Ουκρανία, η Ρωσία αποφάσισε να κλείσει τις βάνες φυσικού αερίου προς την Ουκρανία.

³¹⁹Seth B. Neville(2015), *Russia and hybrid warfare: Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, California, Naval postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun, σ. 74

³²⁰ Ibid, σ. 66

³²¹Χρονοδιάγραμμα διεξαγωγής των επιχειρήσεων

3.4.Οριστικοποίηση της προσάρτησης

Η Ρωσία, προβαίνοντας στον συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μέσων, κατάφερε να διεξάγει έναν άκρως επιτυχημένο υβριδικό πόλεμο στην Κριμαία, μιας και στις 16 Μαρτίου του 2014 το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος δήλωνε την ξεκάθαρη πρόθεση του λαού της Κριμαίας να προσαρτηθεί στην Ρωσία (αποτέλεσμα: 95%)³²². Στις 18 Μαρτίου του 2014 ο Putin και οι αρχηγοί της Κριμαίας, ο Πρωθυπουργός της Κριμαίας Sergei Askyonov, ο βουλευτής του κοινοβουλίου της Κριμαίας Vladimir Konstantinov και ο δήμαρχος της Σεβαστούπολης Aleksei Chalyi³²³, προέβησαν στην σύναψη συνθήκης η οποία επικύρωσε την οριστική προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσία. Ο Ρώσος Πρόεδρος είχε δηλώσει μεταξύ άλλων ότι «το δημοψήφισμα είναι νόμιμο και τα αποτελέσματά του είναι κάτι περισσότερο από πειστικά. Οι άνθρωποι της Κριμαίας εξέφρασαν με σαφήνεια και πειστικότητα την πρόθεσή τους, ότι θέλουν να είναι μαζί με την Ρωσία και δεν ήταν πλέον πρόθυμοι να υποχωρήσουν στην ιστορική αδικία, να είναι μέρος της

³²¹Kofman Michael & Rojansky Mathew, A closer look at Russia's hybrid war, *Wilson Center, Kennan Cable*, No. 7,

³²²Frizell Sam(16/3/2014), Crimea votes to leave Ukraine for Russia, *Time*, [διαθέσιμο]: <http://time.com/26537/crimea-ukraine-russia-referendum-results>

³²³Russia's Putin, Crimean Leaders Sign Annexation Treaty (18/3/2014), *RadioFreeEurope RadioLiberty*, [διαθέσιμο]: <https://www.rferl.org/a/russia-crimea-ukraine-treaty/25301179.html>

Ουκρανίας»³²⁴. Η Ρωσία εφήρμοσε ένα αμάλγαμα μέσων, χρησιμοποιώντας τον στρατό κατά έναν μη παραδοσιακά γνώριμο τρόπο, επιτυγχάνοντας τους επιδιωκόμενους της στόχους. Λίγες μέρες αργότερα, τα επεισόδια επεκτάθηκαν στην Ανατολική Ουκρανία (πόλεμος Donbas), χωρίς όμως να επέλθει ένα αντίστοιχο αποτέλεσμα όπως στην Κριμαία. Μέχρι και σήμερα, οι περιοχές στο ανατολικό τμήμα βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση.

³²⁴ Kendall Bridget (18/3/2014), Ukraine crisis : Putin signs Russia-Crimea treaty, *BBC NEWS*, [διαθέσιμο]: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26630062>

Κεφάλαιο 4^ο : Η στάση της Διεθνούς Κοινωνίας έναντι του ρωσικού υβριδικού πολέμου και η ρωσική νομική ρητορική

Η προσάρτηση της Κριμαίας και η εν συνεχεία πυροδότηση των γεγονότων σε άλλες πόλεις της Ανατολικής Ουκρανίας, τα οποία μαίνονται έως και σήμερα, κατέστησαν την έννοια του υβριδικού πολέμου ένα ζήτημα υψίστης σημασίας στην ατζέντα της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ. Από το 2014 και έπειτα, άρχισε να συζητιέται εντόνως η ύπαρξη κινδύνου η Ρωσία να εφαρμόσει την ίδια “συνταγή” πολέμου με αυτήν της Κριμαίας, στην ανατολική πτέρυγα της Βορειο-Ατλαντικής Συμμαχίας. Μία τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να θεωρηθεί η Πολωνία ή κάποια χώρα της Βαλτικής³²⁵, προκειμένου η Ρωσία να επιτύχει την επιζητούμενη αλλαγή της ευρωπαϊκής τάξης πραγμάτων. Μετά την επιτυχημένη προσάρτηση της κριμαϊκής χερσονήσου λοιπόν, το ζήτημα του υβριδικού πολέμου ώθησε στην ανάπτυξη μίας στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ προκειμένου να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις διάφορες υβριδικές απειλές. Και οι δύο οργανισμοί κινητοποιήθηκαν προκειμένου να οικοδομήσουν μία κοινή αμυντική στρατηγική, ώστε να αποφευχθεί ένας επαναληπτικός γύρος υβριδικού πολέμου, παρόμοιου με αυτόν της Κριμαίας. Το 2015 χαρακτηριστικά, ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Jens Stoltenberg είχε πει ότι ο ίδιος μαζί με τον Mogherini, συμφώνησαν «να εντείνουν την συνεργασία ΝΑΤΟ-Ε.Ε. για την καταπολέμηση του υβριδικού πολέμου»³²⁶. Ωστόσο, οι διάφορες ενέργειες στις οποίες προέβησε το ΝΑΤΟ και αντίστοιχα η Ε.Ε. φάνηκε να έχουν κάποιους περιορισμούς, προβληματικές και αδυναμίες. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου δεν είναι να εξετασθούν και να αναλυθούν οι ενέργειες του ΝΑΤΟ και της Ε.Ε. ως προς την ευρύτερη επίλυση του υβριδικού πολέμου της Ρωσίας στην Ουκρανία και να εξετασθούν οι ανασταλτικοί παράγοντες επίτευξης μιας κοινής στρατηγικής. Ο επιδιωκόμενος στόχος είναι να εξεταστεί συγκεκριμένα, η στάση της Δύσης ως προς τον υβριδικό πόλεμο της Ρωσίας στην γεωγραφική περιοχή της Κριμαίας, πώς αντέδρασε εν ολίγοις, και από την άλλη να εξετασθεί η θέση της Ρωσίας, πώς δηλαδή δικαιολόγησε τις διάφορες ενέργειες. Με αυτόν τον τρόπο θα καταστεί σαφές ότι το ζήτημα επίλυσης του υβριδικού πολέμου, είναι περίπλοκο.

³²⁵Tallis Benjamin, Michal Simecka (2016), *Collective Defense in the age of hybrid warfare*, Prague, Institute of International Relations, σ. 3-4

³²⁶Craft Adrian, Siebold Sabine (14/5/2015), NATO and EU to work together to counter Crimea-Style “hybrid” warfare, REUTERS, [διαθέσιμο]: <https://www.reuters.com/article/us-nato-ministers/nato-and-eu-to-work-together-to-counter-crimea-style-hybrid-warfare-idUSKBN0NZ1RQ20150514>

Μέσα στο χρονικό διάστημα περίπου του ενός μήνα, η Ρωσία κατάφερε να προσαρτήσει την γεωγραφική περιοχή της Κριμαίας χωρίς η ίδια να έχει αναγγείλει προηγουμένως κάποια πρόθεση πολέμου ή προσάρτησης και χωρίς να έχει διατάξει την διεξαγωγή στρατιωτικής επιχείρησης προκειμένου να προσαρτήσει βιαίως την Κριμαία. Η ίδια η Ρωσία μάλιστα, δεν παραδέχτηκε ποτέ την ένοπλη, παράνομη εμπλοκή της στο έδαφος της Κριμαίας και προέβησε, ανενόχλητη, στην υπογραφή της συνθήκης προσάρτησης στις 18/3/2014. Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα αυτά, ορθώς θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα ‘‘πού ήταν το ΝΑΤΟ; πού ήταν η Ευρώπη;’’. Το ΝΑΤΟ και η Δύση, φάνηκαν επί της ουσίας ανίκανοι να αντιδράσουν ή μάλλον απρόθυμοι. Το ΝΑΤΟ φάνηκε απρόθυμο να δώσει μία συλλογική, ισχυρή απάντηση καταδεικνύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την πολιτική διαίρεση μεταξύ των κρατών-μελών του³²⁷. Η απροθυμία αυτή ενέχει διάφορες επεξηγήσεις, με κυριότερες τις εξής δύο. Η Ευρώπη έχει μεγάλη εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο, το οποίο η Ρωσία, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, το χρησιμοποιεί ως ένα ισχυρό μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Οι ευρωπαϊκές χώρες είναι άμεσα εξαρτώμενες από τις ρωσικές πηγές ενέργειας, με αποτέλεσμα να συνεχίζουν να διατηρούν εμπορικές και συναλλαγματικές σχέσεις με την Ρωσία, μιας και δεν υπάρχουν εναλλακτικές πηγές φυσικού αερίου, σε τέτοιο βαθμό ώστε να ανεξαρτητοποιηθούν τελείως από αυτήν. Αυτή η σχέση λοιπόν με την Ρωσία, ίσως να δικαιολόγησε την απροθυμία μίας συλλογικής, ισχυρής απάντησης στα γεγονότα στη Κριμαία³²⁸. Η δεύτερη επεξήγηση είναι η ύπαρξη διαφόρων νομικών περιορισμών στο πλαίσιο της Νατοϊκής Συμμαχίας. Ένα τέτοιο κώλυμα λοιπόν, συνιστά το άρθρο 5 της ιδρυτικής συνθήκης της Ουάσινγκτον σύμφωνα με το οποίο, επιτρέπεται η προσφυγή στην χρήση ατομικής ή συλλογικής άμυνας, μόνο σε περίπτωση που κάποιο κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ δεχθεί επίθεση³²⁹. Το χαρακτηριστικό όμως του υβριδικού πολέμου είναι η ύπαρξη ασάφειας ως προς την κατάσταση ειρήνης ή πολέμου, των μέσων και των δρώντων. Το άρθρο λοιπόν θέτει τον παράγοντα της διεξαγωγής επίθεσης έναντι ενός κράτους-μέλους, επιτρέποντας έτσι μία ατομική ή συλλογική αυτοάμυνα. Όταν όμως, υπάρχει ασάφεια και αβεβαιότητα ως προς το ‘‘τι συμβαίνει’’ πώς μπορεί να ενεργοποιηθεί το άρθρο αυτό; Επομένως, «για τα μέλη του ΝΑΤΟ το άρθρο 5 σηματοδοτεί το όριο του πολέμου. Η τέχνη ενός αντιπάλου θα είναι να δράσει κάτω από

³²⁷ Bachmann Sascha- Dominik & Gunneriusson Hakan (2015), Hybrid wars : The 21st Century's new threats to global peace and security, *South Africa Journal of Military Studies*, Vol. 43, No. 1, σ. 87

³²⁸ Ibid, σ. 87

³²⁹ Ibid

το όριο αυτό»³³⁰. Η Ρωσία λοιπόν, φαίνεται σκοπίμως να παραμένει κάτω από αυτό το όριο, επιδιώκοντας την πρόκληση αστάθειας μεταξύ των μελών του NATO³³¹. Η επιτυχία της σε αυτό μπορεί να αποδειχθεί από την έλλειψη μιας συντονισμένης αντίδρασης είτε κατά την διεξαγωγή των γεγονότων στην Κριμαία είτε μετά την προσάρτησή της, γεγονός που φάνηκε να αλλάζει όταν τα επεισόδια επεκτάθηκαν στην Ανατολική Ουκρανία, όπου εκεί η αντίδραση ήταν διαφορετική.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης προσάρτησης όλης της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης, όταν δηλαδή ο υβριδικός πόλεμος στην συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή είχε ρίξει αυλαία με νικήτρια την Ρωσία, η Ε.Ε., η Ουκρανική κυβέρνηση, οι χώρες των G7 και οι Η.Π.Α., υποστήριξαν ότι το δημοψήφισμα που διεξήχθη είναι παράνομο, χωρίς καμία νομική ισχύ³³². Κρίθηκε άνευ νομιμότητας καθώς θεωρήθηκε ότι παραβίασε τις προβλέψεις του συντάγματος της Ουκρανίας και επειδή οργανώθηκε επί πόδας ουσιαστικά δεν υπήρχε καν η εναλλακτική επιλογή της παραμονής της Κριμαίας στην Ουκρανία³³³. Τον Δεκέμβριο του 2014, το Συμβουλευτικό Συμβούλιο της Διεθνούς Ασφαλείας του Υπουργείου Εξωτερικών των Η.Π.Α. είχε δηλώσει αναφορικά με την προσάρτηση της Κριμαίας ότι «είναι η πρώτη φορά που ένα έθνος έχει κατασχεθεί και προσαρτηθεί από ένα άλλο της Ευρώπης από το τέλος του Β'. Π.Π.»³³⁴. Η Δύση απάντησε προβαίνοντας στην επιβολή κυρώσεων και διεξαγωγής στρατιωτικών δραστηριοτήτων μικρής εμβέλειας στις χώρες της Βαλτικής και στην Πολωνία. Από τον Μάρτιο και μετά, η Ε.Ε. κρίνοντας την προσάρτηση παράνομη και κατηγορώντας την Ρωσία ότι φέρει ευθύνη για την κατάσταση αστάθειας στην Ανατολική Ουκρανία λίγο καιρό αργότερα, προέβη στην επιβολή περιοριστικών μέτρων. Μεταξύ αυτών των μέτρων είναι για παράδειγμα ο περιορισμός των οικονομικών σχέσεων με την Κριμαία και την Σεβαστούπολη, τα οποία έχουν ισχύ έως τις 23 Ιουνίου του 2018. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνουν την απαγόρευση παροχής τουριστικών υπηρεσιών στην Κριμαία ή

³³⁰Thiele D. Ralph (2015), Crisis in Ukraine-The emergence of Hybrid Warfare, ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, No. 347, σ. 10

³³¹Schadlow Nadia(2/4/2015), The problem with hybrid warfare, War on the Rocks, [διαθέσιμο] : <https://warontherocks.com/2015/04/the-problem-with-hybrid-warfare>

³³²Bragg Fort, Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 57

³³³Berzins Janis (2014), Russia's New Generation warfare in Ukraine: implications for Latvian Defense Policy, National Defense Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, Policy paper, No. 2, σ. 3

³³⁴Seth B. Neville (2015), , Russia and Hybrid Warfare : Identifying critical elements in Successful applications of hybrid tactics, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun, σ. 1

στην Σεβαστούπολη, την απαγόρευση εισαγωγής αγαθών από την Κριμαία και την Σεβαστούπολη, την απαγόρευση εξαγωγής ορισμένων αγαθών και τεχνολογιών στην Κριμαία και στην Σεβαστούπολη και περιορισμούς σχετικά με το εμπόριο και τις επενδύσεις που αφορούν ορισμένους οικονομικούς τομείς και έργα υποδομής. Τα περιοριστικά μέτρα, δεν είναι μόνο οικονομικής φύσεως αλλά εντάσσονται και μέτρα διπλωματικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα η ματαιώση της συνόδου κορυφής της Ε.Ε.-Ρωσίας τον Μάρτιο του 2014. Όταν τα επεισόδια άρχισαν να κλιμακώνονται στην Ανατολική Ουκρανία, πλέον η Ε.Ε. έθεσε μεγαλύτερες κυρώσεις, όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων για τις συναλλαγές με την Ρωσία σε συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς (Μάρτιος 2015)³³⁵. Μετά την υπογραφή της συνθήκης ωστόσο, ενώ η Δύση εξαπέλυε απειλές για περαιτέρω κυρώσεις, δεν φάνηκε να επιμένει ποτέ στην επιστροφή της Κριμαίας στο πρότερο status quo³³⁶. Η προσοχή πλέον είχε στραφεί στην συγκρουσιακή κατάσταση στις πόλεις της Ανατολικής Ουκρανίας. Το σκηνικό που επικράτησε, όπως η κατάληψη κτιρίων και το αίτημα για διεξαγωγή δημοψηφίσματος περί προσάρτησης, θύμιζε τα γεγονότα που είχαν συντελεσθεί στην Κριμαία προ ημερών³³⁷. Συμπερασματικά, η αντίδραση της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ στην διεξαγωγή των επιχειρήσεων στην Κριμαία και μετά την προσάρτηση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εν μέρει ως ‘‘χλιαρή’’.

Η Ρωσία στον αντίποδα, υποστήριξε ότι δεν διεξήχθη καμία παράνομη ενέργεια από μεριάς της στη Κριμαία και ότι το δημοψήφισμα είναι απολύτως νόμιμο. Αρχικά, η Ρωσία υποστήριξε εξ αρχής ότι η προσωρινή κυβέρνηση που ορίστηκε στην Ουκρανία ήταν παράνομη, καθώς ο Yanukovich ανατράπηκε μέσω της διεξαγωγής πραξικοπήματος. Ο Ρώσος Πρόεδρος λοιπόν δεν αναγνώρισε ποτέ την νέα, προσωρινή κυβέρνηση ως νόμιμη, καθώς η απομάκρυνση του Yanukovich δεν διεξήχθη σύμφωνα με τις συνταγματικές προβλέψεις (π.χ. έγκριση από τα 3/4 του Κοινοβουλίου της Ουκρανίας)³³⁸. Για την Ρωσία, τα επεισόδια που διεξήχθησαν στην πλατεία ανεξαρτησίας του Κιέβου με αποτέλεσμα την απομάκρυνση του νόμιμου, κατά την δική της αντίληψη Ουκρανού προέδρου, ήταν απότοκο της άμεσης

³³⁵ Περιοριστικά μέτρα της Ε.Ε. ως αντίδραση στην κρίση της Ουκρανίας (τελευταία αναθεώρηση 7/12/2017), [διαθέσιμο]: <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/ukraine-crisis>

³³⁶ Seth B. Neville (2015), , *Russia and Hybrid Warfare : Identifying critical elements in Successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun, σ. 58

³³⁷ Bragg Fort, *Little Green Men : a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Command, σ. 31

³³⁸ Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1261-1262

εμπλοκής και υποστήριξης των Η.Π.Α. και άλλων κρατών της Δύσης, κάτι που δηλώνει πραγματική παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας. Για την Ρωσία, από την στιγμή που η απομάκρυνση του Ουκρανού προέδρου συντελέστηκε μέσω ενός Δυτικού πραξικοπήματος, η Ουκρανία αυτομάτως έπαυσε να είναι κυρίαρχο κράτος, με αποτέλεσμα όλες οι συνθήκες που είχαν υπογραφεί μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας, να μην βρίσκονται πλέον σε ισχύ. Έτσι θεωρούσε ότι «μπορεί να δράσει όπως θέλει στο έδαφος της Ουκρανίας, αφού πλέον η Ουκρανία δεν είναι κράτος»³³⁹. Η Ρωσία φάνηκε να διεξάγει μία νομική ρητορική, με βάση το πώς η ίδια αντιλαμβανόταν το Διεθνές Δίκαιο, μιας και υποστήριξε ότι οτιδήποτε συνέβη στο έδαφος της Κριμαίας ήταν σύμφωνο με τις νομικές προβλέψεις της Ρωσίας, αφήνοντας με έναν τρόπο την Δύση να αναλωθεί σε νομικές αναζητήσεις και εξηγήσεις περί του τι είναι νόμιμο και τι όχι, ενώ η ίδια συνέχισε να διεξάγει έναν επιτυχημένο υβριδικό πόλεμο.

Πέρα από το επιχείρημα περί παράνομης απομάκρυνσης του Ουκρανού προέδρου, η Ρωσία υποστήριξε ότι η ρωσική μειονότητα της Κριμαίας και της Ουκρανίας βρισκόταν σε κίνδυνο καθώς παραβιάζονταν τα ανθρώπινά της δικαιώματα, από την εφαρμογή ενός ακραίου εθνικιστικού προγράμματος της προσωρινής κυβέρνησης³⁴⁰. Στο ρωσικό Δόγμα του 2010 ήδη γινόταν αναφορά στο ότι «ένα από τα κύρια καθήκοντα των ενόπλων δυνάμεων είναι η προστασία των Ρώσων πολιτών πέρα από τα σύνορα της Ρωσικής Ομοσπονδίας»³⁴¹. Η ίδια πέρασε αργότερα νόμο σύμφωνα με τον οποίον «επιτρέπεται η επέμβαση σε άλλο κράτος, σε περίπτωση που οι Ρώσοι βρίσκονται υπό απειλή»³⁴². Το αξιοσημείωτο λοιπόν είναι ότι, η Ρωσία κατά την διάρκεια των γεγονότων στην Κριμαία υποστήριξε την νόμιμη δράση, σύμφωνα με τους υφιστάμενους νόμους, χωρίς όμως να ενδιαφέρεται εάν οι νόμοι αυτοί αναγνωρίζονται από τα άλλα κράτη. Το γεγονός ότι χρησιμοποίησε την έννοια του νόμιμου και του παράνομου κατά το δοκούν, υπάγεται στην εργαλειοθήκη του επιτυχημένου της υβριδικού πολέμου. Χαρακτηριστικά, λίγο καιρό μετά την

³³⁹Seth B. Neville (2015), *Russia and Hybrid warfare : Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun, σ. 72

³⁴⁰Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1262

³⁴¹Bruusgaard Ven Kristin (2014), *Crimea and Russia's strategic overhaul, Challenges in Russia and Afghanistan, Parameters*, Vol. 44 , Issue. (3), σ. 88

³⁴²Seth B. Neville (2015), *Russia and Hybrid warfare : Identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun,σ. 71

στρατιωτική κατάληψη της Κριμαίας, στις 1 και στις 3 Μαρτίου στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., οι Η.Π.Α. διατεινόταν ότι δεν συντελέστηκε καμία πράξη από την ουκρανική κυβέρνηση η οποία να απείλησε την ρωσική μειονότητα της Ουκρανίας και ότι δεν υπάρχει απόδειξη περί παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Η Ρωσία από την άλλη δεν φάνηκε να αναστατώνεται, υποστηρίζοντας ότι «πρέπει να ανατρέπονται οι εξτρεμιστές της Ουκρανίας που επιδιώκουν την ανάκτηση ελέγχου μέσω της χρήσης παράνομων μέσων, χρήσης βίας και μίας ανοιχτής τρομοκρατίας»³⁴³. Επομένως, η Ρωσία θεώρησε ότι είχε το δικαίωμα, να προστατεύσει τον ρωσικό πληθυσμό από τους εξτρεμιστές αυτούς.

Επιπροσθέτως, η Ρωσία δεν παραδέχθηκε ποτέ την παράνομη δράση στρατιωτικών δυνάμεων στην Κριμαία αλλά αντιθέτως το επιχείρημά της ήταν ότι επρόκειτο για ομάδες αυτοπροστασίας³⁴⁴. Μάλιστα, επικαλούμενη το γεγονός ότι της ζητήθηκε βοήθεια από την κυβέρνηση της Κριμαίας και ότι προηγήθηκε έγκριση από το ρωσικό Κοινοβούλιο περί παροχής στρατιωτικής βοήθειας στην Κριμαία, αποδεικνύει ότι δεν υπήρξε καμία παράνομη δραστηριοποίηση.

Λαμβάνοντας υπόψη την νομική ρητορική της Ρωσίας, γίνεται αντιληπτό ότι ο Ρώσος Πρόεδρος γνώριζε πολύ καλά την άσκηση της διπλωματικής διόδου, μιας και δικαιολόγησε τα τεκταινόμενα στην Κριμαϊκή χερσόνησο, με βάση το νομικό πλαίσιο, το οποίο όμως σύμφωνα με την Διεθνή Κοινότητα δεν συνάδει με τις προβλέψεις του Διεθνούς Δικαίου. Ωστόσο, η τακτική αυτή εγείρει ανησυχίες μιας και δεν αποκλείεται η Ρωσία να προβεί στην άσκηση μίας παρόμοιας νομικής ρητορικής σε άλλες εδαφικές επικράτειες, όπου κατοικεί ρωσικός πληθυσμός, όπως στις χώρες της Βαλτικής, καθώς η Ρωσία μπορεί να διακρίνει την άσκηση μιας αυταρχικής πολιτικής έναντι του πληθυσμού της και παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Φαίνεται πλέον ότι η Ρωσία δεν θα αφήσει περιθώρια εμπλοκής της Δύσης στη σφαίρα επιρροής της και ότι θα συνεχίσει να έχει ‘‘λόγο’’ στην διαμόρφωση της τάξης πραγμάτων.

³⁴³ Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine : how and why Russia broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs, σ. 1262

³⁴⁴ Berzins Janis (2014), *Russia's New Generation warfare in Ukraine: implications for Latvian Defense Policy*, *National Defense Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research*, Policy paper, No. 2, σ. 3

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο υβριδικός πόλεμος είναι μία μορφή πολέμου παραδοσιακά γνώριμου, αλλά με σύγχρονες τεχνικές. Έχει εξελιχθεί και προσαρμοστεί στο σύγχρονο περιβάλλον, ενσωματώνοντας τις νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις και τα διαθέσιμα μέσα, εμπλουτίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο την εργαλειοθήκη του. Η καινοτομία του λοιπόν στη σύγχρονη εποχή, εδράζεται στον συγκερασμό των διαφόρων μέσων στρατιωτικής φύσεως και μη, προκειμένου να επιτύχει τους επιδιωκόμενους σκοπούς του. Επρόκειτο, για ένα κράμα μέσων και τακτικών, τα οποία συνδυάζονται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες. Αυτόν τον συνδυασμό μέσων και τακτικών, φαίνεται να εφήρμοσε με επιτυχία η Ρωσία στην περίπτωση της Κριμαίας, καθ' ότι χωρίς να αναγγείλει ποτέ την πρόθεση στρατιωτικής επέμβασης ή βίαιης προσάρτησης, κατάφερε να προσαρτήσει ολόκληρη γεωγραφική περιοχή χωρίς να μπορέσει να κατηγορηθεί η ίδια για άμεση στρατιωτική επέμβαση. Επιδιώκοντας να διαφυλάξει την σφαίρα επιρροής της από τις βλέψεις διεύρυνσης του ΝΑΤΟ και της Ε.Ε., προέβησε σε έναν καινοτόμο συνδυασμό διαφόρων εργαλείων, τα οποία της επέτρεψαν εν τέλει να ικανοποιήσει τους επιδιωκόμενους στόχους. Πλέον η Δύση θεωρεί την Ρωσία ως έναν ισχυρό υβριδικό παίκτη, κατηγορώντας την μάλιστα ότι συνεχίζει την ίδια τακτική και στις πόλεις της Ανατολικής Ουκρανίας όπου πυροδοτήθηκαν γεγονότα μετά την προσάρτηση της Κριμαίας. Η Ρωσία θεωρεί ότι η Δύση ασκεί υβριδικό πόλεμο και συνιστά απειλή για την σφαίρα επιρροής της και αντίστοιχα η Δύση αντιμετωπίζει την Ρωσία ως έναν άριστο γνώστη του υβριδικού πολέμου που απειλεί την ασφάλεια της Παγκόσμιας Τάξης. Έτσι ξεκινάει ένας φαύλος κύκλος, όπου το γεγονός ότι ο υβριδικός πόλεμος δεν ανάγεται σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό δεν μπορεί να οδηγήσει σε μία κατάληξη. Θα έλεγε κανείς, ότι ο υβριδικός πόλεμος αποτελεί μια σπαζοκεφαλιά του 21^{ου} αιώνα., η οποία όμως είναι άκρως ελκυστική στους ακαδημαϊκούς κύκλους

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ελληνόγλωσση

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, β' έκδοση, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ

Carl Von Clausewitz, μτφ. στα ελληνικά από Ξεπουλιά Νατάσα (1999), *Περί του Πολέμου*, Θεσσαλονίκη, ΒΑΝΙΑΣ

Πλατιάς Αθανάσιος, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2008), *Η τέχνη του πολέμου του Σουν Τσου*, Αθήνα, ΔΙΑΥΛΟΣ

Χειλά Ειρήνη (2013), *Οι διεθνείς συγκρούσεις στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ

- Ξενόγλωσση

Abdullah Atay (2016), *Strategic utility of the Russian Spetsnaz*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun

Adamsky Dmitry (2015), *Cross-Domain Coercion: The current Russian art of strategy*, Institute Français des Relations Internationales, Security Studies Center

Allison Roy (2014), *Russian deniable intervention in Ukraine: how and why Russian broke the rules*, The Royal Institute of International Affairs

Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine (2015), NATO StratCom Center of excellence, Riga

Bachmann Sacha-Dominik, Gunneriusson Hakan (2015), *Hybrid Wars : The 21st Century's new threats to global peace and security*, *South Africa Journal of Military Studies*, Vol. 43, No. 1

Balasevicius Tony (2017), Looking for Little Green Men: Understanding Russia's employment of Hybrid Warfare, *Canadian Military Journal*, Vol. 17, No. 3

Barber Nicholas (2017), A warning from the Crimea: hybrid warfare and the challenges for the ADF, *Australian Defence Force*, No. 201

Baron Antoine Henry Jomini (1992), *The art of war*, Novato, Presidio Press

Bartles K. Charles (2002), Getting Gerasimov Right, *Military Review*

Berzins Janis (2014), Russia's New Generation warfare in Ukraine implications for Latvian Defense Policy, National Defense Academy of Latvia, *Center for Security and Strategic Research, Policy Paper*, No. 2

Bond S. Margaret (2007), *Hybrid War : A new Paradigm for stability operations in failing states*, U.S.A., U.S. Army War College

Bragg Fort, *Little Green Men a primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina, United States Army Special Operations Commands

Brown F. Leslie (2011), *Twenty-First Century Warfare will be Hybrid*, U.S.A., United States Army

Bruusgaard Ven Kristin (2014), Crimea and Russia's Strategic Overhaul, *Challenges in Russian & Afghanistan, Parameters*, Vol. 44, No. 3

Chivvis S. Christopher (2017), *Understanding Russian Hybrid Warfare and what can be done about it*, Santa Monica, California, RAND Corporation

Cruceru Valeria (2014), *On contemporary Warfare: Short review of specific concepts*, Bucharest, Military Art and Science, National Defense University

Dayspring M. Stephen (2015), *Toward a theory of hybrid warfare : the Russian conduct of war during peace*, Monterey California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive: Calhoun

Duncan J. Andrew (2017), New Hybrid War or Old dirty tricks? The Gerasimov debate and Russia's Response to the contemporary operating environment, *Canadian Military Journal*, Vol. 17, No. 3

Fleming P. Brian (2011), *The hybrid threat concept: Contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art*, Kansas, School of Advanced Military Studies

Gray S. Collin (2005), *Another Bloody Century: Future Warfare*, London, Weidenfeld and Nicolson

Handel I. Michael (2002), *Masters of War : Classical Strategic Thought*, 3rd revised, London, Frank Cass Publishers Crown House

Harp F. James (2011), *The evolution of the trinity: A 21st Century 'Hybrid' War Theory*, U.S.A. U.S. Army War College

Hoffman G. Frank (2007), *Conflict in the 21st Century : The rise of Hybrid Wars*, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies

Hoffman G. Frank (22/3/2017), *The evolution of Hybrid Warfare and Key Challenges*, Santa Monica, California, RAND Corporation

Huber Thomas (2004), *Compound Warfare: That Fatal Knot*, Kansas, U.S. Army Command and General Staff College Press, University Press of the Pacific

Hunter Eve, Pernik Piret (2015), *The challenges of Hybrid Warfare*, Estonia, Institute Center for Defence and Security

Huovinen Petri (2011), *Hybrid Warfare- Just a twist of compound warfare?* Views on warfare from the United States Armed Perspective, U.S.A., National Defence University

Kaspars Galkins (2012), *NATO and Hybrid Conflict Unresolved issues from the past or unresolved threats of the present?* Monterey, California, Naval Postgraduate School

Kofman Michael, Rojansky Matthew (2015), A closer look at Russia's 'Hybrid War', *Wilson Center, Kennan Institute*, No. 7

Kudors Andis (2015), *Hybrid War- A new security challenge for Europe, Latvia, Background Notes*

Lanoszka Alexander (2016), *Russia hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe, International Affairs*, Vol. 92, No. 1

Lasica T. Daniel (2009), *Strategic implications of Hybrid War: A theory of victory*, Kansas, School of Advanced Military Studies

Lind S. William, Nightingale Keith, Schmitt F. John, Sutton W. Joseph, Wilson I. Gary (1989), *The changing face of war into the fourth generation, Marine Corps Gazette*

Miller Michael (17/2/2015), *Hybrid Warfare : preparing for future conflict*, U.S.A., Air University

Mizrokhi Elena (2009), *Russian separatism in Crimea and NATO : Ukraine's big hope, Russia's grand gamble*, Laval University

Mumford Andrew, McDonald Jack (2014), *Ambiguous Warfare*, Report produced for the DCDC

Pikner Ivo (2016), Military Concepts and Hybrid War, *Forum Scientiae Oeconomia*, Vol. 4, No. 1

Radin Andrew (2017), *Hybrid Warfare in the Baltics threats and potential responses*, Santa Monica, California, RAND Corporation

Seth B. Neville (2015), *Russia and Hybrid Warfare: identifying critical elements in successful applications of hybrid tactics*, Monterey, California, Naval Postgraduate School, Downloaded from NPS Archive : Calhoun

Strong Carol, Gillum Joshua (2011), *Unraveling the Gordian Knot of Strategic U.S. Military Engagement: Asymmetrical Relationships, Unconventional Means and International Conflict*, Berlin, Institute of Cultural Diplomacy

Tallis Benjamin, Simecka Michal (2016), *Collective Defense in the Age of Hybrid Warfare?*, Prague, Institute of International Relations

Thiele D. Ralph (2015), Crisis in Ukraine- The emergence of Hybrid Warfare, *ISPSW Strategy Series Focus on Defense and Institute Security*, No. 347

Thornton Rod (19/9/2015), The changing nature of modern warfare, *The RUSI Journal*, Downloaded by Royal United Services, Institute for Defense and Security Studies

Tomes Robert (2004), *Relearning Counterinsurgency Warfare*, U.S.A. U.S. Army War College

Williamson S. Steven (2009), *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, U.S.A., U.S. Army War College

- Διαδικτυακοί Ιστότοποι

Αστρεϊνίδης Μανώλης (14/10/2009), Η εξέλιξη του υβριδικού πολέμου, *Αθηνά : Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου όπλων*, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

Δασκαλάκης Ιπποκράτης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος, *Η Νέα Πολιτική*, [διαθέσιμο]: www.neapolitiki.gr

Παούνης Νικόλαος (28/6/2017), Υβριδική Σύγκρουση: περιγραφή και χαρακτηριστικά. Η απόφαση του ΝΑΤΟ 9Συνδιάσκεψη Ουαλίας), *Αθηνά : Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων*, [διαθέσιμο] : www.ekeo.gr

Χατζόπουλος Γιάννης (22/5/2016), Ο υβριδικός πόλεμος, όπλο των αναθεωρητικών δυνάμεων, *Η Νέα Πολιτική* [διαθέσιμο] : www.neapolitiki.gr

Nye Joseph (10/2/2015), Ο πόλεμος στον 21^ο αιώνα, *Το Βήμα*, www.tovima.gr

Το νέο ρωσικό στρατηγικό δόγμα και η εφαρμογή του υβριδικού πολέμου στην Ουκρανία (9/3/2017), *e-Αμυνα*, [διαθέσιμο] : www.e-amyna.gr

Περιοριστικά μέτρα της Ε.Ε. ως αντίδραση στην κρίση της Ουκρανίας (τελευταία αναθεώρηση : 7/12/2017), [διαθέσιμο] : www.consilium.europa.eu

Υβριδικός Πόλεμος (29/3/2016), *CNN Greece*, [διαθέσιμο] : www.cnn.gr

- Διαδικτυακοί Ιστότοποι [Άρθρα σε ηλεκτρονικό περιοδικό/μορφή, Ξενόγλωσσα]

Anderson Jon Joel (2016), Hybrid Operations: Lessons from the past, *E.U. Institute for Security Studies*, Brief Issue, [διαθέσιμο]: http://publications.europa.eu/resource/cellar/bc87fc6f-8775-11e5-b8b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1

Cioffi-Revilla Claudio, *War and warfare, scales of conflict in long-range analysis*, [διαθέσιμο] : http://abuss.narod.ru/Biblio/WS/ws-history3_13.htm

Craft Adrian, Siebold Sabine (14/5/2015), NATO and EU to work together to counter Crimea-Style ‘hybrid’ warfare, REUTERS, [διαθέσιμο]: <https://www.reuters.com/article/us-nato-ministers/nato-and-eu-to-work-together-to-counter-crimea-style-hybrid-warfare-idUSKBN0NZ1RQ20150514>

Deep Alex (2/3/2015), Hybrid war : Old concept, New Techniques, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

Figchel Jonathan (21/8/2006), Hamas and the Hizbullah experience, *Institute for Counter-Terrorism*, [διαθέσιμο] : www.ict.org.il

Frizell Sam(16/3/2014), Crimea votes to leave Ukraine for Russia, *Time*, [διαθέσιμο]: <http://time.com/26537/crimea-ukraine-russia-referendum-results>

Gerasimov Valery (27/2/2013), The value of science is in the foresight, new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations, *Military-Industrial Kurier*, translated : *Military Review*(2016), [διαθέσιμο]: www.usacas.army.mil

Goncharenko Roman (24/4/2014), Charm offensive by little green men in Ukraine, *D.W. Made for Minds*, [διαθέσιμο] : www.dw.com

Gray S. Collin(2007), Irregular warfare, one nature many characters, *Strategic Studies Quarterly*, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

Hammes X. Thomas (2005), Insurgency : Modern warfare evolves into a fourth generation, *Strategic Forum*, No.214, [διαθέσιμο] : <https://pdfs.semanticscholar.org/f385/144d46980c5bd284a9f27bd52e35aeb2b1a8.pdf>

Hammes X. Thomas (2007), Fourth generation warfare evolves, fifth emerges, *Military Review*, σ. 14, [διαθέσιμο] : www.academia.edu

Hoffman G. Frank (1/10/2009), Hybrid VS Compound War, *Armed Forces Journal*, [διαθέσιμο] : www.armedforcesjournal.com

Hoffman G. Frank (10/7/2007), 4GW as a Model of Future Conflict, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο] : www.smallwarsjournal.com

Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Warfare and Challenges, *Small Wars Journal*, Issue 52, [διαθέσιμο] : www.ndupress.ndu.edu

Hoffman G. Frank (2009), Hybrid Threats : Reconceptualizing the evolving character of modern conflict, *Strategic Forum*, No.240, [διαθέσιμο] : <https://www.files.ethz.ch/isn/98862/SF240.pdf>

Kendall Bridget (18/3/2014), Ukraine crisis : Putin signs Russia-Crimea treaty, *BBC NEWS*, [διαθέσιμο]: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26630062>

Kissinger Henry (5/3/2014), To settle the Ukraine crisis, start at the end, *The Washington Post*, [διαθέσιμο] : www.washingtonpost.com

Lind S. William (2004), Understanding fourth Generation war, *Military Review*, [διαθέσιμο]: www.au.af.mil

Manea Octavian (19/8/2015), Hybrid war as a war on governance, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο]: www.smallwarsjournal.com

Manea Octavian (6/2/2016), The Strategy of Hybrid Warfare, *Small Wars Journal*, [διαθέσιμο] : www.smallwarsjournal.com

Mansoor R. Peter (2012), Hybrid Warfare in History, *Cambridge University Press*, [διαθέσιμο]: http://assets.cambridge.org/97811070/26087/excerpt/9781107026087_excerpt.pdf

Mattis N. James & Hoffman G. Frank (2005), Future warfare: the rise of hybrid wars, *Proceedings Magazine*, U.S. Naval Institute, [διαθέσιμο]: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>

McDermott N. Roger (2016), Does Russia have a Gerasimov Doctrine?, *Learning from Today's wars*, Parameters 46(1), [διαθέσιμο] : <http://www.worldinwar.eu/wp-content/uploads/2017/09/30894f4e5f758d946bbdde0850e9ac4e86f-GERASIMOV-UP.pdf>

McDermott Roger (17/10/2014), Myth and Reality-A Net assessment of Russia's Hybrid warfare, Strategy since the start of 2014 (Part One), *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, Issue : 184, [διαθέσιμο]: www.jamestown.gr

Miklaszewski Jim, Welker Kristen (1/3/2014), Russian forces flood Crimea; Ukraine warns of war, 'NBC News', [διαθέσιμο] : www.nbcnews.com

Monaghan Andrew (2016) , The "war" in Russia's "Hybrid Warfare", *Putin's Way of war*, Parameters 45(4),[διαθέσιμο] :http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Winter_2015-16/9_Monaghan.pdf

Nabr Amin (2/4/2015), Cyber Threats and Cyber security Are you prepared?, National Association for Biomed Research, [διαθέσιμο] : <http://www.nabr.org/cyber-threats-and-cyber-security-are-you-prepared>

Peters Ralph (2009), Lessons from Lebanon :The new model, terrorist army, *Armed Forces Journal*, [διαθέσιμο] : www.armedforcesjournal.com

Puyvelde Van Damien (2015), Hybrid war-does it even exist?, *NATO Review magazine*, [διαθέσιμο]: <https://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN>

Reichborn Erik- Kjennerud & Cullen Patrick(2016), What is Hybrid Warfare, *Norwegian Institute of International Affairs*, Policy Brief, [διαθέσιμο] : https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/411369/NUPI_Policy_Brief_1_Reichborn_Kjennerud_Cullen.pdf

Russia's Putin, Crimean Leaders Sign Annexation Treaty (18/3/2014), RadioFreeEurope RadioLiberty, [διαθέσιμο]: <https://www.rferl.org/a/russia-crimea-ukraine-treaty/25301179.html>

Schadlow Nadia(2/4/2015), The problem with hybrid warfare, *War on the Rocks*, [διαθέσιμο] : <https://warontherocks.com/2015/04/the-problem-with-hybrid-warfare>

Thiele D. Ralph (2015), The new color of war-Hybrid Warfare and Partnership, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No383, [διαθέσιμο] : https://www.files.ethz.ch/isn/194330/383_Thiele.pdf

Wood A. Elizabeth, Pomeranz E. William, Merry E. Wayne, Trudolyubov Maxim, Roots of Russia's war in Ukraine, *MIT Center for International Studies*, [διαθέσιμο]: www.cis.mit.edu

Συμπληρωματική Βιβλιογραφία

Freier Nathan (2009), The Defense Identity Crisis It's a Hybrid World, *Parameters*

Hoffman G. Frank (2009), Further Thoughts on Hybrid Threats, *Small Wars Journal*

Hoffman G. Frank (4/8/2014), On not-so-new warfare : Political Warfare vs. Hybrid Threats, *Center for Security Studies*

Renz Bettina, Smith Hanna (2016), Russia and Hybrid War-Going Beyond the label, Poppers Aleksanteri